

Høgskolen i Innlandet

Fakultet for lærerutdanning og pedagogikk

Mina Brodshaug Sveen

Masteroppgave

Intersubjektivitet i nye medier – en hermeneutisk undersøkelse

Intersubjectivity in new media – a hermeneutical
approach

Digital kultur og kommunikasjon

2SKDKOPP

2023

Sammendrag

De nye mediene (Hansen, 2010; Manovich, 2002) har fått en sentral rolle som fora for offentlig debatt. I 2022 la Ytringsfrihetskommisjonen fram en ny utredning om ytringsfrihetens kår i Norge i dag (NOU 2022:9). Kommisjonen mener at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket med framveksten av nye medier, men i kjølvannet av utredningen har det kommet flere innspill som tyder på at det er en påstand som må nyanseres. Antakelsen i prosjektet er at nye medier er konstruert med en naturalistisk forståelse (Maslin, 2006) av mennesket og bevisstheten, og at det virker inn på praksisene i nye medier. Her ser jeg på påstanden i lys av en fenomenologisk tilnærming. Jeg bruker Hans Skjervheims (Skjervheim, 1959/2000; Skjervheim, 1996) kritikk av objektivismen som verktøy til å undersøke om en naturalistisk forståelse av mennesket kan være implisitt i de nye mediene. Med det viser jeg at det er rimelig å mene at nye medier ikke har gode nok forutsetninger for å være plattformer som kan ivareta en offentlig debatt. Jeg bruker videre Skjervheims forståelse av intersubjektivitet til å vise hvordan de nye mediene kan virke inn på den mellommenneskelige situasjonen. Jeg undersøker her om en naturalistisk tilnærming til menneskelige praksiser kan medføre endringer i hvordan mennesker forholder seg til hverandre i den offentlige debatten. Det gjør jeg ved å se på relevante teorier innenfor den teknologiske filosofien, som utforsker forholdet mellom subjektet, mediet og verden. Jeg ser på Heideggers (1977) og Verbeeks (2005) forståelse av medienes nøytralitet og innvirkning på individets forhold til verden og andre mennesker. En slik undersøkelse kan gi et mer nyansert bilde av innbyggernes tilgang til å benytte seg av ytringsfriheten.

Abstract

New media (Hansen, 2010; Manovich, 2002) have taken on a central role as forums for public debate. In 2022, the Norwegian Freedom of Expression Commission presented a new report on the state of freedom of expression in Norway (NOU 2022:9). The commission believes that freedom of expression has been significantly strengthened with the rise of new media, but in the wake of the investigation there have been submissions which indicate that this is a claim that needs to be nuanced. The assumption in the project is that new media are constructed with a naturalistic understanding (Maslin, 2006) of man and consciousness, and that this affects the practices in new media. Here I look at the claim in a phenomenological approach. I use Hans Skjervheim's (Skjervheim, 1959/2000; Skjervheim, 1996) critique of objectivism as a tool to investigate whether an objectivist view on consciousness and man can be implicit in new media. I find it is reasonable to believe that new media do not have the required prerequisites to be platforms that can take care of a public debate. I further use Skjervheim's understanding of intersubjectivity to show how the new media can affect the interpersonal situation. I investigate whether an objectivist approach to human practices can lead to changes in how people relate to each other in the public debate. I do this by looking at relevant theories within technological philosophy, which explore the relationship between the subject, the medium and the world. I look at Heidegger's (1977) and Verbeek's (2005) understanding of the media's neutrality and impact on the individual's relationship with the world. The investigation can provide a more nuanced picture of citizens' access to freedom of expression.

1 Forord

Dette prosjektet kunne ikke blitt en realitet uten velviljen fra dem som har stått rundt meg og hjulpet meg fram når det har vært vanskelig. Jeg skylder familien stor takk for at de har bidratt med praktisk hjelp når det har vært strevsomt å få hverdagens praktiske gjøremål unnagjort. Dessuten har de tatt del i denne opplevelsen sammen med meg, med et overbevisende engasjement.

De vet nok ikke om det selv, men hundene mine har også ytt en skjerv til dette prosjektet. For det første har de gitt meg nødvendige perspektiver på forholdet mellom arbeid og hvile. De har fått meg ut på tur selv om tankene har vært flokete og jeg helst skulle tilbrakt enda noen timer ved tastaturet. Det er forbløffende hvordan innsikter ikke alltid er resultatet av mer mentalt arbeid, men heller av å la sinnet hvile i en naturopplevelse. Mange tilsynelatende uløselige problemer har fått en uventet oppklaring på den måten.

Jeg går fra disse årene med masterprosjekt med en gevinst som er større enn resultater og studiepoeng. Kunnskapen jeg har fått underveis er min til odel og eie, og til glede og inspirasjon både privat og i det daglige virket. Utholdenhet gjennom et langvarig prosjekt som har hatt både kriser og seiere er også del av læringsutbyttet.

Den som har loset meg gjennom de faglige krisene, og som har møtt meg med både innsikt og forståelse, er min uvurderlige veileder Harald Normann Løken. Han har møtt sidespor og framgang med like stor ro, og har hjulpet meg til å finne igjen hovedsporet hver gang. Derfor vil jeg takke for inspirasjon og tankevekkende spørsmål, og ikke minst for støtte og tålmodighet gjennom hele prosjektet.

Takk.

Kolbu, 7. september 2023

1.1 Formalia

1.1.1 Referanser

I dette prosjektet vil referansene i løpende tekst fortrinnsvis vise til sidetall. Der referansen peker mot et helt verk eller ideer som er sentrale i et helt verk, benyttes ikke sidetall.

Innholdsfortegnelse

1	FORORD	4
1.1	FORMALIA.....	5
1.1.1	<i>Referanser</i>	5
2	INNLEDNING	8
2.1	BAKGRUNN	8
2.2	PROBLEMSTILLING.....	10
2.3	REFLEKSJONER OVER METODE.....	12
2.4	LITTERATUR.....	15
3	DRØFTING	18
3.1	ET NYTT BLIKK PÅ YTRINGSFRIHETEN	18
3.1.1	<i>Ytringsfrihet på en helt ny måte</i>	18
3.1.2	<i>Et dokument med stor rekkevidde</i>	19
3.1.3	<i>Ytringsfrihetskommisjonens påstand</i>	19
3.1.4	<i>Ytringsfriheten som grunnleggende verdi</i>	20
3.1.5	<i>Et utgangspunkt for nye undersøkelser</i>	21
3.1.6	<i>Motstemmer</i>	22
3.1.7	<i>Et mellommenneskelig anliggende</i>	25
3.1.8	<i>Ytringen</i>	25
3.2	AKTUELLE FORSTÅELSER.....	28
3.3	HVA ER NYE MEDIER?	29
3.3.1	<i>Nye på en ny måte</i>	29
3.3.2	<i>En matematisk tilnærming</i>	30
3.3.3	<i>Maskinlag og kulturlag</i>	31
3.3.4	<i>Modularitet</i>	32
3.3.5	<i>Numerisk verdi</i>	32
3.3.6	<i>Algoritmer og tolkning</i>	33
3.3.7	<i>Tilnærminger til mening i fagfeltet</i>	34
3.4	MENING, INTENSJONALITET OG SPRÅK	37
3.4.1	<i>Hans Skjervheims bidrag</i>	37
3.4.2	<i>Mening og intensjonalitet</i>	40
3.4.3	<i>Ekstensjonalitetstesen</i>	42
3.4.4	<i>Modulære og programmerbare medier</i>	47
3.4.5	<i>Ekstensjonalitet og algoritmer</i>	48
3.4.6	<i>Utskiftbarhet</i>	48
3.4.7	<i>Når algoritmen velger</i>	49
3.4.8	<i>Filtrering</i>	50
3.4.9	<i>Objektivismen</i>	51

3.4.10	<i>Objektivismen i nye medier</i>	53
3.4.11	<i>Kybernetikken</i>	54
3.4.12	<i>Når atferden er bevisstheten</i>	55
3.4.13	<i>Oppsummering</i>	56
3.5	DEN MELLOMMENNESKELIGE SITUASJONEN I OFFENTLIG DEBATT.....	57
3.5.1	<i>Skjervheim: "Deltakar og tilskodar"</i>	58
3.5.2	<i>Objekter i fellesskapet</i>	61
3.6	ER MEDIET NØYTRALT?	62
3.6.1	<i>Avdekking og utfordring</i>	63
3.6.2	<i>Ytringen som atferdsressurs</i>	67
3.6.3	<i>Teknologisk bekvemmelighet</i>	68
3.6.4	<i>Aktør og nettverk</i>	71
3.6.5	<i>Gjensidig konstituering</i>	73
3.6.6	<i>Medienes ugjennomtrengelighet</i>	76
3.7	TILSKUERE I YTRINGSROMMET – EN OPPSUMMERING	77
3.7.1	<i>Menneske og maskin</i>	78
3.7.2	<i>Statistikk og forståelse</i>	78
3.7.3	<i>Ytringsrommet og menneskene</i>	79
3.7.4	<i>Flere blikk på ytringsfriheten</i>	79
3.7.5	<i>Vurderinger og prioriteringer</i>	81
4	UTBLIKK	84
5	LITTERATUR	86

2 Innledning

2.1 Bakgrunn

Dette masterprosjektet er blitt til i en periode av livet der jeg har hatt mitt daglige arbeid som journalist og nyhetsredaktør i en liten lokalavis. Samtidig har jeg søkt fordypning i en relativt ny gren av det jeg har som arbeidsfelt – digital kommunikasjon og kultur. Vekslingen mellom arbeid og studier har vært krevende, men samtidig oppleves det som disse to sidene av tilværelsen har utfyllt hverandre. Studiet har gitt en dypere faglig forståelse, særlig av den siden av avisproduksjonen og kontakten med leserne som er blitt overveiende digital.

Jeg har jobbet med avis til og fra siden slutten av 1990-tallet og har opplevd at den digitale omveltningen helt grunnleggende har endret forutsetningene for yrket. Samtidig har jobben gitt inspirasjon til refleksjoner over faget, og jeg undres særlig over utvekslinger mellom leserne, som gjerne utspiller seg på sosiale medier. Kommentarfeltet må ofte modereres, men gir likevel også en viss innsikt i hva som er viktig for folk og hva som engasjerer dem. Som nyhetsformidler oppleves det som mulig å være mer aktuell når man på denne måten blir bedre kjent med leserne. Samtidig kommer undringen over hvorvidt leseren er tjent med at vi tar i bruk ny teknologi, og om det bidrar til at de får bedre betingelser for å kunne ytre seg om saker de brenner for.

I august 2022 la Ytringsfrihetskommisjonen fram sin kartlegging av ytringsfrihetens betingelser i et samfunn som har tatt i bruk nye, digitale måter å kommunisere på, i *NOU 2022: 9 En åpen og opplyst offentlig samtale*. Dette var lesestoff jeg øyeblikkelig lastet ned for å kunne få en bedre forståelse av hvordan det vi gjør i avisa virker inn på leserne. Utredningen konsentrerer seg spesielt om det som har skjedd med ytringsrommet etter at de digitale mediene ble en del av det offentlige ordskiftet.

I utredningen sier kommisjonen at digitaliseringen, med tilhørende framvekst av elektroniske plattformer og sosiale nettverk har endret den enkeltes forutsetninger for å delta i den offentlige debatten fundamentalt, og at dette har styrket ytringsfriheten betydelig (NOU 2022: 9, s. 28).

Det er en påstand jeg langt på vei kan være enig i. Vi har fått mange nye hjelpemidler som gjør at hvem som helst kan si nesten hva som helst – til enhver tid. Vi forstår alle at det har kommet mange nye ytringsmuligheter, og at det må være en positiv side av utviklingen. I den før-digitale verden var det ikke alle som trodde seg til å ytre seg skriftlig i den offentlige debatten, men med digitaliseringen er terskelen åpenbart blitt lavere. Det må vi være glade for.

Med det ferske dokumentet foran meg, forventet jeg å finne svar på hvordan de nye mediene virker inn på både brukerne og lokaldemokratiet, men lesningen gav mer uro enn oppklaring. Særlig gjaldt det sidene ved de nye mediene vi som brukere ikke umiddelbart forstår. De er svært kompliserte teknologier, men har et brukergrensesnitt selv barn intuitivt behersker. Under overflaten ligger tekniske strukturer som avisleserne våre er prisgitt når de diskuterer eldreomsorg eller vann- og avløpsavgifter. Trolig er mange av dem lite oppmerksomme på hvilken rolle det nye mediet spiller i diskusjonene på Facebook. Det er kanskje ikke så rart, for det er nok de færreste av oss som tenker over at det er maskiners forståelse av det vi ytrer som tar mange avgjørelser som blir viktige for oss. Det er nok å se på hvordan Facebook rangerer ytringer etter relevans, og at vi dermed ofte går glipp av det som er vesentlig nettopp for oss.

Når vi ser ytringsfriheten som en helt grunnleggende forutsetning for demokratiet, undres jeg derfor på om det kan være helt entydig at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket. Andre erfaringer peker mot at det ikke er noen konsensus om dette standpunktet, og i den offentlige debatten om ytringsfrihet og sosiale medier har flere kommet med uttalelser som tyder på at påstanden kan nyanseres. Omtrent samtidig som Ytringsfrihetskommisjonen la fram sine funn, valgte en NRK-redaktør å legge ned flere kanaler på sosiale medier, med den begrunnelse at debatten i kommentarfeltene på Facebook ikke har noen verdi for den offentlige debatten (Bamle, 2022).

Det er interessant å se at en statlig utredning, som vil være styrende for hvordan det offentlige skal forholde seg til den digitale utviklingen i mange år framover, konkluderer med at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket, samtidig som en sentral aktør i medie verdenen mener at debatten på sosiale medier er uproduktiv i et demokrati-perspektiv, som er det vi dypest sett snakker om når vi tar opp offentlig debatt og ytringsfrihet.

Blant spørsmålene som melder seg når jeg ser en slik motsetning, er spørsmålet om de nye mediene, i kraft av å være nettopp teknologiske innretninger utviklet i et teknologisk fagmiljø, kan ha iboende begrensninger som medier for meningsutveksling. Jeg undres også på om dette kan være begrensninger vi som brukere ikke umiddelbart oppdager, fordi mediene har en svært tilgjengelig kontaktflate mot brukeren. I dette prosjektet vil jeg derfor forsøke å finne svar på den følgende problemstillingen:

2.2 Problemstilling

Kan vitenskapsforståelsen som ligger bak de nye mediene ha innvirkning på den mellommenneskelige situasjonen i nye medier, og hva betyr det for brukernes mulighet til å utøve ytringsfriheten?

Dette er aspekter ved digitale medier som ikke problematiseres i NOU 2022:9, og jeg savner en forståelse av hvordan den bakenforliggende tenkningen, med verdier og menneskesyn, er med på å forme de nye mediene, og hvilke konsekvenser det har for brukerne. Dette er et spørsmål jeg ønsker å forfølge videre i dette masterprosjektet, for forhåpentlig å få en ny og dypere innsikt i et verktøy jeg bruker på arbeidsplassen hver dag.

Min antakelse er at de digitale mediene kan være preget av at de er utviklet i en teknologisk fagtradisjon og i et miljø der en naturalistisk tilnærming til vitenskap har vært dominerende, både på fagfeltet og geografisk, i USA, som har vært arnestedet for utviklingen av de digitale mediene. Samtidig er det mellommenneskelige utvekslinger som foregår på digitale mediene, deriblant altså en utstrakt offentlig debatt. Vi står dermed overfor sosiale praksiser som håndteres av et teknologisk verktøy. Det åpner for å trekke en parallell til motsetningene mellom en forstående, humanistisk, og en enhetsvitenskapelig, naturalistisk tilnærming til menneskelige praksiser.

Dermed er det naturlig å undersøke om kritikk av en naturalistisk tilnærming til menneskevitenskapene kan gi innsikt i hvilke betingelser sosiale praksiser som meningsutvekslinger har fått i de digitale mediene. Det er også interessant å se om et slikt perspektiv kan bidra til en bedre forståelse av den offentlige debatten på nye, digitale medier.

Jan Inge Sørbo, som har skrevet *Hans Skjervheim – ein intellektuell biografi* (Sørbo, 2002), har vært medlem av ytringsfrihetskommisjonen som har utarbeidet utredningen som er

gjenstand for granskning i dette prosjektet, og Skjervheim er da også sitert i utredningen i forbindelse med en passasje om *liberal intoleranse*, (NOU 2022:9, s. 43), Skjervheims begrep fra ett av hans filosofiske essay, *Det liberale dilemma*. Jeg tror imidlertid Skjervheim har mer å bidra med i en refleksjon over de nye mediens egenart.

I dette prosjektet vil jeg forsøke å sirkle inn vitenskapstradisjonen og tankeklimaet som er bakgrunnen for utviklingen av de nye mediene, for deretter å drøfte om dette kan virke inn på de digitale mediens kapasitet til å være medier for mening, og dermed for utøvelsen av ytringsfrihet, i lys av blant annet Hans Skjervheims magisteravhandling *Objektivismen - og studiet av mennesket* fra 1959 (Skjervheim, 1959/2000). Avhandlingen er et tidlig arbeid innenfor den vitenskapsteoretiske og filosofiske retningen som brøt opp fra en positivistisk tenkemåte og tok avstand fra den enhetsvitenskapelige tankegangen på 1950- og 1960-tallet, og Skjervheim er en av få norske filosofer som har nådd fram internasjonalt med sin tenkning.

Blant de viktigste angrepspunktene i Skjervheims drøfting av enhetsvitenskapen, er spørsmålet om *mening*, om *intensjonalitet* og om *intersubjektiviteten* (Skjervheim, 1959/2000). Hans forståelse av begrepene vil bli sentral i dette prosjektet. For å kunne drøfte problemet er det også nødvendig å forstå både hvordan de nye mediene er annerledes enn de tradisjonelle mediene, og hvordan det som er meningsfullt for oss medieres i digitale medier. Derfor blir det også nødvendig å trekke inn fagstoff fra andre emner innenfor faget, og jeg vil bygge forståelsen av disse spørsmålene på verk av blant andre Mark B. Hansen og Lev Manovich, som henholdsvis reflekterer over temaet «nye medier», og beskriver medieringen i de digitale mediene. Medieteoretikernes ståsted peker i retning av at de nye mediene er fundamentalt forskjellige fra mediene vi har omgitt oss med tidligere, og viser at det er behov for å fortsette å undersøke grunnforutsetningene for de nye mediene. Videre vil jeg undersøke funnene i lys av teknologifilosofiske retninger som hører hjemme rundt en fenomenologisk retning. På den måten blir det mulig å undersøke hvilke konsekvenser funnene har for mediebrukernes mulighet til å utøve ytringsfriheten.

Problemområdet for dette prosjektet er altså tankegodset som ligger til grunn for utviklingen av de digitale mediene. Den overordnede målsettingen er å undersøke hvordan ny teknologi påvirker muligheten folk flest har til å utøve en grunnleggende menneskerett. Dermed hører den hjemme i den digitale etikken, blant de prinsipielle spørsmålene som må ha plass her sammen med de etiske vurderingene av konkrete digitale løsninger.

2.3 Refleksjoner over metode

Fremstillingen i dette prosjektet har form av et resonnement der jeg vil finne belegg for argumentene i faglitteratur fra flere ulike fagdisipliner som er relevante for problemet. Jeg har en problemstilling som spenner fra vitenskapsfilosofien og den klassiske filosofien, via medievitenskap og informatikk, til teknologisk filosofi. Dette spennet kan synes langt, og en bekymring kan være at det blir vanskelig å få tilstrekkelig dybde i en slik undersøkelse.

Jeg har likevel valgt en inngang til prosjektet som avgrenser det på flere måter, både teoretisk og metodisk. Antakelsen er at nye medier er påvirket av en naturalistisk tankegang, og det har vært med på å bestemme hvilke kilder som skal inkluderes og hvilken metodisk tilnærming som vil være mest hensiktsmessig. Jeg har valgt å se ytringsfrihet på nye medier i lys av teorier som springer ut av kontinental filosofi, og innenfor en humanistisk tilnærming til vitenskap. Årsaken til det er at jeg mener at jeg på den måten vil kunne se klarere hva som kan være et naturalistisk, eller analytisk, tankegods i undersøkelsen av de nye mediene. Hans Skjervheims drøfting av objektivismen (Skjervheim, 1959/2000), peker på svakheter ved den naturalistiske tilnærmingen til menneskelige praksiser. Vi vil altså se om nye medier kan være en parallell til behaviorismen og sosiologien slik den framstod for Skjervheim, og bruke Skjervheims forståelse til å se de nye mediene i et nytt lys.

I dette prosjektet har jeg valgt å nærme meg de nye teknologiene som fenomener som finnes i vår *livsverden* (Husserl, i Bengtsson, 1999). Det betyr å ta i bruk en fenomenologisk tilnærming til materialet. Et slikt perspektiv på problemet innebærer en avdekking av det som i det daglige ligger skjult for oss. For å gjennomføre en slik undersøkelse er det nødvendig å forsøke å tre ut av den digitale forestillingsverdenen der vi til daglig handler og opptrer uten å være oss bevisst verktøyet vi bruker.

Den tyske fenomenologen Edmund Husserl, som har lagt grunnlaget for det vi forstår som fenomenologi i dag, mente at det er nødvendig å ta et skritt tilbake og gjøre en anstrengelse for å oppnå en innstilling han betegner som en *epochē* (Mortari&Tarozzi, 2009, s. 27), der en stanser og retter anstrengelsene for å erkjenne bare mot det objektet som en forsøker å erkjenne. I Husserls betydning av denne formen for metodisk tilnærming, skal ikke objektet vurderes som sant eller falskt, eller tillegges andre verdier, men betraktes fordomsfritt, som et rent bevissthetsinnhold. En slik rettethet mot studieobjektet var nødvendig for å kunne *gå til*

tingen i seg selv, som ikke bare har vært Husserls, men også Martin Heideggers metodiske tilnærming (Verbeek, 2005, s. 49).

Det er imidlertid innvendinger mot denne metodiske tilnærmingen. Den eksistensialistisk-fenomenologiske retningen, ved blant andre den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer, påpeker at vi aldri har direkte tilgang til «tingene i seg selv» (Gadamer, 1965, s. 116; Bengtsson, 2005, s. 11), men at vi ser dem slik de framstår for oss gjennom sløret av forforståelser, som for eksempel vår egen historiske og sosiale kontekst. Det er dermed umulig å forutsette at vi kan oppnå en slik tilstand av fordomsfri betraktning som Husserl krever, vi er i stedet henvist til å fortolke fenomenene. Vi må bygge bro over historiske, språklige og sosiale forforståelser gjennom en hermeneutisk tolkning, der vi konfronterer egne forforståelser med saksforholdet vi forsøker å forstå, og er villige til å justere forforståelsene, for så å gå tilbake til saksforholdet med en ny forståelse i en hermeneutisk sirkel (Gadamer, 1965, s. 115). Dette prosjektet må dermed i et visst monn kunne sees som en hermeneutisk tilnærming til materialet.

Prosjektet tar sikte på å avdekke *forforståelser* (Gadamer, 1977, s. 166) som til daglig ligger skjult for oss, ved hjelp av lesning av tekster. Det innebærer at en slik undersøkelse vil kunne sees som en hermeneutisk, fortolkende tilnærming til stoffet. Lesningen av tekstene vil være en fortolkende praksis der jeg forsøker å oppnå en forståelse av meningsinnholdet, ved å ta inn over meg forfatterens forståelseshorisont. Den hermeneutiske tilnærmingen er for eksempel nødvendig for å fortolke Ytringsfrihetskommisjonens posisjon. Her møter vi en påstand om ytringsfriheten, og for å kunne undersøke den, er det nødvendig å fortolke dokumentet og grunnlaget for påstanden. Kommisjonens arbeid ligger nær oss i tid, og har en forståelseshorisont (Gadamer, 1965, evt Bengtsson) som tilsynelatende innebærer et kort sprang for en undersøkelse bare to år etter utgivelsen. Når jeg vil undersøke kommisjonens påstand, er det likevel en undersøkelse av hvilken forståelse kommisjonen har av de nye mediene. Det kan være mulig å se det vi seinere skal omtale som et stordata-paradigme (Kitchin, 2014, s. 3), som en forståelseshorisont som har vunnet terreng de seinere åra. Det innebærer forforståelser om datadrevne undersøkelser og hvilke fortrinn de har. Som vi også vil se, henger denne forståelsen av stordata sammen med forståelsen av de nye mediene.

Jeg vil se på de nye mediene som *fenomener* og *livsverdener* i den fenomenologisk forståelsen (Mortari & Tarozzi, 2009, s. 19) av begrepene. Brukerne av medieplattformene er i en slik forståelse subjekter som plattformene fremstår for, og viser sin væren for, samtidig som plattformene må kunne sies å være livsverdener der brukerne erfarer og deltar i sosiale praksiser (Ingvarsson, 2016).

Fenomenologien vil ikke skille mellom det som framtrer for oss og det som er værende, og på den måten henviser ikke fenomenologien det som trer fram, det vi kan persipere, til å være noe underordnet det *egentlig* værende. Fenomenet, slik det viser seg for oss, er både det værende og det som trer fram (Arendt, 1978, i Mortari & Tarozzi, 2009), og på den måten er fenomenet primært. Heidegger formulerte det slik: «nothing else stands behind the phenomena of phenomenology» (Heidegger, 1996, i Mortari & Tarozzi, 2010).

Forskningsobjektet kan dermed være det som framstår for oss, fordi «det som framtrer konstituerer det virkelige materialet for forskningen» (Arendt, 1978, i Mortari & Tarozzi, 2010, s. 23). Ifølge Mortari og Tarozzi er det det at fenomenene ikke er tilfeldige, men trer fram for oss og lar seg avdekke, som er den ontologiske posisjonen fenomenologien arbeider utfra. Fenomenologien har som formål å vise fenomenene slik de framtrer, framfor å bevise.

Det betyr at de nye mediene nettopp *er* det de trer fram for meg som i undersøkelsen. Som vi ser, er denne delen av prosjektet en ontologisk undersøkelse av fenomenet, som er medieringen i nye medier, og formålet er å la *essensen* i datamedieringen og algoritmestyringen som foregår på de nye mediene tre fram for meg, gjennom en fortolkende prosess der jeg åpner for at egne forforståelser kan bli utfordret underveis. «(...) den fenomenologiske beskrivelsen går ut på å gjera denne kunnskapen meir eksplisitt og detaljert» (Skjervheim, 1959/2000, s. 27), sier Skjervheim, og det er også målet i dette prosjektet.

I det følgende vil jeg forstå *essens* i Husserls betydning av begrepet, som «et sett av kvaliteter som nødvendigvis er relatert til tingen» (Husserl, i Mortari & Tarozzi, 2010, s. 22). Mortari og Tarozzi viderefører *essens*-begrepet fra Husserl, og hevder at strukturen som trer fram avdekker de essensielle egenskapene ved noe værende eller en hendelse, og ved det manifesterer det værende eller hendelsens identitet. Ved å sette *essensen* om til ord, kan andre, uten førstehånds kjennskap til den oppnå forståelse ved å studere *essensen* gjennom for eksempel forskningslitteratur (Mortari & Tarozzi, 2010, s. 22). På den måten er det mulig å

forsvare bruken av andres litteratur, for vi aksepterer at til tross for at vi ikke har førstehånds kjennskap til fenomenet, kan vi studere det ved hjelp av andres studier.

2.4 Litteratur

I det følgende vil jeg presentere de viktigste kildene til prosjektet, og samtidig vil denne oversikten gi et overblikk over hvordan resonnementet skal forløpe.

Prosjektet tar utgangspunkt i et kritisk blikk på NOU 2022:9, der vi ser at en aktør som har sentrale innvendinger mot utredningen, er sjefforsker ved SINTEF Digital, Petter Bae Brandtzæg. Brandtzæg står helt i front av forskningen på mekanismene i nye, digitale medier, og representerer på den måten også den nyeste utviklingen på fagområdet.

Vi skal se at Brandtzægs bidrag (Brandtzæg, 2022) på området gir en viktig forståelse av utfordringer knyttet til algoritmer, og til algoritmen som en sentral mekanisme i det vi vil se som en naturalistisk forståelse av menneskelige praksiser. Det er likevel behov for et ytterligere tilfang av litteratur som beskriver nye medier. Det har vært nødvendig å skaffe mer detaljert kunnskap om både hvordan algoritmene fungerer, og om hvordan nye medier er bygget opp. Sentrale teoretikere her er den amerikanske sosiologen og informatikeren Jenna Burrell, som har gitt en forståelse av algoritmen (Burrell, 2016), og russisk-amerikanske Lev Manovich, kunstner og medieteoretiker med digitale medier som spesialfelt. Manovich gitt en svært detaljert beskrivelse av de nye mediene i verket *The Language of New Media* fra 2002. Hans bakgrunn i dataprogrammering kommer til syne i tekniske beskrivelser som er nødvendige for å få en forståelse av hvordan disse mediene er konstruert. Manovich stiller også kritiske spørsmål ved de nye mediene som plattformer for menneskelige praksiser.

I medievitenskapen finner vi tilnærminger til teknologienes egenart som gir et teoretisk grunnlag for å kunne undersøke hvordan mediene som omtales i utredningen skiller seg fra mediene vi kjenner fra før. Her finner vi perspektiver som forsøker å beskrive hva som egentlig er nytt med det den britiske medieteoretikeren Mark B. Hansen definerer som «nye medier» (Hansen, 2010). Hansen ser mediene i et fenomenologisk perspektiv, der han er interessert i blant annet hvordan de nye, digitale teknologiene virker inn på vår livsverden (Hansen, 2023).

Når vi har gjort disse undersøkelsene, er hensikten å forstå hvordan vi kan finne spor av et tankeklime i teknologien. Her har jeg valgt å gå til den humanistiske grenen av vitenskapsteorien og se på den norske filosofen Hans Skjervheims kritikk av det han omtaler som objektivismen. Essensen av denne kritikken finner vi i magisteravhandlingen *Objektivismen og studiet av mennesket* fra 1959 (Skjervheim, 1959/2000), men anslag til problemstillingen finner vi i essayet *Deltakar og tilskodar* fra 1957 (Skjervheim, 1996). I *Objektivismen* drøfter Skjervheim hvordan naturvitenskapelige metoder ikke kan sees som tilstrekkelige redskaper for å forstå menneskelige praksiser i humanvitenskapene. Jeg har valgt å bruke dette verket fordi det går direkte på forskjellene mellom en naturalistisk og en humanistisk forståelse av menneskelige praksiser. Dette perspektivet må kunne ha en overføringsverdi til å forstå hvordan en naturalistisk tilnærming vil slå ut når den brukes på andre menneskelige praksiser, som offentlig debatt.

Den naturalistiske tilnærmingen til humanvitenskapene forstår jeg her som den enhetsvitenskapelige bevegelsen som sprang ut av Wienerkretsen på 1920-tallet og blant annet gav seg utslag i behaviorismen. Denne retningen er den Skjervheim støter an mot i *Objektivismen*, og må kunne sies å danne bakgrunnen og forståelsesrammene som ligger implisitt i dagens naturvitenskap. Dermed er det også trolig at den har vært med på å gi form til de nye mediene, som er utviklet i teknologimiljøene i USA. Om vi virkelig finner spor av enhetsvitenskapen og naturalismen i nye medier, vil vi kunne forstå bedre ved å holde funnene fra undersøkelsen av nye medier opp mot Skjervheims analyse av det ekstensjonale språket. Her vil vi se Rudolf Carnaps, Ludwig Wittgensteins og Bertrand Russells forståelse av det ekstensjonale språket som et enhetsvitenskapelig verktøy. I *Objektivismen* ettergår Skjervheim det ekstensjonale språket, som har vært ment for å bringe vitenskapene – både naturvitenskapene og humanvitenskapene – inn i en felles metodisk forståelse gjennom et felles språk. Skjervheim bruker analysen til å se om det ekstensjonale språket er holdbart, og til å undersøke om dette språket kan danne grunnlaget for studier av mennesket. Vi vet at det er menneskelige praksiser som foregår på de nye mediene, og målet med dette prosjektet er klarhet i vilkårene for en av disse praksisene. Samtidig ser det ut til at noen av prosessene som foregår i de nye mediene har likhetstrekk med det ekstensjonale språket. Derfor vil jeg bruke Skjervheims tilnærming for å se om det faktisk er likheter mellom hva som kan uttrykkes i det ekstensjonale språket og i datamediering.

Når vi skal se på hvilke konsekvenser funnet fra disse undersøkelsene kan ha for brukerne som diskuterer på de nye mediene, vil jeg se funnene i lys av filosofi og teknologisk filosofi. Sentrale tenkere her, blir den tyske filosofen Martin Heidegger (Heidegger, 1977) og den nederlandske teknologifilosofen Peter-Paul Verbeek (Verbeek, 2005). Begge har utviklet forståelser av hvorvidt teknologien er nøytral, og hvilken rolle den eventuelt spiller i forholdet mellom menneske, verden og teknologi.

Det finnes flere teoretiske tilnærminger til dette, og innenfor de teoretiske retningene finnes flere posisjoner. Filosofen den moderne teknologifilosofien sporer sine røtter tilbake til, Heidegger, holdt fast ved at det var maktpåliggende å være bevisst teknologiens innvirkning på menneskets forhold til verden (Heidegger, 1977). Verbeek har innvendinger mot Heideggers måte å tilnærme seg teknologien på, men Heidegger har likefullt brakt det fenomenologiske tankegodset de tar utgangspunkt i til torgs. Ikke minst viderefører de tanken om at teknologien ikke er nøytral, og de stiller spørsmål ved relasjonen mellom subjektet, objektet og teknologien.

3 Drøfting

3.1 Et nytt blikk på ytringsfriheten

3.1.1 Ytringsfrihet på en helt ny måte

I 2022 kunne ytringsfrihetskommisjonen endelig presentere resultatet av et arbeid som hadde vart i to år. 15. august 2022 publiserte kommisjonen *NOU:9 2022 En åpen og opplyst offentlig samtale* – mer enn 20 år etter den forrige statlige gjennomgangen av ytringsfrihetens kår i Norge. Lesningen av utredningen gav imidlertid grobunn for flere spørsmål som det lot til at kommisjonen ikke hadde besvart. Vi skal derfor se nærmere på hva som oppleves som en svakhet ved utredningen, men aller først skape en felles forståelse av hvilke medier kommisjonen har behandlet. Dernest er det nødvendig å avgrense hvilke områder dette prosjektet skal beskjeftige seg med.

Utredningen konsentrerer seg spesielt om den omfattende digitaliseringen av fora der ytringsfriheten kan utøves. Den har oppstått med en stor og ikke helt ensartet gruppe helt nye medier som omtales i utredningen, og for å kunne avgrense prosjektet, har jeg valgt å konsentrere meg om et utvalg av dem.

Kommisjonen har valgt å bruke ulike varianter av termen *digitale medier* (NOU 2022:9) om mediene de behandler, men det er en definisjon som ikke fungerer for dette formålet. Jeg vil derfor begrense meg til å behandle det som både Mark B. Hansen (Hansen, 2010) og Lev Manovich (Manovich, 2002) omtaler som *new media*, eller *nye medier*, og jeg vil i det følgende fortsette å bruke denne termen. For det første ønsker jeg å bruke en definisjon som ser ut til å ha tatt i betraktning medienes egenart, til å være forankret i en bred forståelse av hva disse mediene er, hva de gjør og hva de er nye i motsetning til. Manovich understreker at han ikke er fornøyd med termen «digitale medier», og legger til grunn at definisjonen er for begrensende. Den tar ikke inn over seg at disse mediene ikke bare er *digitale*, de er også *nettverkskoblede* og *programmerbare*.

Innenfor denne gruppen finner vi også underkategorien sosiale medier, der mye av den offentlige debatten vi skal beskjeftige oss med finner sted. Medieteoretiker og forfatter Ida

Aalen understreker at det ikke finnes noen anerkjent definisjon på sosiale medier, men at det er et sekkebegrep som iallfall kan sirkles inn ved hjelp av noen ytterligere kjennetegn (Aalen, 2015, s. 19). Hun mener disse mediene karakteriseres av at det ikke finnes noen klar distinksjon mellom avsender og mottaker i sosiale medier. Alle kan både produsere og konsumere. Videre legger sosiale medier til rette for en mange-til-mange-kommunikasjon, sier Aalen.

3.1.2 Et dokument med stor rekkevidde

En statlig utredning er et viktig dokument, og det er flere grunner til å merke seg konklusjonene som trekkes her, og eventuelt arbeide videre med dem. For det første er NOU 2022:9 et dokument som vil ha en grunnleggende innflytelse på fagfeltet den utreder, og dermed også på livet til folk flest i Norge, selv om det store flertallet som blir berørt, neppe leser NOU-er.

En slik utredning danner regjeringens kunnskapsgrunnlag for framtidige handlingsvalg og «utvikling og iverksetting av offentlige tiltak for løsning av samfunnsmessige problemer og utfordringer» (Hansen, T. 2020). Det betyr altså at NOU 2022:9 vil ha betydning for hvordan vi som samfunn skal forholde oss til spørsmål om ytringsfrihet, sett i sammenheng med den digitale utviklingen. Avgjørelser om både lovgivning og andre spørsmål vil bli tatt med denne NOU-en som rettesnor.

Når vi i tillegg ser at den forrige utredningen som ble gjort over ytringsfrihetens kår i Norge ble utarbeidet i 1999, forstår vi at konklusjonene i den nye utredningen også kan bli stående i mange år før en ny utredning eventuelt endrer kursen og legger nye premisser for hvordan vi skal håndtere spørsmål som handler om ytringsfrihet.

3.1.3 Ytringsfrietskommisjonens påstand

Når kommisjonen tar et skritt tilbake og vurderer hvordan det står til med ytringsfriheten etter den digitale omveltningen vi har sett i årene som har gått siden den forrige utredningen, er hovedinntrykket den har fått at det har skjedd store endringer i forutsetningene for hvordan vi som innbyggere har mulighet til å utøve ytringsfriheten.

"Digitaliseringen har endret forutsetningene for ytringsfriheten fundamentalt, både når det gjelder produksjon, formidling og konsum av innhold og tjenester. Framveksten av

elektroniske plattformer og sosiale nettverk har medført en eksplosiv utvidelse av den enkeltes informasjonstilgang og ytringsmuligheter. Utviklingen har gjort det mulig for enhver med tilgang til en datamaskin å ytre seg til et stort publikum – gjennom egne nettsider, blogger, sosiale medier eller i kommentarfelt knyttet til redaksjonelle medier eller andre nettfora. Dette har styrket ytringsfriheten betydelig." (NOU 2022: 9, s. 28).

Vi skal feste oss ved denne passasjen. Kommisjonen mener ytringsfriheten er blitt *betydelig styrket*, og det har skjedd som følge av framveksten av blant annet elektroniske plattformer og sosiale nettverk, som gjør at alle kan ytre seg til et stort publikum. I tillegg mener kommisjonen at folk flest har fått en radikalt utvidet mulighet til å hente inn informasjon, som er en vesentlig betingelse for meningsdanning. I lesningen av utredningen blir det imidlertid tydelig at det i første rekke er den store mengden nye ytringsmuligheter som ligger til grunn for påstanden om at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket.

Samtidig peker kommisjonen på at mediene har fått stor makt:

"Samtidig har store globale medieplattformer for opplasting og deling av innhold fått en ny port- vokterrolle, med betydelig innflytelse på det digitale ordskiftet. Det kan diskuteres om plattformene i visse tilfeller har fått en så dominerende posisjon at deres brukervilkår, algoritmer og moderering fungerer som allmenne rammer for ytringsfriheten". (Ytringsfrihetskommisjonen, 2022, s. 28)

Derfor er det naturlig å stille spørsmål ved om alle sider av en så viktig omveltning er blitt tilstrekkelig belyst.

3.1.4 Ytringsfriheten som grunnleggende verdi

Utredningen vil altså ha betydning for alle i Norge, trolig i lang tid framover, og ikke minst for hvordan vi forholder oss til en rettighet som blir holdt svært høyt i vår kultur – ytringsfriheten. Ytringsfrihet er en rettighet vi har nedfelt i både Grunnloven og i menneskerettene (NOU 2022: 9, s. 14) og er, foruten å være en rettighet, også en verdi på lik linje med andre former for frihet til å leve våre liv i tråd med våre egne overbevisninger og med vår autonomi intakt.

Kommisjonen påpeker at

"Ytringsfriheten er en menneskerettighet og derfor et gode for enkeltmennesket og for samfunnet. Etter den forrige ytringsfrihetskommisjonens anbefaling, ble de tre klassiske begrunnelsene for ytringsfrihetens verdi i 2004 tatt inn i Grunnloven § 100: Ytringsfriheten er grunnleggende fordi den bidrar til sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse." (NOU 2022: 9, s. 14).

Det betyr at det er helt grunnleggende verdier som står på spill, og god grunn til å reflektere over innholdet i utredningen og identifisere problemer som kan føre til at framtidige beslutninger blir tatt på et for svakt eller feilaktig grunnlag.

3.1.5 Et utgangspunkt for nye undersøkelser

I utredningen finner vi refleksjoner rundt hvilke negative konsekvenser de nye plattformene kan representere, og som viser at det er reflektert over problemer som kan oppstå når vi bruker de nye mediene. Et eksempel er at kommisjonen peker på at noen av medieplattformene er designet på en slik måte at de er avhengighetsskapende (NOU 2022: 9, s. 116). Vi finner også tenkning om særphenomener som finnes på de nye mediene, som filterbobler og ekkokammer. Kommisjonen problematiserer i tillegg forhold som en mulig atferdsendring i ytringsrommet på grunnlag av frykten for å bli overvåket, den såkalte nedkjølingseffekten (NOU 2022: 9, s. 117).

Det som er spesielt interessant, og som er et anslag til drøftingen jeg savner i utredningen, er at vi ser at kommisjonen tar opp bruken av algoritmer og kunstig intelligens (KI) i de nye mediene. Kommisjonen ser dem som en sannsynlig årsak til flere fenomener som er særegne for digitale medier, og som mekanismer som kan føre til negative konsekvenser for brukerne av mediene, for eksempel at algoritmer som styrer distribusjonen av innhold er en medvirkende årsak til at «plattformene er designet for å spre innhold som vekker en viss type engasjement hos brukerne» (NOU 2022: 9, s. 116). Observasjonen kunne ledet til en mer grunnleggende drøfting av teknologiene, men resonnementet stopper her. Kommisjonen nøyer seg i dette eksempelet med å peke på at mediene er konstruert for å være avhengighetsskapende, slik at brukerne skal legge igjen mest mulig informasjon om seg selv, og påpeker at dette legger føringer for den reelle informasjonsfriheten.

Hva som er årsaken til at algoritmene er problematiske, og hvordan de virker inn på en menneskelig praksis som offentlig debatt, er problemer som ikke belyses godt nok i utredningen. Kommisjonen går ikke videre, til en medievitenskapelig, teknologifilosofisk eller vitenskapsfilosofisk drøfting av problemområdet, noe som lar oss stå igjen med en rekke spørsmål som fortsatt er ubesvart, og med en tvil om hvorvidt det er rimelig å trekke en konklusjon om at ytringsfriheten er betydelig styrket.

Det gir grunn til å undersøke i hvilken grad og på hvilken måte de nye plattformene er annerledes enn mediene vi debatterte i for 20 år siden, og det er behov for en undersøkelse som tar i betraktning at de nye teknologiene kan komme med en ideologisk bagasje gjemt i de vitenskapsfilosofiske forforståelsene som har vært til stede da teknologiene ble utviklet. At denne bagasjen kan legge premisser for hvordan vi som samfunnsborgere er i stand til å realisere meningsfull samfunnsdebatt, bør være et helt sentralt spørsmål når ytringsfrihetens betingelser drøftes. Vi må også kunne spørre hvilken betydning det kan ha for den mellommenneskelige situasjonen, og da er det nødvendig å undersøke hvorvidt disse mediene er nøytrale, eller om de virker inn på relasjonen mellom mennesker og mellom menneske og verden. På grunnlag av slike undersøkelser må vi kunne få en dypere forståelse av ytringsfrihetens betingelser, og hvorvidt ytringsfrihetskommisjonens påstand er holdbar.

3.1.6 Motstemmer

Debatten som oppstod etter at utredningen ble publisert, har også hatt innspill som viser at det er delte meninger om hvorvidt de nye mediene er egnede plattformer for ytringsfriheten. Det foregår allerede en utstrakt offentlig debatt både om sosiale og andre nye medier, og om den offentlige debatten som foregår der.

I samme tidsrom som NOU 2022:9 ble publisert, valgte NRKs nyhetsredaktør Espen Olsen Langfeldt å redusere antall kontoer og engasjement på Facebook. «Publikumsdialog er for viktig til at vi kan overlate det til algoritmer i Palo Alto» (Bamle, 2022), uttalte Langfeldt til Morgenbladet. Saken ble omtalt i flere nyhetsmedier. Langfeldt utdypet med at

«Vi ser at den offentlige samtalen skapt gjennom Facebook har begrenset verdi. Man kan stille seg spørsmål om hva kommentarfeltene tilfører det norske samfunnet av positive verdier.» (Bamle, 2022)

Målet var å flytte publikumsdialogen over på andre plattformer, uten at Langfeldt presiserte hvilke plattformer som var aktuelle erstatninger. En sentral aktør i samfunnsdebatten har altså betenkeligheter med at den offentlige debatten skal foregå på Facebook, som er en av de digitale plattformene som omfattes av ytringsfrihetskommisjonens arbeid.

Flere tilgrensende debatter problematiserer teknologien på et mer fundamentalt plan, og vi ser et anslag til en debatt om vitenskapssynet som ligger til grunn for de nye teknologiene. Her kan vi se at motsetningene mellom ulike vitenskapssyn har kommet til overflaten sammen med debatten om utvikling av kunstig intelligens (KI) og generell kunstig intelligens (GKI). Spørsmålet blir nevnt i debatten om utviklingen av språkmodeller som ChatGPT, der vi finner en henvisning til fagtradisjonen som preger miljøene som utvikler kunstig intelligens (KI) og produkter som benytter seg av KI.

I artikkelen “Språkmaskiner som kan sluke sivilisasjonen: Hva har vi sluppet løs?”, i Morgenbladet 31. mars 2023 (Time, 2023) som tar utgangspunkt i en fagartikkel (Bender & Gebru et al, 2021), advarer språkforskerne mot farene de nye, store språkmodellene som ChatGPT representerer. Benders holdning til språkmodellene er at de nettopp er språkmodeller, og at det er feil å snakke om en intelligens. (Bender et al, 2021). I avisartikkelen er blant andre Erik Velldal, professor i informatikk ved Universitetet i Oslo, intervjuet. Han påpeker at spørsmålet om hvor intelligente maskinene kan bli vil bli besvart på ulike måter avhengig av hvilken fagtradisjon man tilhører.

“Informatikere i maskinlæringsfeltet er gjerne empirister som tror alt kan læres fra bunnen av. Disse er ofte optimister på vegne av modellenes evner: "De mener en maskin «forstår» noe så lenge den scorer høyt på ulike tester”, sier Velldal i intervjuet (Time, 2023).

Velldal peker på at vitenskapelig ansatte og forskere med bakgrunn fra andre fagtradisjoner oftere er opptatt av at «mennesket har medfødte kognitive evner til å lære språk og å forstå sammenhengen mellom ordene og virkeligheten» (Time, 2023).

Det er rimelig å oppfatte at argumentet om hvordan fagtradisjonen farger forståelsen av KI og potensialet som ligger i den, har overføringsverdi til hvordan vi oppfatter kapasiteten nye medier har, med hensyn til å kunne mediere meningsinnhold.

Sjef forsker ved SINTEF Digital, Petter Bae Brandtzæg, var en av de kritiske røstene som uttalte seg i debatten som kom i kjølvannet av den nye utredningen. Synspunktene han legger fram, viser at den foreliggende problemstillingen kan være relevant. Brandtzæg var raskt ute med å etterlyse en drøfting av kunstig intelligens i sammenheng med ytringsfrihet i den nye utredningen, og har pekt på flere utfordringer for ytringsfriheten. Brandtzæg forsker på chatbots (samtaleroboter), kunstig intelligens, sosiale medier, falske nyheter og personvern, og spør «hvor frie og autonome er individets ytringer og innholdsproduksjon når det skjer i samarbeid med kunstig intelligente maskiner», og hvem som har ansvaret for disse ytringene (Støyva, 2022).

Brandtzægs bidrag til verket *Digitalisering og internasjonal politikk fra 2022, Politisk påvirkning i det algoritmevridde samfunnet* (Brandtzæg, 2022), problematiserer hvordan algoritmene som er virksomme på nye medieplattformer kan være en påvirkningsfaktor i demokratiske prosesser i samfunnet. Brandtzæg leder forskergruppen «Forskning på Digitale Medier» ved Universitetet i Oslo, som ser på hvordan digitalisering setter nye premisser og betingelser for mennesker, kultur og samfunn. Brandtzæg har flere holdepunkter for å mene at algoritmene ikke er nøytrale mekanismer, men derimot har innvirkning på demokratiske prosesser, og vi skal komme tilbake til funnene han presenterer.

De nye medieplattformene ytringsfrihetskommisjonen uttaler seg om er nettverksskoblede, programmerbare, digitale plattformer der algoritmer er tatt i bruk til å løse en lang rekke oppgaver (Manovich, 2002). Det er grunn til å mene at det er minst like viktig og relevant å drøfte hvordan tankegodset fagtradisjonen bærer med seg kan påvirke formidling av mening de digitale mediene, som å debattere hvilken kapasitet de nye språkmodellene som er bygd på maskinlæring har til å gjøre det samme.

Velldal peker på tradisjoner og forforståelser som finnes i fagmiljøene i informatikkfaget, og det er rimelig å tro at de samme forforståelsene og den samme tilhørigheten er like gjeldende innenfor fagmiljøene som står bak utviklingen av nye medier. Dermed er det også en markør som peker på at det er grunn til å undersøke om tankegodset som ligger til grunn for utviklingen av de nye mediene kan ha en betydning for brukerne.

Forforståelsen blir dermed at kommisjonen har avsluttet resonnementet på et punkt der vi ennå ikke er kommet inn til kjernen av hvordan den digitale omveltningen kan ha endret forutsetningene for ytringsfriheten. Det kan synes som kommisjonen ikke beskriver mediene de behandler presist nok, og at vi ikke får en god nok forståelse av hvordan disse mediene skiller seg fra mediene de sammenlignes med.

Før vi begir oss ut i en beskrivelse av disse mediene, må vi se nærmere på hvordan vi i dette prosjektet skal forholde oss til ytringer og offentlig debatt.

3.1.7 Et mellommenneskelig anliggende

Det er når vi møter andre at ytringsfriheten gjør seg gjeldende og blir aktuell. I utredningen er det den offentlige debatten som står i sentrum. Den er grunnlaget for det demokratiske systemet vi har, og for muligheten til å påvirke samfunnsspørsmål som angår oss. Når vi skal se på offentlig debatt i nye medier, kan vi derfor snakke om denne debatten som en *mellommenneskelig situasjon* (Skjervheim, 1996, s. 72), som utspiller seg i disse mediene. Det som er interessepunktet i dette prosjektet er vilkårene for en slik mellommenneskelig, eller *intersubjektiv* (Skjervheim, 1959/2000, s. 55), situasjon, når den finner sted i nye medier. Vi skal gå nærmere inn på begrepet i kapittel 3.6 og 3.7, der vi skal se ulike perspektiver på hvordan denne situasjonen påvirkes av teknologien i nye medier. Den mellommenneskelige situasjonen, slik Skjervheim forstår den, legger imidlertid noen premisser for det videre resonnementet: Når vi skal debattere i nye medier, krever det at vi engasjerer oss (Skjervheim, 1959/2000, s. 55) i andre rundt oss og sakene diskusjonspartnerne er opptatt av. Det krever at vi ser den andre som et med-subjekt. Vi må kunne mene at dersom vilkårene for ytringsfriheten skal ha blitt styrket, må ett av vilkårene være at vi oppfatter de andre som deltar i debatten sammen med oss som med-subjekter, ikke som objekter. Dersom de nye mediene skal bidra til offentlig debatt, må de også tilrettelegge for en slik opplevelse.

3.1.8 Ytringen

Det vi møter de andre med i den offentlige debatten, og det som er et hovedanliggende for kommisjonen, er ytringen. I denne undersøkelsen er det rimelig å forsøke å bestemme hva som kan være ytringens essens, slik at vi kan se om denne essensen lar seg realisere i nye medier. Vi skal se på ytringen som meningsytringen i en offentlig diskurs fra et ytringsfrihetsperspektiv. Det som er vesentlig for oss ved ytringen her, er at den er den enkeltes mulighet til å komme til orde med synspunkter og interesser i en moralsk situasjon

(Henriksen & Vetlesen, 2006, s. 179). Vi skal også se på ytringen slik Skjervheim forstår den i *Objektivismen* (Skjervheim, 1959/2000) og i *Deltakar og tilskodar* (Skjervheim, 1996), som det verktøyet vi har å hjelpe oss med når vi samhandler med andre.

"Det er i tale og skrift at vi kjem i kontakt med andre, møter andre til dagleg og i høgtidelege situasjoner. Våre konstateringar av fakta fester vi i språklege formuleringar, like eins våre vurderingar, rettleidingar og påbod. Det er språket som gjer at vi har ei sams verd, utan anna enn overfladisk kontakt." (Skjervheim, 1996, s. 71)

Ytringsfrihetskommisjonen forstår ytring på denne måten:

«Ytringer kan klassifiseres på ulike måter, ut ifra form (språk, bilde, symbolbruk osv.), innhold (informative ytringer, estetiske/kunstneriske uttrykk, manipulerende osv.) eller kontekst (offentlige versus private ytringer osv.). Felles for dem er at en ytring handler om å uttrykke seg» (Ytringsfrihetskommisjonen, 2022, s. 34).

Vi skal gå til Ytringsfrihetskommisjonens teoretiske grunnlag for forståelse av problemområdet for å finne en nærmere forklaring på hvordan den forstår ytringen.

Forståelsen er videreført fra den forrige kommisjonens utredning:

«Den forrige kommisjonens arbeid er tydelig inspirert av teoriene til den tyske filosofen og samfunnsforskeren Jürgen Habermas. Resonnementet om ytringsfrihetens begrunnelser bygger direkte på det daværende kommisjonsmedlemmet Gunnar Skirbekks tidligere arbeider og vektlegger særlig argumentative ytringer og deliberativt demokrati (samtaledemokrati) som kjernen av hva ytringsfriheten skal beskytte». (Ytringsfrihetskommisjonen, 2022, s. 36)

Ytringsfrihetskommisjonen peker altså på filosofen og samfunnsforskeren Jürgen Habermas som en tydelig inspirasjonskilde til den forrige kommisjonens arbeid, og en forståelse som kan vise vei til essensen i ytringen, ettersom vi også kjenner Habermas' filosofiske posisjon i Frankfurterskolens andre generasjon. Kritisk teori legger vekt på *forståelsen av mening* innenfor humanvitenskapene (Kvarv, 2010, s. 68). Ytringene det refereres til i utredningen må være sammenfallende med det Habermas forstår som *kommunikative handlinger*, som er

diskursdeltakernes middel til å delta i den offentlige samtalen. (Henriksen&Vetlesen, 2007, s. 186). Habermas er sentral i diskursetikken, som bygger på Kants forståelse av opplysning, at mennesket tar til seg opplysning, og myndiggjør seg ved å tenke i fellesskap med andre (Skirbekk&Gilje, 1987, s. 355). Overenskomster mellom frie, resonnerende individer skal være en pragmatisk garanti for at resultatet av diskursen kommer nær sannheten.

Denne moralfilosofiske retningen er nær knyttet til menneskerettene (Henriksen&Vetlesen, 2007), og målet om et samfunn der demokratiske avgjørelser tas på bakgrunn av en samfunnsdebatt der alle skal ha rett til å bli hørt. Selv om dette ikke er en ufeilbarlig prosess, mener Habermas at den er det eneste vi har (Skirbekk&Gilje, 1987, s. 353-355).

Diskursetikken tar utgangspunkt i at et fellesskap skal komme fram til de beste løsningene for samfunnet gjennom en diskurs. Habermas legger vekt på prosessen, eller diskursen som praksis, som skal være saklig og søkende, og der det er «kraften i det bedre argument» som vinner fram. For Habermas er «det bedre argument» ikke et privat anliggende, han krever at argumentet skal kunne universaliseres, på den måten at et argument som er gyldig, er gyldig for alle (Skirbekk&Gilje, 1987, s. 354).

En ytring, eller et argument som framsettes med den hensikt at det skal si noe om et saksforhold, og dermed bidra til å komme til enighet om samfunnsforhold vi har en oppfatning om, må dermed nødvendigvis ha et meningsinnhold.

Dermed må vi også kunne forutsette at dersom ytringsfriheten skal kunne ivaretas på nye medier, må det også være mulig å kunne realisere essensen av ytringen, altså mening, på en tilfredsstillende måte på disse mediene. Vi har allerede sett at denne utvekslingen av mening er vår kontaktflate mot andre mennesker.

Da må vi kunne forstå problemet slik: Vi lurer på hvilke forutsetninger de nye mediene har for å gi brukerne mulighet til å realisere og utveksle mening i en mellommenneskelig situasjon. Videre skal vi undersøke om vitenskapsfilosofiske forforståelser ligger implisitt i hvordan mediene er konstruert, og deretter hvordan det virker inn på den mellommenneskelige situasjonen.

3.2 Aktuelle forståelser

Den rådende forståelsen av nye medier som fora for offentlig debatt er på den ene siden preget av teknologiselskapenes egne forståelser. På den andre siden finnes ulike valører av teoretiske tilnærminger, ettersom de nye mediene befinner seg i et skjæringspunkt mellom flere ulike fagfelt. For dette prosjektet er den digitale humanismen, representert her ved den engelske teoretikeren Mark B. Hansen og den russisk-amerikanske teoretikeren Lev Manovich, en relevant gren. De bygger en forbindelse mellom teknologi og humanvitenskap, og har interesse for spørsmålet om hvorvidt ny teknologi endrer måten vi samhandler på. Et annet relevant perspektiv er kybernetikken, representert ved N. Katherine Hayles. Denne retningen har utspring i den tidlige utviklingen av nevralt nettverk. Kybernetikken er orientert mot informasjonsflyt, og skiller ikke mellom biologiske og mekaniske *medier* (Hayles, 2010, s. 145). Her kan vi se en parallell til det enhetsvitenskapelige prosjektet (Skjervheim, 1959/2000, s. 32-34). Det forsøkte også å innordne mennesker i et system som i utgangspunktet behandler naturvitenskapelige emner.

Brandtzæg, som reiste noen kritiske spørsmål til den nye utredningen, har bidratt med helt nye forståelser av hvordan vi må se algoritmene som er virksomme i de nye mediene. Brandtzæg peker på en rekke konsekvenser av algoritmestyring av innhold på nye medier. Brandtzæg spør: "Hva skjer når automatisert maskinintelligens blander seg inn – når menneskers egenvilje og demokratisk utfoldelse manipuleres på algoritmestyrte medieplattformer?" (Brandtzæg, 2022, s.1). Svarene han finner kan være med på å belyse den foreliggende problemstillingen. Brandtzæg understreker at uten sorterings- og filtreringsfunksjoner ville det vært svært utfordrende å navigere de nye mediene, men samtidig ser han flere problemer.

Hans syn på hva algoritmen kan gjøre med den mellommenneskelige situasjonen, er blant annet at algoritmen personaliserer ytringsrommet, på den måten at den kuraterer innhold for oss. Dermed utfordrer algoritmestyringen den fellesopplevelsen som må være utgangspunktet for en offentlig debatt (Brandtzæg, 2022, s. 4). Brandtzæg peker på at algoritmene skaper filterbobler ved å gi oss mer av det vi allerede har engasjert oss i, og ekkokamre (Brandtzæg, 2022, s. 5) ved å føre likesinnede sammen. På den måten møter vi ikke et representativt utvalg av andre mennesker i samfunnet, men andre som mener det samme som oss. Brandtzæg peker på at plattformene er automatiserte, og at det dermed er vanskelig å forstå hvem som har ansvaret dersom man blir utsatt for noe, eller trenger å komme i kontakt med plattformen. Den

vil bare gi automatiserte svar. Brandtzæg tar opp flere av de samme problemene som Ytringsfrihetskommisjonen selv har lagt fram, men går lengre i å hevde at problemene har en reell innvirkning på ytringsfriheten. Han mener algoritmer har potensial til å manipulere oss, også fordi vi mangler kunnskap om algoritmene og fordi det rett og slett er enklest å la algoritmene bestemme (Brandtzæg, 2022, s. 7).

Brandtzægs tilnærming er spesifikt rettet mot politisk påvirkning, og hvordan den kan foregå gjennom algoritmer. Han viser hvordan algoritmene kan være i stand til å representere en slik påvirkning, og funnene hans viser at det må være nødvendig å moderere Ytringsfrihetskommisjonens påstand.

I dette prosjektet er hensikten å finne svar på hvilke forforståelser som kan finnes i de nye mediene, og Brandtzæg hjelper oss et stykke på vei når han beskriver "algoritmisk ekstremisme" (Brandtzæg, 2022, s. 11). Her viser han at medieplattformene bidrar til å spre løgner, rett og slett fordi algoritmene ikke har sunn fornuft. Brandtzæg påpeker at algoritmen ikke kan forstå språk, men statistikk om språk (Brandtzæg, 2022, s. 11). Det må vi forstå slik at det er meningsinnholdet i språket algoritmen ikke kan forstå. Dette forholdet skaper dermed også en ny undring over *hvordan* algoritmer mangler denne forståelsen. Vi vet at algoritmen ser ut til å gi svært presise resultater både i filtreringsfunksjoner og kuratering av innhold på blant annet nye medier (Bergsjø&Bergsjø, 2019, s. 56), men vi ser også at det ikke er en forståelse som ligger til grunn. Det kan se ut til at det er mye av det som er meningsfullt som algoritmen kan forholde seg til, men at det er en avgjørende rest av mening den ikke kan programmeres til å håndtere.

Neste steg i undersøkelsen må dermed bli å få en forståelse av hva som gjør at nye medier skiller seg fra tradisjonelle medier, og hva som egentlig foregår i datamedieringen i disse mediene. Vi skal derfor se nærmere på Hansens og Manovichs forståelse av nye medier.

3.3 Hva er nye medier?

3.3.1 Nye på en ny måte

Det første vi skal undersøke er nøyaktig hva digital mediering er, og hva som gjør den forskjellig fra analog mediering. Vi må kunne forstå medieplattformene

Ytringsfrihetskommisjonen behandler i utredningen som tilhørende den kategorien medier Mark B. Hansen beskriver i essayet *New media* (Hansen, 2010). Her beskriver han de nye mediene som grunnleggende forskjellige fra mediene vi kjenner fra før (Hansen, 2010, s. 173). Hansen mener at det er mulig å se de nye mediene ikke bare som nye medier fordi de er de nyeste på markedet, men som «nye på en ny måte», noe vi må kunne tolke som at han mener at de nye mediene er kvalitativt annerledes enn medier som ikke er digitale, nettverkskoblede og programmerbare.

Hansen anfører at vi kan ha kommet til et punkt da dialektikken mellom nye og «gamle» medier har opphørt. Det er kanskje ikke bare slik at disse nye mediene er nye så lenge de er de nyeste på markedet, helt til enda et nytt medium tas i bruk og det tidligere nye mediet blir et «gammelt» eller «tradisjonelt» medium, mener Hansen. Han hevder at vi for første gang står overfor nye medier som er *nye på en helt ny måte*, ved at de kan skilles fra den tekniske infrastrukturen som understøtter dem (ibid). Han peker på at den tekniske infrastrukturen i de nye mediene ikke er homolog med hvordan mediene fremstår på overflaten. Her er ingen direkte korrelasjon mellom teknisk lagring og det vi som mennesker kan sanse når vi bruker mediene. Det vi kan se på dataskjermen ligner ikke dataene som blir behandlet inne i maskinen, og har ingen analogi til den tekniske infrastrukturen, slik for eksempel en LP-plate har riller som tilsvarer frekvensene vi hører (ibid).

3.3.2 *En matematisk tilnærming*

Medieteorikeren Lev Manovich beskriver nye medier i større detalj, og med en grundigere forklaring av hva som er annerledes når mediet blir digitalt, nettverkskoblet og programmerbart i verket *The Language of New Media* (Manovich, 2002) Her peker han på at nye medier er oppstått som en konvergens mellom to ulike størrelser, som fram til nye medier ble utviklet, hadde vært separate; medier og databehandling. Han beskriver utviklingen som en «new media revolution», et skifte der det er datamedierte måter å produsere, distribuere og kommunisere kultur på, som overtar for det han benevner som «moderne medier», altså medier som ikke er digitale, nettverkskoblede og programmerbare, men som jeg i dette prosjektet velger å benevne som *tradisjonelle medier*. Manovich mener skiftet har en betydelig innvirkning på kommunikasjon og på alle typer medier, og har i verket satt datamediering inn i en historisk mediekontekst. Der viser han fram noen grunnleggende endringer som skjedde da mediene ble digitale, nettverkskoblede og programmerbare.

Manovichs verk er skrevet i 2002, altså for mer enn 20 år siden. Mark B. Hansen siterer ham i 2010. Det har nødvendigvis foregått en betydelig utvikling på feltet, både siden Manovich beskrev nye medier, og siden Hansen refererte til Manovichs funn. Det er dermed nødvendig å presisere at funnene som behandles her, til tross for at det stadig skjer ny utvikling på feltet, fortsatt er gyldige beskrivelser av noen grunnleggende prinsipper for hvordan datamediering foregikk i 2010.

3.3.3 Maskinlag og kulturlag

Manovich har valgt å dele mediene inn i kategorier som svarer til Hansens forståelse av at mediens overflate mot brukeren ikke svarer til teknologien som understøtter den. Manovich deler nye medier i to lag, *det kulturelle laget*, som tilsvarer innholdet slik det trer fram for brukeren, og *maskin-laget*, som tilsvarer den understøttende teknologien (Manovich, 2002, s. 46). Manovich beskriver også medieringsprosessen som foregår i maskinlaget for at innholdet skal kunne tre fram for brukeren. I prosessen blir alle medieobjekter, enten de er skapt digitale eller de er konvertert fra et analogt materiale, omformet til digital kode. Det betyr, sier Manovich, at alle objekter i nye medier er numeriske representasjoner. Videre forklarer han prosessen der analoge medier blir syntetisert og samplet for å kunne representeres digitalt, en prosess som omtales hos Bolter og Grusin som remediering (Bolter&Grusin, 1999, s. 55).

Disse prosessene har flere konsekvenser, sier Manovich. For det første kan medieobjektene som er kodet beskrives matematisk. For det andre kan medieobjektet manipuleres ved hjelp av algoritmer – her viser Manovich til hvordan man kan redusere støy i et foto ved å bruke algoritmer som er utviklet for formålet. Medieinnholdet er blitt programmerbart. Forklaringen kan forstås som en utdypning av Brandtzægs påstand om at algoritmen ikke forstår språk, men statistikk om språk (Brandtzæg, 2022, s. 11)

Videre peker Manovich på at innholdet i tradisjonelle medier er «continuous» (Manovich, – det er en sammenhengende helhet, som ikke kan deles i mindre bestanddeler. I digitaliseringen blir disse helhetene delt opp, for eksempel slik et foto blir delt opp i piksler. Deretter blir hver bit av mediet tildelt en numerisk verdi, for eksempel på en gråtoneskala, forklarer Manovich (Manovich, 2002, s. 28). Vi ser altså at alt innhold i kulturlaget er numeriske representasjoner. Ut fra påstandene Manovich setter fram her, er det mulig å forstå det han kaller *maskinlaget* i de nye mediene som prosesser der meningsinnhold – *kulturlaget*

– må omformes til og knyttes til empiriske data i kodelaget for at det skal være mulig å la kulturlaget tre fram for brukeren.

3.3.4 Modularitet

Videre beskriver Manovich det han kaller modularitet i nye medier. Medieobjektene skapes med sin egen unike identitet, sier Manovich, som de beholder selv om de settes sammen med andre objekter i en større helhet. Slik kan en piksel substitueres av en annen, eller ett foto kan substitueres av et annet, uten noe hensyn til en innbyrdes sammenheng. Dette fører igjen til at det er mulig å automatisere prosesser som er virksomme i både utvikling, manipulering av og tilgang til medieobjekter. Manovich påpeker at hele internettet er modulært, på den måten at alle medieobjekter, helt ned til de minste bestanddelene, kan substitueres for hverandre. (Manovich, 2002, s. 30).

“This principle can be called the “fractal structure of new media.” Just as a fractal has the same structure on different scales, a new media object has the same modular structure throughout. Media elements, be they images, sounds, shapes, or behaviors, are represented as collections of discrete samples (pixels, polygons, voxels, characters, scripts).” (Manovich, 2002, s. 30)

Omformingen av et objekt fra analogt til digitalt består av to trinn, forklarer Manovich; sampling og kvantifisering. Først blir data «samplet» (Manovich, 2002, s. 29). Det betyr å registrere et øyeblikksbilde eller et fragment av en større, kontinuerlig enhet. Moderne medier består delvis av kontinuerlige og enkeltstående enheter – fragmenter, ifølge Manovich. Digitale medier består derimot utelukkende av fragmenter. Disse kan videre settes sammen til en større helhet, som piksler som danner et bilde. Som regel foregår «samplingen» – fragmenteringen – med regelmessige intervaller.

3.3.5 Numerisk verdi

Deretter, og dette er et punkt Manovich tillegger stor betydning, tildeles fragmentet en numerisk verdi (Manovich, 2002, s. 28). Snakker vi om et fotografi, kan vi si at den meningsfulle helheten blir delt opp i fragmenter med en regelmessig intervall. Vi har altså en liten bit, for eksempel en grå piksel, som får grå farge fordi den er tildelt en numerisk verdi på en gråtoneskala. Pikselen er gripbar for programmet som behandler bildet fordi det har en slik verdi knyttet til seg. Verdien er, som vi har sett, en tallverdi, og pikselen bærer ikke med seg

noe av den meningen fotografiet som helhet representerer. Sammen med andre piksler kan denne grå pikselen være med på å danne et større dataelement, som en representasjon av et fotografi. Slik blir dataelementet en større matematisk funksjon som representerer hele fotografiet. Verken representasjonen i sin helhet, eller pikslene hver for seg, har i kodeform noen annen mening knyttet til seg enn den numeriske verdien eller funksjonen av alle de numeriske verdiene sammen.

«Numerical representation turns media into computer data, thus making it programmable. And this indeed radically changes the nature of media,» (Manovich, 2002, s. 52).

3.3.6 Algoritmer og tolkning

Burrell påpeker at algoritmene er prosesser det er vanskelig å få innsyn i, og som skiller seg radikalt fra en menneskelig måte å tenke på (Burrell, 2016). Burrell peker blant annet på at det er en «mismatch between mathematical procedures of machine learning algorithms and human styles of semantic interpretation» (Burrell, 2016, s. 3). Algoritmen arbeider altså på en annen måte enn den menneskelige forståelsen, den arbeider med gjenkjenning av mønstre på grunnlag av statistiske data. Det gir seg interessante utslag, sier Burrell. For eksempel kan et program som skal filtrere ut søppelpost fra innboksen i e-postprogrammet gjøre det på grunnlag av kriterier som virker vanskelige å forstå for et menneske når det settes til å gjøre den samme jobben. Samtidig som programmet er effektivt, har mennesket en helt annen tilnærming til å identifisere søppelpost. Mennesket kan få mistanker om at det er noe galt når en ukjent avsender bruker ord som «dearest», «beloved», «citizen» og «charity», sier Burrell, mens maskinens statistiske beregninger sier at det er ord som «please» og «contact», i tillegg til «money», som er de sterkeste indikatorene på at det er snakk om en svindel-e-post i Burrells undersøkelse (Burrell, 2016, s. 8).

Med disse beskrivelsene av hvordan datamedieringen foregår rent teknisk, har vi en oversikt over hvilke konkrete prosesser som foregår i de nye mediene, og et grunnlag til å forstå hvordan nye medier skiller seg fra tradisjonelle medier. Vi ser at nye medier er digitaliserte, programmerbare og nettverkskoblede og har en fraktal struktur. Videre kan vi se at det er statistiske beregninger som ligger til grunn for algoritmestyringen, og at det finnes en konkret forskjell på hvordan mennesket og maskinen forstår. Da er det rimelig å spørre hvordan vi kan mene at maskinen kan behandle menneskelige praksiser som offentlig debatt på en

tilfredsstillende måte, når disse praksisene er utslag av nettopp den menneskelige forståelsen, som altså skiller seg fra den maskinelle.

3.3.7 Tilnærminger til mening i fagfeltet

Flere teoretikere innenfor ulike fagfelt har kretset rundt problemet med mening i sammenheng med nye medier og forskningspraksiser som er oppstått på bakgrunn av de store datamengdene som genereres gjennom digitale praksiser. I et overordnet perspektiv stiller flere spørsmål om hvorvidt disse forskningspraksisene griper om seg på en slik måte at vi kan snakke om et nytt paradigme; stordataparadigmet.

Stordata er et begrep som «refererer til datamengder som er så store at de ikke lar seg gjennomgå av vanlig programvare» (Bergsjø&Bergsjø, 2019). Digital teknologi, også de sosiale mediene, frembringer kolossale mengder data. I sosiale medier er dataene som produseres medvirkende til å distribuere innholdet gjennom å gi algoritmene informasjon som brukes til å skreddersy innholdet. Dermed er det naturlig å se en sammenheng mellom det som omtales som stordataparadigmet og nye medier.

Gernot Rieder og Judith Simon peker i *Big data: A New Empiricism and its Epistemic and Socio-Political Consequences* (Rieder&Simon, 2017) på at stordata har fått en ny status, og mener datatilfanget har vært med på å drive fram et nytt vitenskapsparadigme. (Rieder&Simon, 2017). De mener teknologiindustrien selv hevder at stordata har ført oss inn i et stordataparadigme (Kitchin, 2014, i Rieder&Simon, 2017, s. 2), og spør om vi er på veg inn i en epoke av ny-empirisme. De viser til at stordata blir lovet å produsere en ny type kunnskap, som er «more comprehensive, more objective and more predictive» (Rieder&Simon, 2017, s. 5). Videre finner Rieder og Simon at som en følge av stordataens forventede kapasitet til å frembringe mer utfyllende, mer objektive og mer prediktive resultater, mener forkjemperne for denne tilnærmingen til kunnskapsproduksjon at behovet for forankring i teori utviskes. Vi ser altså at det er grunn til å forstå også de nye mediene som oppstått innenfor en kontekst der det er naturalistiske vitenskapsidealene som har vært førende. Det forfatterne beskriver her, er framveksten av det de kaller en *ny-empirisme*.

En slik epistemologisk tilnærming til teknologi og forskning bærer ifølge forfatterne med seg en tanke om å kunne eliminere teorier og hypoteser, og åpner for at de store datamengdene vil gi resultater som gjør slike overflødige. Det må bety en bevegelse i retning av et bortfall av

refleksjon over hva dataene er, og hvilken mening vi har mulighet til å finne i dem. Vi vil stå igjen med svarene, uten å kunne reflektere over hva spørsmålet var, eller hvordan vi har kommet fram til svaret.

Det kan være et praktisk hensyn og en forforståelse at vi lever innenfor et paradigme der tilgangen på data er nærmest uuttømmelig, og at det er umulig å komme forbi at disse overveldende datamengdene kan være et råmateriale som bare ligger der og venter på å bli brukt til å skaffe ny kunnskap gjennom forskning. På den måten kan det tenkes at det er lett å enten se på hvilke bruksområder råmaterialet kan ha, eller hvordan en kan innpasse problemstillinger og metodikk til å kunne gripe disse datamengdene som venter på å bli tatt i bruk.

Videre kan man spørre seg om den massive forekomsten av data og den digitale omveltningen er blitt det Hans-Georg Gadamer forstår med en *autoritet*, som kan få oss til å avstå fra å stille spørsmål. Gadamer pekte på at autoritetsfordommen var en av forforståelsene som ble trukket fram som mulig feilkilde i opplysningstida, sammen med forhastelsen i iveren for å trekke konklusjoner, og til tross for at han hører hjemme i den hermeneutiske tradisjonen, innrømmer han at motsetningen mellom autoritetstro og bruk av egen fornuft fortsatt består (Gadamer, 1965, s. 128).

Ett av problemene den irske forskeren i sosialvitenskap, Rob Kitchin, har kretset rundt, er hvordan undersøkelser basert på stordata skiller seg fra tradisjonell forskning, både den empirisk-orienterte, og den humanistiske (Kitchin, 2014). Kjernen han graviterer mot her, er slik jeg ser det, problemet med mening. Han peker på at den digitale humanioraen kan bli sett som å produsere svake overflateanalyser i stedet for en dypere innsikt (Kitchin, 2014, s. 8). Det må også være rimelig å tolke Kitchin slik at han mener at kulturelle uttrykk ikke kan reduseres til data. Han støtter seg til Marche, som hevder at litteratur har en kvalitet som ikke lar seg måle i bokstaver og ord: “A piece of writing is not simply an order of letters and words; it is contextual and conveys meaning and has qualities that are ineffable” (Marche, 2012, i Kitchin, 2014, s. 8). Han hevder videre at algoritmer har liten kapasitet til å dechiffre mening eller kontekst. Det er dermed grunn til å mene at det er nødvendig med ytterligere undersøkelser av mening i sammenheng med nye medier, og at en fenomenologisk undersøkelse, i motsetning til enda flere empiriske undersøkelser, kan være med på å belyse nettopp kvalitetene ved den kjernen Kitchin ser ut til å kretse om.

En videre støtte for at det er behov for en slik undersøkelse, ser det ut til at man finner i en ny vitenskapelig gren som nå bryter fram. Retningen kritiske kode-studier (CCS) presenterer også en forståelse av hvordan mening realiseres gjennom datakode. Her vil vi imidlertid se at meningsbegrepet fortsatt ikke blir belyst. Den amerikanske teoretikeren Mark C. Marino hevder at mening blir innpodet i datakoden gjennom programmererens virksomhet, og at det er nødvendig å ha en innsikt i datakode som går dypere enn å fastslå hva datakoden *gjør*, dersom man vil forstå dette (Marino, 2020, s. 6-12)). Datakoden er i mange tilfeller ikke tilgjengelig for oss, men en analyse av algoritmer kan gi bedre resultater dersom den er basert på analyse av koden, mener Marino. Han hevder at koden kan realiseres på mange ulike måter, det er ikke én riktig måte å gjøre jobben på. Koden, slik den fremstår som endelig produkt, beskriver Marino som et resultat som bygger på en rekke forståelser og mentale prosesser:

“The code is merely one version of how this process may be implemented. Its final form is the result not of mathematical certainty but of collected cultural knowledge and convention (cultures of code and coding languages), haste and insight, inspirations and observations, evolutions and adaptations, rhetoric and reason, paradigms of language, breakthroughs in approach, and failures to conceptualize” (Marino, 2020, s. 8).

Det er også Marinos prosjekt å vise at kode ikke bare er matematiske beregninger, men også et produkt som bærer i seg det vi må forstå som programmererens forforståelser (Gadamer, 1965, s. 115-136). Det må likevel noteres at Marino ikke definerer mening i sitt prosjekt:

“What does code mean? First, it would be useful if I defined what I mean by code. For now, I will say, computer source code. Then I should probably say what I mean by mean. But such an approach is full of folly” (Marino, 2020, s. 5).

Det er dermed ikke mulig å fastslå hva Marino legger i begrepet mening, men likevel åpenbart at en drøfting av begrepet vil kunne bidra til å fremskaffe ny forståelse av datamediering.

Marino omgår hele problemet når han lar begrepet stå uten noen definisjon. Han hevder, slik vi har sett, at det ville vært en «folly» å begi seg inn på å definere mening (Marino, 2020, s.

5). Ut fra konteksten later det likevel til at han betrakter programmererne som i besittelse av en bevissthet. Han anerkjenner at programmererne opererer ut fra en intensjonalitet, men det er noe som ikke lar seg stadfeste med bakgrunn i teksten, som ikke uttrykker en slik posisjon eksplisitt. For Marino er mening likevel et sentralt begrep, og det er rimelig å forstå Marino slik at han mener at kode ikke er blottet for mening. Koden er skapt med en intensjonalitet, og at resultatet, altså koden, er farget av programmererens bevissthetsinnhold og erfaringer.

Det er altså åpenbart at det er behov for en utdypning av hva *mening* er, og hvordan det behandles i ulike fagtradisjoner. Begrepet blir i litteraturen om de nye mediene underforstått som noe det enten er for vanskelig å gå inn på, eller som kan forstås intuitivt. Det finnes imidlertid litteratur som utforsker nettopp hva mening er, og hvordan mening forstås. Når en ser en utvikling som av noen forskere karakteriseres som en ny-empirisme, er det også relevant å gå til den grunnleggende forståelsen av problemet i vitenskapsfilosofien, slik at det er mulig å se om det finnes bakenforliggende forståelser av meningsbegrepet i en empiristisk holdning til vitenskapen, kontra en humanistisk forståelse.

3.4 Mening, intensjonalitet og språk

3.4.1 Hans Skjervheims bidrag

Hans Skjervheim uttrykker i sin magisteravhandling *Objektivismen – og studiet av mennesket* (Skjervheim, 1959/2000), klare synspunkter på hva mening er, og hans forståelse kan tilføre begrepet en ny dimensjon der Marino gir opp.

«Vi veit alle på eit vis kva meining er» (Skjervheim, 1959/2000, s. 27), skriver Hans Skjervheim i magisteravhandlingen. Hans tilnærming til mening er nettopp at vi vet intuitivt hva mening er, men at en fenomenologisk analyse «skal gjøre eksplisitt og klart det som er vagt og underforstått» (Skjervheim, 1959/2000, s. 27). Dermed kan vi håpe at Skjervheims forståelse kan bidra til å kaste lys over det som til nå har vært et dunkelt territorium i behandlingen av de nye mediene.

Skjervheim ferdigstilte sin magisteravhandling i 1959, lenge før ytringsfrihetskommisjonen tok fatt på kartleggingen av den digitale omveltningen som har gitt nye forutsetninger for den

offentlige debatten, men det er grunn til å tro at hans refleksjoner og analyser kan bidra til å forstå meningsbegrepet, som slik vi forstår det her også er essensen av ytringen som framsettes i den offentlige diskursen.

Som vi har sett, påpeker Skjervheim at vi alle har en intuitiv forståelse av hva mening egentlig er, og vi har sett at både Manovich og Kitchin nøyer seg med en slik intuitiv forståelse. Hos Kitchin er den riktignok utdypet gjennom eksempler på hva mening *ikke* er, og han er åpenbart av den oppfatning at mening er noe mer, noe som unndrar seg datamediering. Skjervheim gjør nettopp et arbeid for å isolere dette *noe mer*, denne meningsresten som vi så langt bare ser en vag kontur av. Samtidig vil vi se at Skjervheims tenkning representerer et oppbrudd fra det han kaller objektivismen, den positivistiske, eller scientistiske, tenkemåten, som hadde hatt innflytelse på tilnærmingen til alle vitenskaper – ikke bare naturvitenskapene, gjennom ideen om en enhetsvitenskap på begynnelsen av 1900-tallet (Hellesnes, 1974, i Skjervheim, 1959/2000, s. 8). I avhandlingen er hovedanliggendet å vise hvorfor naturalistiske metoder ikke hører hjemme i humanvitenskapene, og hvordan en slik tilnærming til humanvitenskapene ikke bare vil gi mindreverdige resultater, men også hvordan en slik innstilling hindrer forskeren i å avdekke hvilke problemer det er interessant å studere. Skjervheim sier selv at hans prosjekt er å rehabilitere Wilhelm Diltheys syn – «At dei transcendentale problema for samfunnsvitenskapane og dei historiske vitenskapane essensielt er ulike dei parallelle problema når det gjeld naturvitenskapane» (Skjervheim, 1959/2000, s. 17). Her skal vi gå nærmere inn på hvorfor han mener det, og deretter hvilken relevans en slik posisjon kan ha for representasjon av mening på nye medier.

Jan Inge Sørbo, Skjervheim-biograf og medlem av Ytringsfrihetskommisjonen, beskriver i *Hans Skjervheim – ein intellektuell biografi*, hvordan Skjervheims interesse for denne motsetningen ble vekket allerede da Skjervheim var sosiologistudent. Da fant han at den amerikanskpregede sosiologien var utilstrekkelig, men var til å begynne med ikke sikker på hva denne utilstrekkeligheten bestod i (Sørbo, 2002, s. 27). Det er verd å merke seg at Skjervheim valgte å studere i Tyskland, og at han selv snakket og skrev tysk, noe som kan være en indikasjon på hans filosofiske orientering, mot den kontinentale, klassiske filosofien. Han utmerket seg med andre ord også på den måten, i et Norge som ikke bare vendte seg mot den engelskspråklige verden politisk og kulturelt, men også med hensyn til tankeklima og vitenskapssyn. Sørbo peker også på dette forholdet i biografien, og beskriver motsetningen mellom Skjervheim og miljøet rundt Arne Næss ved Universitetet i Oslo.

Næss hadde tatt sin doktorgrad i Wien i 1936, og kom hjem til Norge med tankegods influert av Wienerkretsen og den enhetsvitenskapelige tankegangen (Sørbø, 2002, s. 32-34).

Skjervheim påpeker i avhandlingen at denne retningen fikk stor innflytelse på byggingen av samfunnsvitenskapelige miljøer i Norge i etterkrigstida. Skjervheim understreker selv at han skylder Næss takk, og at han selv har delt Næss' oppfatninger. Likevel har Skjervheim sett seg nødt til å frigjøre seg fra tenkemåten Næss representerer (Skjervheim, 1959/2000, s.17). I biografien beskriver Sørbø et miljø som er rettet mot en empiristisk tankegang, som fikk fotfeste i norsk åndsliv med modernitetens inntreden mot slutten av 1800-tallet.

Dette er betraktninger som viser at norske samfunnsvitenskapelige miljøer i stor grad hadde en enhetsvitenskapelig orientering, på samme måte som tilsvarende miljøer i den engelskspråklige verden. Orienteringen peker ikke bare på hvilke teorier, metoder og problemstillinger norsk vitenskap vendte seg mot. Et syn på hva som er meningsfullt i vitenskapelig forstand følger også med. Problemet med mening henger tett sammen med problemet med vitenskapelig metode, og den historiske utviklingen av vitenskapene belyser hvordan *mening* har fått et bestemt innhold i tankeklimate som er preget av arven etter empirismen, og som Skjervheim peker på som den amerikanske, analytiske tradisjonen.

Det er i en slik retning Rieder og Simon hevder at et stordataparadigme er i ferd med å føre vitenskapelig virksomhet i dag (Rieder&Simon, 2017, s. 1).

Skjervheim åpner avhandlingen med å understreke at Kant i *Kritik der reinen Vernunft* stilte spørsmålene om hvordan en ren naturvitenskap og en ren matematisk vitenskap er mulig. (Skjervheim, 1959/2000, s. 16) Skjervheim gjør et poeng av hva Kant *ikke* har spurt om: hvordan en ren historisk vitenskap eller samfunnsvitenskap er mulig, og at det dermed er åpenbart at Kant ikke har sidestilt disse vitenskapsgrenene med hensyn til metode. De fortolkende vitenskapene levde i stor grad atskilt fra naturvitenskapene, og fikk ny aktualitet blant annet på grunn av reformasjonen og behovet den førte med seg for å fortolke tekster. Det var J. C. Dannhauer som frembrakte hermeneutikk-begrepet i sitt arbeid med fortolkning av tekster i ulike kategorier – juridiske, religiøse og historiske. Prinsippene i hermeneutikken (Kvarv, 2010, s. 74-86) ble plukket opp av Schliermacher, og seinere Dilthey, som en veg å gå for å undersøke problemer i humanvitenskapene, en retning der hermeneutisk fortolkning og forståelse ble videreutviklet som metode for disse vitenskapene.

Det er når enhetsvitenskapen blir sjøsatt i kjølvannet av empirismen og optimismen rundt naturvitenskapene som forklaringsmodell for samfunnsvitenskapene, at Skjervheim mener problemet med mening oppstår (Skjervheim, 1959/2000). Så langt har bevisstheten og bevissthetsinnholdet vært et emne som stort sett har sortert under de forstående vitenskapene og hatt sin posisjon der, men med enhetsvitenskapen skal den bli ryddet vekk og plassert i et rammeverk som gjør det tilgjengelig for et enhetsvitenskapelig begrepsapparat.

Enhetsvitenskapen, representert ved blant andre Rudolf Carnap, som var del av Wienerkretsen, arbeidet for å forene alle vitenskaper innenfor en språklig ramme. Denne retningen stod for et syn der alle teorier i alle vitenskaper kunne testes ved – og bare ved – protokollsetninger som er formulert i det ekstensjonale språket, også benevnt som lingvistisk fysikalisme (Skjervheim, 1959/2000, s. 32). Skjervheim trekker også fram den materielle fysikalismen, som hevder at alle lover kan avledes fra fysikkens lover, men tar denne ut av drøftingen. Den nevnes her fordi den peker på det overordnede synet som ligger i posisjonen.

Selv representerer Skjervheim en motpol til den enhetsvitenskapelige tenkningen ved å innta en eksistensialistisk-fenomenologisk posisjon (Skjervheim, 1959/2000, s. 19). Et slikt ståsted skiller seg fra den naturalistiske retningen på mange måter, men både i Skjervheims avhandling og i hans øvrige verker ser vi at den grunnleggende forståelsen av en subjektivitet, forståelsen av hva som er meningsfullt, og den menneskelige bevisstheten er sentrale temaer for Skjervheim.

Antar vi at de nye mediene er konstruert i tråd med en naturvitenskapelig-matematisk, altså objektivistisk, forståelse av mennesket og menneskelige praksiser, vil vi også måtte gå ut fra at det er en tilsvarende forståelse av bevisstheten og hva som er meningsfullt som har styrt utviklingen av de nye mediene.

3.4.2 Mening og intensjonalitet

Når Skjervheim stiller spørsmål ved objektivismen, presenterer han samtidig et alternativ, den fenomenologiske forståelsen av bevisstheten, som han kaller subjektivismen (Skjervheim, 1959/2000, s. 25). Bevisstheten er en størrelse som er blitt trukket i tvil og historisk til og med forsøkt eliminert i den empiristiske tradisjonen, som omfatter både det Skjervheim refererer til som et analytisk tankeklime, og deler av psykologien og samfunnsvitenskapene.

Skjervheim tar utgangspunkt i et begrep som først ble introdusert av Franz Brentano, og videreført av Edmund Husserl og Karl Jaspers: intensjonalitet (Skjervheim, 1959/2000, s. 25). Husserl gjorde intensjonaliteten til utgangspunktet for utviklingen av fenomenologien, sier Skjervheim. Intensjonalitet innebærer å være rettet mot noe, en *Gerichtetsein* (Jaspers, i Skjervheim, 1959/2000, s.25). Intensjonaliteten, denne rettetheten, er bevissthetens rettethet mot fenomener, både i tanken og i verden. Bevissthetens egenart er å være rettet mot noe, mener Skjervheim. Den er ikke et slikt værende som tingene er et værende, men et værende som det «vesentlig tilkjem meinande å vera retta mot gjenstander» (Jaspers, i Skjervheim, 1959/2000, s. 25).

Skjervheim peker på at Jaspers mente at bevisstheten ikke står i noe kausalforhold til gjenstandene, og at det ikke er noen vekselvirkning mellom gjenstandene og bevisstheten, slik det er innbyrdes mellom gjenstandene, som er likeartede og befinner seg på det samme planet. I bevisstheten, sier Jaspers, kan en ha tingene foran seg, enten i sansning, i forestillingen eller i tenkningen. Bevisstheten kan rette seg mot både imaginære, abstrakte eller reelle gjenstander. På den måten kan vi si at fenomenologien er transcendent, den forutsetter at det finnes bakenforliggende størrelser som er forutsetninger for vår erkjennelse.

I fenomenologien er bevisstheten a priori, den går forut for studiet av det som foregår i bevisstheten, og er en bakenforliggende forutsetning for erkjennelsen. Den kan derfor ikke forklares ved noe annet, som assosiasjoner eller påvirkning, ettersom det tingliggjør, eller objektiverer, bevisstheten (Skjervheim, 1959/2000, s. 25-31).

Mening er dermed noe som går forut for psykologien, "det er ikkje et problem i psykologien", sier Skjervheim (Skjervheim, 1959/2000, s. 27). Mening er noe som oppstår i subjektet når subjektets bevissthet er rettet mot noe. Det betyr at meningsskapingen er noe som foregår i vår bevissthet, som er rettet mot enten abstrakte forhold eller forhold i verden. Mening tilhører subjektet, mener Skjervheim. I avhandlingen hevder han at subjektet tingliggjøres, eller objektiveres, når subjektet, som har en intensjonalitet og som derfor er i stand til å være rettet mot noe, behandles som et objekt (Skjervheim, 1959/2000, s. 26).

Dette problemet, mener han, var til stede i hans samtidiges objektivistisk-pregede forskningspraksiser i humanvitenskapene, blant annet i den eksperimentelle psykologien, og det førte til at det ikke var noe intersubjektivt forhold mellom forskeren og

forskningsobjektene. Et slikt forhold, mente Skjervheim, var en betingelse for at sosiale fenomener kunne vise seg for forskeren gjennom en kommunikativ erfaring (Hellesnes, 1974, i Skjervheim 2000, s. 11). Skjervheim mener sosiale fenomener har mening, og at meningen, som altså er a priori, og ikke kan reduseres til noe annet enn mening. Dersom en så altså velger å ikke la den som er gjenstand for undersøkelsen få bidra med dette meningsinnholdet, ved for eksempel å se atferder som uttrykk for en sinnstilstand, har en avskåret seg fra å kunne undersøke meningsinnholdet. Det som er meningsfullt kan en altså bare få tilgang til ved at den som har intensjonaliteten får formidle det.

Her kan vi se flere konsekvenser for medieringen av mening. For det første må vi se på hvordan datamedieringen og dataspråket forholder seg til det enhetsvitenskapelige språket, som er Skjervheims første angrepspunkt hos objektivismen, og en relevant sammenligning med hensyn til at Manovich hevder at medieobjektet tømmes for mening når det blir digitalisert (Manovich, 2002, s. 25).

3.4.3 Ekstensjonalitetstesen

Vi har sett at datamedieringen er basert på et system som ikke tolererer polysemi, og der innholdet må representeres numerisk. Dermed er det nærliggende å undersøke om det Manovich kaller «kodelaget» (Manovich, 2002, s. 46) kan ha likhetstrekk med det ekstensjonale språket. Det skal vi gjøre ved å se på Skjervheims tilbakevisning av ekstensjonalitetstesen, det vil si tesen om at alle språk må kunne oversettes til et ekstensjonalt språk (Skjervheim, 1959/2000, s. 36). Gjennom å bruke nettopp denne tilbakevisningen, vil vi kunne undersøke de punktene der Skjervheim mener et slikt språk kommer til kort, og se om de samme svakhetene vil kunne vise seg i kodelaget i de nye mediene.

Skjervheim legger opp til å kunne tilbakevise ekstensjonalitetstesen med den hensikt å kunne vise hvordan en enhetsvitenskapelig tilnærming ikke kan fungere for menneskevitenskapene. Han mener grunnlaget enhetsvitenskapene bygger på ikke er holdbart. Her argumenterer han for at bevisstheten og dens rettethet, eller intensjonalitet, ikke lar seg uttrykke eller studere gjennom de redskapene naturalistene gjorde tilgjengelig for menneskevitenskapene (Skjervheim, 1959/2000, s. 35-44).

Skjervheim understreker at dersom vi skal kunne bevise tesen om ting-språket, ekstensjonalitetstesen, må vi kunne vise at alle påstander i alle vitenskaper kan formuleres i et

ekstensjonalt språk (Skjervheim, 1959/2000, s. 36). Samtidig viser Skjervheim motsatsen til ekstensjonalitetstesen – intensjonaliteten. Intensjonalistene, eller subjektivistene, som Skjervheim representerer her ved Jaspers, mener intensjonalitet er et «Urphänomen», en irreduksibel størrelse (Skjervheim, 1959/2000, s. 25). Det betyr at i språkfilosofiske termer kan ikke intensjonale uttrykk, som å tenke seg noe, å tro noe, å stadfeste noe, å diskutere noe, som Skjervheim bruker som eksempler, reduseres til et språk som ikke inneholder intensjonale uttrykk (Skjervheim, 1959/2000, s. 34).

Skjervheim setter seg videre fore å vise at selve grunnlaget for enhetsvitenskapen, ekstensjonalitetstesen, ikke er gyldig. Med ting-språket mener Skjervheim det samme som et ekstensjonalt språk. Han forklarer hvordan et ekstensjonalt språk er et sannhetsfunksjonelt språk:

«Eit idealspråk vert sagt å vera sanningsfunksjonelt når det er konstruert på ein slik måte at sanninga til ei kompleks setning berre er avhengig av sanninga til dei setningane den er samansett av, ikkje av meiningane deira, og der sanninga til ei atomær setning er avhengig berre av ekstensjonen (omfanget, oms. merkn.) av predikata, ikkje intensjonen (meininga, oms. merkn.) deira». (Skjervheim, 1959/2000, s. 35)

Her følger vi tankerekken hans videre: Når et språk er sannhetsfunksjonelt, sier Skjervheim, kan vi for eksempel tenke oss at det inneholder termene «rasjonalt dyr» og «fjørlaus tofoting». Defineres termene slik at de har samme ekstensjon, altså utstrekning, kan vi uten problemer bytte ut termen «rasjonalt dyr» med «fjørlaus tofoting» (Skjervheim, 1959/2000, s. 36) i alle sammenhenger der «rasjonalt dyr» er nevnt, uten å endre sannhetsverdien i setningen. Da, sier Skjervheim, vil vi se at om sannhetsverdien er blitt endret, har vi ikke lyktes i å konstruere et sannhetsfunksjonelt språk.

Når vi har Manovichs beskrivelse av digital mediering med oss fra beskrivelsen av nye medier, kan vi se at vi finner noen interessante likhetstrekk mellom det ekstensjonale språket og det datamedierte innholdet:

“All new media objects, whether created from scratch on computers or converted from analog media sources, are composed of digital code; they are numerical

representations. This fact has two key consequences: 1. A new media object can be described formally (mathematically). For instance, an image or a shape can be described using a mathematical function. (Manovich, 2002, s. 27)''.

Betydningen av det er at medieobjektet altså kan beskrives i et matematisk språk, det vil si et språk som nødvendigvis må ha noen av de samme egenskapene som vi ser at det ekstensjonale språket har. Det er jo nettopp et språk som er konstruert for å romme ekstensjonen, det utstrakte, det som finnes i verden, som også matematikken er. Det et slikt språk derimot ikke rommer, er det intensjonale, dersom vi følger Skjervheims resonnement.

Som i det ekstensjonale språket, må det nødvendigvis være slik at modale uttrykk, tro-setninger og semantiske utsagn heller ikke kan uttrykkes gjennom de matematiske funksjonene som utgjør medieobjektene. Vil vi undersøke om det er likhet mellom medieringen og det ekstensjonale språket, må vi undersøke om alle typer ytringer kan realiseres gjennom det dataspråket som medieringen benytter seg av, på samme måte som alle påstander i alle vitenskaper skulle kunne bli formulert i et ekstensjonalt språk. Vi vil konsentrere oss om de setningstypene Skjervheim trekker fram i avhandlingen.

Skjervheim ser at det er tre setningstyper som virker å gjøre ekstensialitetstesen ugyldig: *modale utsagn, semantiske utsagn og tro-setninger* (Skjervheim, 1959/2000, s. 37). Her har oversetteren bemerket at han har oversatt «belief-sentences», et begrep vi kjenner igjen fra blant andre Bertrand Russell, til tro-setninger. Under denne fanen sorterer også «påstandsholdninger» og «indirekte tale».

3.4.3.1 Modale utsagn

Modale utsagn er utsagn av typen «det er sannsynlig at p », eller « A tror p » Meningsinnholdet i «sannsynlig at» kan ikke uttrykkes i det ekstensjonale språket. Sannsynlighet har ingen utstrekning. Skjervheim bemerker at Russell i begynnelsen tok utgangspunkt i at en slik setning er atomær, altså den ikke var delelig i mindre setningsdeler, og viste dermed til et irreduasibelt fenomen i verden. Da, påpeker Skjervheim, er det heller ikke mulig å bruke ekstensialitetstesen til å argumentere mot at det finnes irreduasible fenomener som Jaspers' urfenomen (Skjervheim, 1959/2000, s. 38). I så fall ville Russell vært enig med Jaspers, og godtatt at det faktisk finnes intensjonale fenomener som ikke lar seg redusere.

Her finner vi en interessant sammenheng. Dataobjektene må åpenbart stå i et ting-forhold til hverandre inne i kodelaget, som likeartede på samme plan, som gjenstander som er stilt opp ved siden av hverandre. Det kan være en støtte for Manovichs påstand om at intensjonaliteten ikke kan være til stede i en automatisert dataprosess (Manovich, 2002, s. 32), der det ikke er en bevissthet til stede, som styrer prosessen. Her er det bare tingene som eksisterer side om side.

3.4.3.2 Semantiske utsagn

Semantiske utsagn kan for eksempel være «*p* betyr *p*», og her ser vi at dersom vi tar med oss eksempelet over, og sier at «*p*» her er «fjørlaus tofoting», vil vi kunne få en setning der vi sier «fjørlaus tofoting betyr rasjonalt dyr». I henhold til ekstensjonalitetstesen må vi da kunne substituere «rasjonalt dyr» med «fjørlaus tofoting». Da vil vi kunne stå igjen med «fjørlaus tofoting betyr fjørlaus tofoting». Slik viser Skjervheim at vi har fått en tautologi som alltid vil være sann, men som dermed ikke er i stand til å gi oss noen informasjon om verden (Skjervheim, 1959/2000, s. 36).

3.4.3.3 Tro-setninger

Skjervheim påpeker at «tru-setninger» som «A tror at *p*» og «A sier at *p*» (Skjervheim, 1959/2000, s. 37) er konstituerende for psykologien og sosiologien, og forklarer det med at det er denne typen språkhandlinger som er materialet disse vitenskapene arbeider med. Det er formen deres observasjoner blir nedtegnet i. For Skjervheim er dette et viktig poeng i avhandlingen, ettersom det er grunnlaget for samfunnsvitenskapene han er interessert i å undersøke. I denne sammenhengen er poenget viktig fordi vi finner mange tro-setninger i den offentlige debatten.

Skjervheim understreker at disse setningene ikke later til å være ekstensjonale. Skjervheim bruker setningen «Jon seier at snøen er kvit» (Skjervheim, 1959/2000, s. 41) som eksempel, og påpeker at når sosiologen eller psykologen noterer ned at vedkommende sier dette, vil det for eksempel realiseres som direkte tale, som «Jon seier: snøen er kvit». Her mener Skjervheim at et viktig element, det intensjonale, blir borte. Vi kan for eksempel ikke vite om Jon sa dette på norsk eller tysk. Skjervheim mener også at det er umulig å unngå problemet med intensjonalitet i dette utsagnet uten å forutsette at «Med snøen er kvit meiner Jon at snøen er kvit» (Skjervheim, 1959/2000, s. 41), som igjen er en setning som ikke er ekstensjonal.

Skjervheim følger opp med et eksempel der vi ser svært tydelig hvilken mangel det ekstensjonale språket har som verktøy i vitenskaper der mennesker og den menneskelige erfaringen er studieobjektet. Han presenterer oss for Jon og Eva, som er blitt forelsket. Setningen «Jon har eit forhold til Eva» (Skjervheim, 1959/2000, s. 45), må kunne sies å være sann. Det er likevel slik at disse to er foreldreløse, og egentlig er de søsken. Derfor er det også sant at «Jon har eit forhold til syster si». Begge setningene er ekstensjonale, og begrepene «Eva» og «syster si» kan substitueres for hverandre, ettersom de har den samme ekstensjonen – de refererer til det samme objektet i verden. Problemet oppstår når vi undres på om Jon vet om at Eva er hans søster. Gjør han det, er det et tilfelle av incest, men gjør han det ikke, er det en tragedie. Dette er et viktig spørsmål, som iallfall psykologen ville vært opptatt av å få vite svaret på, men svaret lar seg ikke passe inn i det ekstensjonale språket. «Jon veit at Eva er syster hans» (Skjervheim, 1959/2000, s. 46).er ikke en ekstensjonal setning, slår Skjervheim fast.

Kan vi så representere tro-setninger som dataobjekter? Bokstavene kan medieres i en tekst som former utsagnet «Snøen er kvit», og vi ser altså at det er mulig for brukerne å realisere tro-setninger på nye medier.

3.4.3.4 Datamediering og ekstensialitet

Vi ser at det er mulig å realisere alle typene av utsagn som Skjervheim har funnet umulige å realisere i et ekstensjonalt språk, med teknologien i nye medier. Et debattinnlegg kan skrives på et sosialt medium, på samme måte som det kan realiseres på avisblad. Det er for denne argumentasjonens formål ingen forskjell mellom begrensningene som ligger i å realisere en ytring på papir, og det å realisere den samme ytringen digitalt, på et sosialt medium, med hensyn til at selve teksten kan realiseres – både digitalt og på papir, med bokstaver som former ytringen.

Vi må dermed spørre om det så er rimelig å slutte at det ikke er noen likhetstrekk mellom det ekstensjonale språket og måten medieringen i de nye mediene foregår på. Til tross for at vi så langt har funnet at alle setningstyper kan realiseres i tekst, må svaret likevel være nei. Det er nå nødvendig å gå tilbake til Manovich og undersøke de andre egenskapene som skiller nye medier fra tradisjonelle medier, og se om vi kan si at vi ser likheter med det ekstensjonale språket når vi ser at mediene er modulære og programmerbare.

3.4.4 Modulære og programmerbare medier

Manovich beskriver hele internettet som modulært, fra de største enhetene, som programmer og nettsider, helt ned til det enkelte piksel. Dataobjektene, som bilder, lyder, former eller atferder, er representert som samlinger av enkeltstående fraksjoner som piksler, skript eller bokstaver. Elementene er satt sammen til objekter i større skala, men fortsetter likevel å ha sin separate identitet (Manovich, 2002, s. 30).

Medieobjektene har ikke en iboende mening, men blir merket med det meningsinnholdet medieskaperne tillegger dem, slik Burrell påpeker. Det må bety at vi har medieobjekter som i utgangspunktet ikke har et meningsinnhold, som videre kan substitueres for hverandre. Det må også resultere i helheter eller sammenhenger som ikke i seg selv har et meningsinnhold, eller som ikke behandles som om det har et meningsinnhold.

Manovichs forståelse er at det virker inn på innholdet som medieres:

"the computer layer and the culture layer influence each other. To use another concept from new media, we can say that they are being composited together. The result of this composite is a new computer culture—a blend of human and computer meanings, of traditional ways in which human culture modeled the world and the computer's own means of representing it" (Manovich, 2002, 46)

Mens et fotografi har en mening, har ikke hvert enkelt fragment – piksel – på samme måte et meningsinnhold. Det har bare en numerisk status, ifølge Manovich. Vi kan altså fastslå at digitalisering av medieobjekter er en prosess som tar i bruk numeriske verdier, og som er bygget på grunnelementet binærkode, som er basert på dikotomien 0 og 1, som representerer «på» eller «av». På den måten er det rimelig å mene at vi finner en likhet med det ekstensjonale språket. Hver dataenhet må ha en ekstensjon, i den forstand at den er representert ved en numerisk kode.

3.4.5 Ekstensjonalitet og algoritmer

Når medieobjektene beskrives matematisk, betyr det også at de kan manipuleres ved hjelp av algoritmer, og på den måten er medieinnholdet blitt programmerbart. Definisjonen på en algoritme er at den er en fullstendig og nøyaktig beskrivelse av fremgangsmåten for løsning av en beregningsoppgave eller annen oppgave. (Dahlum, 2018, i Bergsjø og Bergsjø, 2019, s. 54).

Da har vi en ny situasjon, der et hvilket som helst medieobjekt kan byttes ut med et annet, uavhengig av form, type og innhold. Det er dette Manovich mener når han peker på at de nye mediene er modulære. Da er spørsmålet om vi kan finne igjen spor av tankegangen bak ting-språket i det modulære og programmerbare mediet.

3.4.6 Utskiftbarhet

For det første ser vi at det er en likhet mellom predikatene som kan substitueres for hverandre og dataobjektene som innbyrdes kan byttes ut. I ting-språket er det likevel, slik vi har sett, et krav at predikatet skal henviser til et bestemt meningsinnhold. Noe slikt krav finner vi ikke umiddelbart i datamedieringen. Ethvert dataobjekt kan ifølge Manovich i prinsippet byttes ut med et annet, uavhengig av hva det består av. Både dataobjektene og predikatene er imidlertid knyttet til en bestemt mening, og vi ser at vi i ikke i noen av tilfellene kan se at det er mulig å tolke denne meningen. Meningen kan ikke innebære en flertydighet, meningsinnhold som kan forstås på forskjellige måter utfra hvilken kontekst dataobjektene eller predikatene befinner seg i. Et dataobjekt er knyttet til sin «merkelapp» (Burrell, 2016, s. 5) uavhengig av kontekst.

Det blir derfor ikke noen fullstendig likhet mellom digitaliserte innholdsobjekters meningsinnhold og hvordan meningsinnhold er realisert i det ekstensjonale språket, men det kan være mulig å se på dem som objekter som er satt sammen av kode som har likheter med et matematisk språk, og at begge typer enheter er knyttet til sitt meningsinnhold uten rom for tolkning.

Som vi ser, kommer ikke problemet med digitalisering først til syne i realiseringen av tekst. Subjektet som deltar i debatten ved å skrive et innlegg på Facebook kan realisere sine meninger i tekst på samme måte som i et avisinnlegg, og det kan leses og forstås på samme måte av den andre. Vi kan ikke forstå at den digitale teksten skal være mindreverdige som medium i forhold til den trykte teksten som er realisert på papirmediet.

3.4.7 Når algoritmen velger

Det er når algoritmen gjør valg for oss på samme måte som en redaktør, at vi må stille spørsmålet på nytt, for det er situasjonen når algoritmen fordeler innholdet til brukerne, uten menneskelig innblanding, slik den for eksempel gjør i et kommentarfelt på Facebook. Da er det algoritmen som avgjør hvilke innlegg som er mest relevante for hver enkelt bruker, og det betyr at det er algoritmen som først står i et forhold til oss som *den andre* (Skjervheim, 1996). Det er den som møter oss som redaktør og som skal forstå hvilket debattinnhold det er viktig at vi er orientert om. Vi har sett at Marino påpeker at det er mennesker som lager algoritmene, og på den måten er rettet mot måten de konstruerer algoritmen på. Fra Marinos synsvinkel finnes det altså en intensjonalitet iboende i algoritmen, men her blir vi nødt til også å vurdere at maskinlæring bygger på at maskinen selv bygger nye algoritmer. Vi vil i beste fall stå igjen med en fjern slektning av intensjonaliteten som virksom i disse algoritmene.

I en tradisjonell avisdebatt, også avisdebatten på nettaviser, er det debattredaktøren som gjør et utvalg blant innsendte tekster, og publiserer det han eller hun mener er mest relevant for debatten og leseren. Da står redaktøren i et forhold til leserne som *den andre* (Skjervheim, 1996), og må bruke sitt skjønn og sin forståelse som redskaper i prosessen med å velge hvilke tekster det er viktig at leserne får tilgang til. Når algoritmen overtar denne redaktørfunksjonen, er det algoritmen som får denne stillingen.

Går vi tilbake til Skjervheim og Jaspers for å undersøke dette forholdet nærmere, må vi kunne mene at meningsytringene på nye medier nødvendigvis må bli behandlet som objekter i kodelaget, der meningsytringene må stå i et kausalt forhold til hverandre. De er objekter som står i et ting-forhold til hverandre på samme måte som objektene står i et slikt forhold til algoritmen som distribuerer dem. Vi må kunne si at det ikke eksisterer en intensjonalitet i disse prosessene.

Gjør vi den samme undersøkelsen med algoritmestyringen som med datamediert innhold i forhold til utsagnsgruppene, må vi kunne si at så lenge denne prosessen som vi har sett innebærer at algoritmen ikke kan forstå meningsinnhold, men bare forstår statistikk, slik både Brandtzæg og Burrell viser, er det umulig for den å forstå modale utsagn av typen «det er

sannsynlig at p », eller « A tror p ». Meningsinnholdet i «sannsynlig at» kan verken uttrykkes i det ekstensjonale språket eller i en algoritme.

Semantiske utsagn som « p betyr p », vil kunne realiseres i algoritmen, som også vil kunne substituere «fjorlaus tofoting» for «rasjonalt dyr», men som heller ikke ville hatt noen sperrer mot å substituere tekstfragmentet «fjorlaus tofoting» med et bilde av en tohjulstraktor – avhengig av hvordan dataobjektet er merket, eller hvilke mønstre sorteringsalgoritmen er lært opp til å gjenkjenne. Vi vil kunne stå igjen med en tautologi, eller med et helt (for oss mennesker) meningsløst utsagn.

Når vi undersøker hvordan algoritmen tar seg ut i forhold til det ekstensjonale språkets behandling av tro-setninger, må vi se på om setninger som « A tror at p » og « A sier at p » kan realiseres innenfor de betingelsene algoritmen opererer innenfor. Dataspråket kan ikke, slik vi forstår det her, «tro».

Vi har sett at fordi de nye mediene ikke bare er skrivemaskiner eller fotoalbum, men er modulære, nettverkskoblede og programmerbare, ser vi tydeligere at funksjonaliteten ikke kan ha en intensjonalitet, og heller ikke være i stand til å behandle meningsinnhold på en forstående måte, og vi må kunne konkludere med at det også er mulig å forklare *hvordan* det kan forholde seg slik. Vi ser derimot at meningsinnholdet behandles på en måte som ligner en naturalistisk tilnærming.

3.4.8 Filtrering

Det finnes likevel mange holdepunkter for at algoritmer kan løse oppgaver på en svært presis måte. Det gjelder også hvordan de distribuerer innhold på nye medier. Det er unødvendig å hente fram belegg for at Facebook, der algoritmer har en vesentlig funksjon, har lyktes med sin forretningsmodell. Mer spesifikt viser Bergheim og Bergheim at algoritmen DeepText har gjort en svært presis jobb med å luke ut uønsket innhold etter at den ble opplært til å kjenne igjen støtende innhold på Meta-eide Instagram. Robottrenere gikk gjennom og merket Instagram-innlegg som brøt med plattformens retningslinjer, slik at algoritmen kunne lære å gjenkjenne støtende materiale. Slikt materiale blir umiddelbart fjernet (Bergheim & Bergheim, 2019, s. 50). Det må ikke bety at det uønskede medieobjektet i seg selv har et meningsinnhold, men at det nå identifiseres ved hjelp av eksempler som programmene skal lære av. Dermed har medieobjektene fått en «merkelapp», en identitet knyttet til et

bestemt meningsinnhold, og kan deretter identifiseres av programmer som kan ta dem i bruk. Bergheim og Bergheim viser også at algoritmene er blitt utviklet til å kunne lese kontekster rundt medieobjekter, og gjør det på en nærmest feilfri måte. Vi forstår imidlertid at mening må tillegges objektene ved hjelp av menneskelig fortolkning og forståelse. Programmet må mates med treningsdata som er plukket ut under veiledning fra mennesker før det for eksempel kan analysere hva som er vanlig e-post og hva som er søppelpost.

Når vi ser at programmene på denne måten er blitt svært avanserte, og i mange tilfeller løser oppgaver bedre enn mennesker, kan det være innlysende å spørre om det kan ha noen betydning at mediet ikke har noen kapasitet for å *forstå* hva mening er, eller at mediet ikke opererer med noen intensjonalitet. I den vitenskapsforståelsen Skjervheim går i rette med i *Objektivismen*, ville svaret være nei.

3.4.9 Objektivismen

I en naturalistisk, eller som Skjervheim uttrykker det, objektivistisk, tilnærming til det som er meningsfullt, er intensjonaliteten, altså den a priori instansen som fenomenologene retter mot noe, et fantasifoster (Skjervheim, 1959/2000). I en slik forståelse av vitenskapen, gir det ingen mening å tale om intensjonalitet, og en slik har ingen plass i vitenskapelig arbeid. Det må noteres at vi her i første rekke snakker om vitenskapelige praksiser, og at en ikke nødvendigvis har overført det naturalistiske regimet til privatsfæren. Naturalistene har i ulike grader stilt seg bak ekstensjonalitetstesens, og den har hatt et noe varierende virkeområde. Noen har ment at alle former for språk kan oversettes til et ekstensjonalt språk, mens andre har begrenset virkeområdet til å gjelde vitenskapelige språk. (Skjervheim, 1959/2000, s. 36). Da kan det synes vanskelig å se overføringsverdien til en offentlig debatt som foregår i halv-private kontekster på nye medier.

Det som imidlertid må være berøringspunktet mellom disse debattene og det ekstensjonale språket, er at vitenskapsforståelsen i miljøet som har frembrakt nye medier kan ha ført med seg naturvitenskapelige holdninger og forforståelser inn i utviklingen av et verktøy som skal mediere menneskelige praksiser som offentlig debatt og meningsutveksling. Det kan for eksempel bety at det er en naturvitenskapelig forståelse av bevissthet og atferd som ligger til grunn for hvordan algoritmene skal definere og behandle slike størrelser. Vi kan tenke oss at det er mulig å se en parallell mellom hvordan den naturvitenskapelig-pregede grenen av

psykologien, behaviorismen, forholder seg til atferd og bevissthet, og hvordan algoritmene i de nye mediene behandler ytringer.

I et tilbakeblikk kan vi se hvordan den naturvitenskapelige forståelse av disse fenomenene forholder seg i kontrast til den fenomenologiske tilnærmingen til bevisstheten, og vi kan trekke linjen helt tilbake til den kartesiansk dualismen, som hevder at det er umulig å ha kunnskap om en annen bevissthet enn den egne (Maslin, 2007, s. 98).

I en naturalistisk tilnærming finnes ulike grader av skepsis til bevisstheten, som hos fenomenologene er ikke-reduserbar størrelse. Det spenner fra en entydig avvisning av den, som hos Wittgenstein (Skjervheim, 1959/2000, s. 37), til en posisjon som nok anerkjenner at bevisstheten eller et lignende fenomen eksisterer, og at den kan studeres indirekte, ved hjelp av studiet av atferd (Maslin, 2007, s. 100). Det er en løsning vi finner i behaviorismen, som er en av Skjervheims målskiver i *Objektivismen*. Han tar for seg den metodologiske behaviorismen, en gren av psykologien, som ved Watson og seinere B. F. Skinner, Ogden og Richards har utviklet en behavioristisk metodikk. Den analytiske behaviorismen, altså den filosofiske posisjonen, kan vi få et innblikk i hos Carl Hempel, logisk positivist og tilknyttet Wienerkretsen.

Han stod nær sentrum for utviklingen av enhetsvitenskapen, og mente psykologien kunne innlemmes blant naturvitenskapene (Maslin, 2007, s. 103). Et slikt medlemskap var bare mulig ved å tilpasse psykologien, som fram til slutten av 1800-tallet først og fremst hadde benyttet metoder som introspeksjon, til en vitenskap som benyttet seg av metoder som fulgte verifikasjonsprinsippet, der utsagn som ikke kan verifiseres med empiriske metoder må avvises som *meningsløse*.

I en slik tilnærming til psykologien er det ikke mulig å få tilgang til en eventuell bevissthet, ettersom den bare er tilgjengelig for den som bevisstheten tilhører. Det er dermed også utelukket for en tredjeperson å kunne verifisere funn om bevisstheten gjennom etterprøving av funnene, og nødvendigvis heller ikke om forskerens funn om egen bevissthet (som i en form for introspeksjon). For en slik posisjon blir alt snakk om andres bevisstheter meningsløs, men ettersom vi likevel vet at det faktisk finnes andre bevisstheter enn vår egen, må tilgangen til disse bevissthetene være det vi kan verifisere, nemlig ytre, offentlig atferd (Maslin, 2007, s. 103). En slik posisjon har løst problemet med sinnet og bevisstheten ved å erklære at disse

størrelsene bare *er* den atferden som enten er manifest eller latent. Bevisstheten er dermed redusert til atferd, eller latent atferd. En fenomenologisk metode blir i dette perspektivet ikke vitenskapelig (Skjervheim, 1959/2000).

Returnerer vi til den metodologiske behaviorismen, ser vi at B. F. Skinner mente at det å forutsette en intensjonalitet ville være det samme som å forklare atferd ved å vise at det sitter en liten mann inne i hodet – en «homunculus» (Maslin, 2007, s. 100). Det krever en forklaring på dennes evner og atferd. Skinner forklarte atferd som en fysisk respons på stimuli i miljøet, og utelot dermed bevisstheten fra regnestykket. Begrepet «black box» er hentet fra Skinners overbevisning om at bevisstheten ikke var tilgjengelig for studier, men heller ikke nødvendig. Alt som trengtes, var å studere eksterne stimuli og atferden den resulterte i (Maslin, 2007, s. 100).

3.4.10 Objektivismen i nye medier

Slik er det også mulig å forstå algoritmestyringen av kommentarfeltet som en god nok løsning for den offentlige debatten. Vi forutsetter at vi forstår Manovich slik at et medieobjekt, som et innlegg på Facebook, i seg selv bare har den meningen mediet har tillagt det.

Dersom vi sammenligner den meningen skaperen av dataobjektet hadde intensjon om å frambringe, med det som finnes inni den svarte boksen, ser vi at ingen av delene er gripbare størrelser for algoritmen. Den kan ikke *forstå* hva vi forsøker å si med innlegget på Facebook, like lite som Skinner forstod hva som stod mellom stimuli og respons. Algoritmene har likevel nøkler til meningsinnholdet, gjennom å ha tilgang til merkingen av dataobjektene, og at de har vært eksponert for store mengder treningsdata for å kunne gjenkjenne og distribuere innhold (Burrell, 2016, s. 5).

Ser vi disse «merkelappene» som paralleller til Skinners atferder, som altså skal være de ytre tegnene på bevissthetstilstander, kan vi si at algoritmene har tilgang til det som er tilstrekkelig for å kunne behandle medieobjektene. På samme måte mente Skinner at det var nok å studere atferder for å kunne studere bevisstheten. For å kunne bruke atferdene i eksperimentell psykologi, er det nødvendig å operasjonalisere, altså på forhånd definere en atferd som en manifestasjon av en bevissthetstilstand. Vi kan trekke en parallell mellom algoritmens tilgang til meningsinnholdet i medieobjektet, altså hvordan dette medieinnholdet er merket, til operasjonaliseringen av bevissthetsinnholdet. Algoritmen trenger ikke å vite hva som «er

inni» for å kunne behandle det. I Burrells eksempel med algoritmen som skiller ut søppelpost, som vi bruker i mangel på tilgang til de algoritmene som er virksomme i nye medier (Burrell, 2016), ser vi at algoritmen ikke går inn i meningsinnholdet i e-postene, men bruker statistiske målinger av e-postenes ytre fremtreden, for å kategorisere hvilken funksjon de har.

3.4.11 Kybernetikken

Det finnes holdepunkter for å mene at denne parallellen mellom holdningen til bevissthet og atferd og datamediering og algoritmestyring ikke er søkt, men at den er en naturlig konsekvens av den tidlige utviklingen på teknologifeltet som beskjeftiget seg med kybernetikk. N. Katherine Hayles viser i sitt essay *Cybernetics* i antologien *Critical terms for media studies* hvordan sentrale begreper og anskuelser fra kybernetikken er innvevd i moderne tenkning om medier og teknologi (Hayles, 2010), og hun viser hvordan en sammenheng mellom en behavioristisk psykologi og kybernetikk har vært høyst reell. Hayles beskriver utviklingen i kybernetikken.

Kybernetikken har utviklet seg gjennom flere faser, men Hayles fastslår at den fortsatt er en sentral orientering i medievitenskapen. På 1940-tallet dreide diskusjonene innenfor grenen seg i stor grad om hvorvidt sammenligninger mellom dyr, mennesker og maskiner var legitime. Kybernetikken fant det de mente var fast grunn da studiene ble fokusert på likheten mellom nerveaktivitet i dyr og mennesker. Konklusjonen i den tidlige kybernetikken var at det var sterke argumenter for å se både biologiske organismer og maskiner som kybernetiske entiteter (Hayles, 2010, s. 146).

Hayles oppsummerer at kybernetikken har bidratt med et rammeverk der mennesker og maskiner kan forstås ved hjelp av det samme begrepsapparatet.

“For media studies, cybernetics remain a central orientation, represented by approaches that focus on information flows within and between humans and intelligent machines,” (Hayles, 2010, s. 145).

Parallellen til behaviorismen og enhetsvitenskapen, som søker å kunne bruke et sannhetsfunksjonelt språk, er ikke til å unngå å se. Hayles påpeker at kybernetikken, til tross for at den ikke lenger regnes som en egen gren, er innvevd i samtidens tenkning: “Its essential

concepts have been absorbed deeply into the fabric of contemporary thought” (Hayles, 2010, s. 155).

3.4.12 Når atferden er bevisstheten

Hayles forståelse må være god nok i den «myke behavioristen» Gilbert Ryles perspektiv på bevissthet og atferd: «Overt intelligent performances are not clues to the workings of minds, they are those workings», sier Ryle (Ryle, i Maslin, 2007, s.112). Slik vi må forstå Ryle, hører de mentale prosessene hjemme i den samme kategorien som den fysiske kroppen. Atferden er dermed ikke noen ytre manifestasjon av et indre liv som er radikalt privat, den *er* det indre livet.

Forstår vi bevisstheten på denne måten, er forståelsen også forenlig med perspektivene fra kybernetikken, og til dels også med perspektivene fra de andre naturalistene Skjervheim går i dialog med i *Objektivismen*. Overfører vi en slik forståelse til algoritmestyringen, kan vi si at de statistiske funnene, altså de ytre tegnene, på at en e-post er søppelpost, nettopp *er* det at dette brevet er søppelpost. Likedan må vi kunne si at dersom et foto er merket som et bilde som inneholder nakenhet og derfor skal skilles ut i filtreringen av innhold, gjør at bildet *er* et pornografisk bilde.

Når vi aksepterer prosesser som forholder seg utelukkende til de observerbare egenskapene ved dataobjektene, er konsekvensen et syn som Hempels eller Ryles. Meningen, som vi ville etterlyse i en fenomenologisk tilnærming, *er* nettopp atferden – eller i denne sammenhengen de observerbare egenskapene ved dataobjektene. I en slik tilnærming går vi ikke glipp av noe når vi forklarer ting som eksisterer i verden gjennom deres observerbare egenskaper.

Det må være rimelig å peke på en sammenheng mellom en naturalistisk vitenskapstilnærming når vi ser hvordan de nye mediene er konstruert for å mediere mening. Vi ser, om ikke en direkte anvendelse av de språkfilosofiske prinsippene fra enhetsvitenskapen, så iallfall likhetstrekk som underbygger en slik påstand. Skjervheim omtaler den naturalistiske, eller analytiske retningen som et meningsklima (Skjervheim, 1959/2000, s. 19). Det er det rimelig å forstå som et område eller miljø der en naturalistisk holdning ligger til grunn for forståelsen av teoretisk og metodologisk tilnærming til mange fagdisipliner.

3.4.13 Oppsummering

Nye medier er, som Manovich og Brandtzæg har vist, modulære, nettverkskoblede og drevet av algoritmer som blant mye annet distribuerer innhold og sorterer ytringer i kommentarfeltene. Videre har vi sett at de nye mediene tildeler ytringene identiteter som ikke kan gi en fyllestgjørende gjengivelse av meningsinnholdet i dem. Når vi ser de nye mediene i lys av Skjervheims undersøkelse av ekstensialitetstesen, ser vi flere likhetstrekk mellom det ekstensjonale språket og algoritmens behandling av dataobjekter – som for eksempel ytringer. Vi må kunne si at de nye mediene behandler ytringene som objekter.

De foregående funnene, sett i sammenheng med fagtradisjonene som har bidratt i utviklingen av nye medier, tyder på at det er naturalistiske vitenskapsidealer som har lagt føringer for hvilke muligheter og begrensninger som ligger i de nye mediene. En slik forståelse innebærer at andres bevissthetsinnhold er noe vi ikke kan ha tilgang til. I stedet må vi, som Ryle, forstå den andres bevissthetsinnhold som det som er tilgjengelig for oss som står utenfor og observerer den andre: atferden. Dersom nye medier er utviklet med en naturalistisk forståelse av bevissthetsinnholdet, er det rimelig å anta at de nye mediene også aksepterer en naturvitenskapelig forståelse av hvilken tilgang vi har til andres bevissthetsinnhold, som tilstrekkelig. Det kan bety at i utviklingen av nye medier er en forståelse av atferd som uttrykk for bevissthetsinnhold blitt ansett som tilstrekkelig til å kunne å forholde seg til den andres bevissthetsinnhold.

Et eksempel på dette kan være hvordan ordet *engasjement* har fått et nytt innhold, fordi det blir brukt på en ny måte i de nye mediene. Den norske forfatteren, journalisten og kommentatoren Lena Lindgren peker i sitt essay *Ekko, et essay om algoritmer og begjær* på at en forskyvning av mening har skjedd med begrepet *engasjement* i sosiale medier (Lindgren, 2021, s. 38). Engasjement defineres i Det norske akademis ordbok som det å være "engasjert, (sterkt) interessert (i), opptatt (av sak, idé e.l.) og vise det i handling", "sammenstøt mellom fiendtlige styrker; trefning", eller "det at motstandernes klinger kommer i berøring med hverandre" (NAOB, 2023). Selv definerer Lindgren engasjement som "en dypt menneskelig følelse, en løftet energi i hodet og brystet" (Lindgren, 2021, s. 38). Vi kan ikke uttrykke verken en betydning som *sterkt opptatt av* eller Lindgrens definisjon i et ekstensjonalt språk.

Lindgren mener ordet har fått ny betydning, og når vi ser at Facebook snakker om engasjement, betyr det hvor mange som har interagert med et bestemt medieobjekt, enten ved

å stoppe opp ved det, eller ved å gjøre en handling som å klikke, rangere eller respondere med en ytring eller deling. Vi ser at ordet har fått et nytt innhold, som beskriver atferd:

"Engasjement måler antall delinger, likes, klikk og kommentarer" (Lindgren, 2021). I stedet for å beskrive en innstilling til noe, beskriver ordet nå en atferd. Dersom vi følger Ryle, er det en rimelig måte å forholde seg til begrepet på. Disse atferdene *er* det engasjementet vi opplever (Maslin, 2007, s. 112). En slik forståelse av begrepet er altså en operasjonalisering som ligner behaviorismens, og vi vil med Skjervheim forstå dette som en *tingliggjøring* av *den andre og dennes saksforhold*, som vi skal undersøke nærmere i neste kapittel.

3.5 Den mellommenneskelige situasjonen i offentlig debatt

Vi skal nå gå videre til å se på hva disse funnene kan bety når vi ser dem i sammenheng med påstanden fra ytringsfrihetskommisjonen, om at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket av at vi har fått en rekke nye medier å ytre oss i.

Vi har sett på forutsetningene de nye mediene har for å kunne mediere mening, ettersom det må være en forutsetning for kunne realisere meningsfulle ytringer i en offentlig debatt.

For å kunne bruke disse funnene til å se på nye mediers innvirkning på utøvelsen av ytringsfriheten, er det nødvendig å sette dem i sammenheng med hvordan nye medier kan påvirke vår opplevelse av verden og av andre brukere av mediet. Det har jeg valgt å gjøre ved å gå til den teknologiske filosofien som har sprunget ut av fenomenologien, og spørre om vi kan se på mediet som nøytralt.

Denne retningen, som består av litt ulike tilnærminger, tilbyr en forståelse av situasjonen som oppstår mellom subjektet, de andre subjektene, og objekter i verden. Samtidig er det, som vi skal se, en teoretisk tilnærming til teknologi og menneske som har noen grunnleggende forståelser til felles med Skjervheims eksistensielle fenomenologi. Vi har allerede brukt Skjervheims forståelse til å undersøke om det finnes naturalistiske trekk ved mediene. Nå skal vi bruke hans forståelse av hvordan naturalistiske metoder er uegnet til å studere menneskelige praksiser som en bakgrunn. Den kan belyse hvilken rolle mediet spiller i den mellommenneskelige situasjonen.

I det følgende skal jeg aller først se nærmere på Skjervheims forståelse av *intersubjektivitet* (Skjervheim, 1959/2000, s. 55) – den mellommenneskelige situasjonen – for å beskrive den situasjonen vi er i når vi befinner oss i en offentlig debatt. En slik beskrivelse vil også tilby et teoretisk referansepunkt og flere begreper som er nødvendige for utviklingen av neste ledd av resonnementet. En forståelse av Skjervheims fenomenologiske tilnærming til den mellommenneskelige situasjonen vil også åpne for en videre drøfting av funnene så langt i prosjektet. Hos Skjervheim skal vi se på subjektet i forhold til andre subjekter i ulike vinkler, og forsøke å forstå hvordan vi forholder oss til andre rundt oss som har et saksforhold de ytrer noe om. Videre vil vi se hvordan Skjervheim peker på at en naturalistisk tilnærming til med-subjektet endrer dette forholdet.

Det som skal undersøkes i dette prosjektet er hvordan en teknologisk innretning virker inn på ytringsfrihetens betingelser, og det er nødvendig å fortsette utforskningen av hvilken rolle teknologien spiller i relasjonen mellom subjektene og verden. Jeg vil derfor først undersøke denne relasjonen sett i lys av Heideggers tilnærming til teknologi. Skjervheim bygger videre på Heideggers ideer i både *Objektivismen* og i essayet *Deltakar og tilskodar*, som ble utgitt første gang i 1957, og det er naturlig å undersøke om Heidegger har en forståelse av teknologi og menneske som kan gi en bedre forståelse av teknologiens rolle. Forforståelsen i dette prosjektet er at dersom teknologien i seg selv ikke er nøytral, men påvirker vår opplevelse av verden, må tankegods som preger teknologien også ha en innvirkning på oss som brukere.

Dersom vi finner at teknologien ikke er nøytral, må vi først undersøke hva det er teknologien gjør med den offentlige samtalen. Deretter må vi spørre om vi som brukere er oppmerksomme på teknologiens betydning, eller om det er et forhold som ligger skjult for oss.

3.5.1 Skjervheim: "Deltakar og tilskodar"

Vi skal først følge tråden fra *Objektivismen* tilbake til *Deltakar og tilskodar* (Skjervheim, 1996). Her blir deler av det strenge resonnementet fra magisteravhandlingen, som han åpenbart allerede har nærmet seg, mer konkret. Her ser vi også hvordan positivismekritikken fra *Objektivismen* kommer til syne i forholdet mellom mennesker. Essayet kan derfor bidra til å belyse den offentlige debatten når den foregår i nye medier.

Skjervheim var selv en ivrig samfunnsdebattant (Sørbø, 2002, s. 67), og han var opptatt av relasjonen mellom mennesker både privat og i sitt arbeid som filosof. En av tankerekkene

Skjervheim tar med seg videre når han har tilbakevist ekstensialitetstesen i *Objektivismen*, handler om forholdet mellom mennesker – *intersubjektiviteten* (Skjervheim, 1959/2000, s. 55). I *Deltakar og tilskodar* ser han også på relasjonen mellom *subjektet* og *den andre* (Skjervheim, 1959/2000, s. 72). Her er Skjervheim opptatt av hva det egentlig vil si å være engasjert i noe, slik vi er i en offentlig debatt. Vi skal se hvordan han viser at vi setter oss selv på sidelinja, som tilskuere, dersom vi setter oss i en slik posisjon at vi ikke lar oss engasjere i den andres problem. Det er nettopp det som vil skje dersom vi ser den andre og dennes interesse for et saksforhold som et objekt, slik Skjervheim mener at hans samtidige sosiologi og psykologi gjør. I dette prosjektet vil vi også argumentere for at en slik mekanisme har oppstått i nye medier, når algoritmene, som vi har sett, tingliggjør både ytringen og den andre.

Skjervheim påpeker at vi både ser *alter*, den andre (Skjervheim, 1959/2000, s. 55) som et objekt i verden sammen med oss, og som et subjekt som deler denne verdenen med oss. I møte med andre, forklarer Skjervheim, er det to grunnleggende forskjellige måter å møte den andre på i relasjonen mellom subjektet og den andre. Den ene muligheten, mener Skjervheim, er at vi retter oppmerksomheten mot saksforholdet den andre ytrer seg om sammen med den andre. «Det vil seia at eg deltar, let meg engasjere i hans problem» (Skjervheim, 1976, s. 71), sier Skjervheim. Han mener at det bare er dersom vi ser den andres saksforhold som en påstand at vi kan la oss engasjere i den andres verden. Det betyr at dersom vi skal la oss engasjere i den offentlige debatten, er det nødvendig å engasjere oss sammen med den andre. Det er det imidlertid ikke mulig å gjøre dersom vi ser den andre og det han eller hun er opptatt av med objektivistiske briller, dersom vi følger Skjervheims tankegang. Han forklarer forskjellen mellom en subjektivistisk og en objektivistisk innstilling til andre og deres interesser ved å se på hvordan disse holdningene kommer til syne i forholdet mellom oss og den andre.

Skjervheim legger ut relasjonen mellom subjektet og den andre som en treleddet relasjon, mellom subjektet, den andre, og saksforholdet, slik at subjektet og den andre deler saksforholdet. Her må vi anta at Skjervheim når han sier *deler*, mener at både subjektet og den andre engasjerer seg i det samme saksforholdet.

Den andre innfallsvinkelen til denne situasjonen er at subjektet – jeg – slår fast at den andre refererer til dette saksforholdet. Da er relasjonen mellom subjektet, den andre og

saksforholdet slik: Subjektet har en relasjon til *den andre i relasjon til saksforholdet*.

Skjervheim forklarer det best:

«vi har då to toledda relasjonar, den eine inni den andre som kinesiske øskjer, nemleg eg, i relasjon til mitt sakstilhøve, faktum, og mitt sakstilhøve som er den andre i relasjon til sitt sakstilhøve» (Skjervheim, 1996, s. 72).

Det som skjer da, er at subjektet ikke er engasjert i saksforholdet sammen med den andre. Subjektet konstaterer derimot i *at* den andre er engasjert i et saksforhold. Skjervheim påpeker at nå er den andre et *faktum* i subjektets verden, framfor å være et medsubjekt. Vi kan se hvordan dette mønsteret ligner relasjonen i et behandler-klient-forhold, eller forsker-objekt-forhold, som Skjervheim leder oss mot.

Dersom vi inntar denne holdningen, har vi stilt oss utenfor fellesskapet med det andre subjektet, det er blitt et objekt for oss, som vi er tilskuere til.

Skjervheim påpeker at det finnes en tredje mulighet, vi kan observere det andre objektet og notere oss hvilke lyder det lager, noe han bemerker at behaviorismen har programfestet, men ikke vært i stand til å følge opp i praksis (Skjervheim, 1996, s. 72).

Skjervheim understreker likevel at i dagliglivet inntar vi alle disse holdningene om hverandre. Vi kan treffe på naboen og diskutere noe vi har lest i avisa, kanskje det er dårlige veger vi er opptatt av. På den måten engasjerer vi oss sammen med naboen i dette saksforholdet. Samtidig ser vi at en representant for vegvesenet har et innspill om vegbudsjettet i den samme avisartikkelen, og vi avfeier kanskje det som en floskel. Kanskje mener vi at "her er vel en eller annen unnvikelse som vegvesenet bestandig kommer med". Da har vi bare observert at denne ingeniøren har kommet med en uttalelse, uten at vi har engasjert oss i at hun har et trangt budsjett og mye asfalt å lappe på. Dermed har vi satt oss selv, som subjekt, utenfor vegvesenets betraktninger. Slik har vi både vært deltakere i samtalen med naboen, og samtidig tilskuere til ingeniøren. På den måten, mener Skjervheim, kan vi si at den mellommenneskelige situasjonen ikke er entydig, men *tvetydig* (Skjervheim, 1996, s. 72). Skjervheim mener at vi i den virkelige verden veksler mellom disse innstillingene til den andre og den andres ytringer og saksforhold, og altså at det ikke kan være entydig hvordan vi forholder oss til den andre.

3.5.2 Objekter i fellesskapet

Vi har sett at de nye mediene behandler ytringene våre som objekter, og at en reell endring i betingelsene for ytringene først oppstår når datamaskinen eller mobiltelefonen blir brukt som noe mer enn en skrivemaskin. Når algoritmene i de nye mediene distribuerer innhold slik at vi ikke selv velger hvilket innhold vi skal se i nyhetsstrømmen, og begynner å sette dagsorden for oss, da har de nye mediene fått en potensiell innvirkning på debatten.

Når vi skroller på Facebook eller Instagram, oppfatter vi at den tidligere kollegaen har publisert et bilde med en tekst til, men når vi ser ytringen som et objekt, er det vanskelig å kunne mene at vi engasjerer oss i saksforholdet sammen den tidligere kollegaen. Vi ser kollegaen og dennes saksforhold passere forbi, og på den måten setter vi oss utenfor, som tilskuere til det de andre gjør. Vi deltar ikke sammen med den andre. På et mer overordnet nivå må vi kunne si at det er mediet som plasserer oss i denne mellommenneskelige situasjonen. Mediet behandler både oss, med vår bruker på mediet, og ytringene, som medieobjekter i relasjon til hverandre på plattformen. Det er mekanismene i mediet – algoritmene – som velger ut hvilket innhold som blir presentert for oss, slik at strømmen av innlegg som passerer forbi når vi skroller er basert på vår atferdsstatistikk på plattformen.

Det betyr i praksis, slik ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9, s. 110) selv påpeker, at den reelle informasjonsfriheten som ligger i ytringsfrihetsbegrepet er svekket. Vi får bare tilgang til den typen innhold vi allerede har hatt en interaksjon med. Muligheten til å orientere seg i landskapet av ulike meninger, og sjansen til å få nye impulser, blir innskrenket. Det stopper imidlertid ikke der, dersom vi følger Skjervheims resonnement. Vi ser også den andre og dennes saksforhold som objekter, og er blitt tilskuere til den andre. Dermed har vi stilt oss utenfor fellesskapet.

Vi får altså en virkning som ytringsfrihetskommisjonen har påpekt i utredningen (NOU 2022:9, s. 110), som en virkning av plattformsselskapenes makt over mediene. Ved hjelp av Skjervheims forståelse av den mellommenneskelige situasjonen, har vi imidlertid fått en ny og mer nyansert innsikt i relasjonen mellom subjektet, saksforholdet og den andre. Som brukere av nye medier inntar vi holdningen som et subjekt som ser *den andre i forhold til sitt saksforhold* som et saksforhold.

Dette står i motsetning til kommisjonens påstand om at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket. Ettersom kommisjonen selv har påpekt innskrenkingen av informasjonsfrihet, må vi anta at resonnementet er at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket *på tross av* at vi ser dette problemet. Det har åpenbart ikke vært tungtveiende nok til at kommisjonen har moderert påstanden. Når vi ser at problemet har større konsekvenser enn at informasjonsfriheten blir svekket, ettersom det også medfører at brukerne av plattformene ledes inn i en posisjon som tilskuere, må vi kunne mene at problemet er mer alvorlig enn det kommisjonen har gitt uttrykk for.

I et slikt perspektiv vil en kunne argumentere for at mediet behandler *den andre som ytrer seg* som et faktum, som et objekt. Mediet, som gir ytringen merkelapper som skal vise hvilke egenskaper den har (Burrell, 2016, s. 6), forholder seg ikke til meningsinnholdet i ytringen, men til empiriske fakta om ytringen. Slike fakta er blant annet hvilken bruker som har skapt ytringen. Slik kan vi mene at mediet behandler den andre som ytrer seg som *den andre i forhold til et saksforhold*. Med andre ord behandler mediet den andre som ytrer seg som et objekt. Det er, som vi har sett hos blant andre Manovich, ikke mulig for mediet å innta den andre holdningen, å engasjere seg i saksforholdet. Dermed forsvinner tvetydigheten i forholdet mellom brukeren og mediet. Vi må for det første forstå det slik at mediet alltid forholder seg til brukeren som "alter" – den andre i forhold til sitt saksforhold, ettersom mediet ikke kan engasjere seg i saksforholdet. Så må vi kunne mene at mediets forhold til *alter* som bruker av mediet, må være entydig. Videre må det være entydig at dette forholdet er et subjekt-objekt-forhold. Når vi som med-brukere på mediet skal forholde oss til den andre, kan vi spørre oss om dette kan påvirke vår holdning til den andre som ytrer seg, men vi kan ikke uten videre trekke den slutningen at vi som brukere av mediet overtar mediets relasjon til de andre brukerne. Vi er dermed nødt til å se på hvilken rolle mediet spiller i vår opplevelse av og interaksjon med verden, for å kunne se om dette forholdet kan ha noen påvirkning på det offentlige ordskiftet.

3.6 Er mediet nøytralt?

Mediet er en teknologi, og som sådan ikke i stand til verken å forstå eller å engasjere seg. Det betyr ikke at mediet nødvendigvis må være nøytralt og uten innvirkning på oss når vi befinner oss i et samspill med andre ved hjelp av teknologien.

Her skal vi i første omgang se på hva Heidegger, som har vært viktig i Skjervheims arbeider og har bidratt med flere av begrepene Skjervheim bruker i både *Objektivismen* og *Deltakar og tilskodar*, kan tilføre forståelsen.

Videre skal vi se hvordan andre og nyere tolkninger av en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming til teknologi kan bidra til å forstå virkningen av det vi må oppfatte som en objektivering av både ytringen og den som ytrer. Vi skal se at de ulike teoriene gir litt forskjellige perspektiver på hvordan nye medier virker inn på den mellommenneskelige situasjonen og på muligheten til å utøve ytringsfriheten. Hensikten her er å arbeide fram disse forståelsene, og kunne tilby dem som alternativer til synet Ytringsfrihetskommisjonen legger for dagen i utredningen. Det betyr at jeg har valgt å ikke veie forståelsene mot hverandre, men å heller se dem som ulike tilnærminger på en glidende skala, som kan belyse forholdet fra litt ulike vinkler og med vekt på litt forskjellige problemer. Alle er i en viss forstand forståelser som springer ut av et fenomenologisk tankegods, og som på den måten aksepterer forutsetningen om en intensjonalitet.

3.6.1 Avdekking og utfordring

Heideggers essay *The Question Concerning Technology* (Heidegger, 1977) har vært en del av bakgrunnen for etableringen av den teknologiske filosofien (Verbeek, 2005, s. 48) som er blitt videreført av blant andre Don Ihde og Peter-Paul Verbeek. De sistnevnte har både kritisert Heidegger, og utviklet den filosofiske retningen videre i en helt ny gren av fenomenologi og hermeneutikk. Den er blant annet basert på Heideggers tidligere arbeider, som hovedverket *Væren og tid* fra 1927 (Verbeek, 2005, s. 49). Heideggers essay er imidlertid en utvikling av tankene fra hovedverket, og en må nødvendigvis vurdere ideene som kommer fram her. Essayet er startpunktet for Verbeek, som forsøker å forstå hvordan teknologien virker inn på menneskets relasjon til verden (Verbeek, 2005, s. 147), men han faller etter hvert tilbake på forståelsen fra *Væren og tid*. Her skal vi først og fremst se hva Heidegger har bidratt med fram mot en teknologisk fenomenologi i essayet, som gir en mer fullstendig forståelse av den fenomenologiske posisjonen.

I *The Question* advarer Heidegger mot å betrakte teknologien som noe nøytralt:

"But we are delivered over to it in the worst possible way when we regard it as something neutral; for this conception of it, to which today we particularly like to do homage, makes us utterly blind to the essence of technology" (Heidegger, 1977, s. 4)

Her ser vi at Heidegger på det sterkeste oppfordrer til å forstå at teknologien nettopp ikke er nøytral, og i essayet viser han vei til en forståelse av teknologien som en *modus av avdekking* (Heidegger, 1977, s. 11). Teknologien avdekker for oss det som ennå ikke er kommet til syne, mener han, men Heidegger skiller skarpt mellom de tradisjonelle og de nye teknologiene.

Når vi refererer til et essay som første gang ble publisert i 1954, er det åpenbart at Heidegger ikke snakker om det som i dette prosjektet defineres som *nye medier* når han snakker om teknologi, men vi kan likevel mene at Heideggers forståelse av teknologi er relevant. I essayet bruker han teknologi som vannkraftverket i Rhinen som eksempel, og sier helt eksplisitt at *moderne teknologi* er en del av det han omtaler: "What is modern technology? It too is a revealing", sier Heidegger (Heidegger, 1977, s. 14). Her viser han også tydelig at han mener det er forskjell på den tradisjonelle og den moderne teknologien. Heidegger peker på to samtidige definisjoner av teknologi: den antropologiske, som en menneskelig aktivitet, og den instrumentelle, der vi forstår teknologien som et middel til et mål. Heidegger mener at ingen av dem gir en god nok forståelse av teknologiens essens (Heidegger, 1977, s. 5). Dersom vi forstår teknologien slik, vil vi forsøke å mestre teknologien, og behovet for å mestre vil bli mer og mer presserende jo mer "the technology threatens to slip out of hand" (Heidegger, 1977, s. 5). Han spør nå om vi kan forestille oss at teknologien ikke bare er et middel, og hvordan vi da ville se for oss å kunne mestre den. Han spør videre om det virkelig er slik at vi bare ved å mestre teknologien er i stand til å se dens essens. Det må vi oppfatte som et retorisk spørsmål, og det er åpenbart at Heidegger altså ser på teknologi som noe mer enn et middel til et mål. Den er noe mer enn en menneskelig aktivitet, og ikke minst er vi ikke i stand til å avdekke teknologiens essens ved å mestre den.

Heidegger går tilbake til antikken for å undersøke *technē*-begrepet slik det er blitt forstått der, for å se om det er mulig å avdekke hva som kan være teknologiens essens (Heidegger, 1977, s. 7). Her tar han utgangspunkt i den instrumentelle definisjonen av teknologi, og spør hva det *instrumentelle i seg selv* er. Heidegger mener vi må gå tilbake til antikkens forståelse av årsak, og finne tilbake til den opprinnelige forståelsen.

Det instrumentelle, påpeker Heidegger, er et middel, noe vi bruker for å oppnå et mål. Det som har en konsekvens som mål, må være en årsak, sier Heidegger, og der vi finner instrumentalitet, må vi også finne kausalitet, fastslår han.

Heidegger tilbyr her en alternativ forståelse av årsakene, ikke som *causa*, men som det greske begrepet *aition*. Det betyr ikke at noe vil falle ut, komme ut som en konsekvens, som i *causa*, men at det som noe *står i gjeld til*, eller skylder takk. Ansvarligheten ligger i at noe blir satt inn i verden, og dermed er blitt til og kan begynne sin væren i verden. Det som ikke fantes tidligere, blir brakt inn i verden. Her siterer Heidegger Platon: "Every occasion for whatever passes over and goes forward into presencing is poëisis, is bringing forth" (Platon, (Symposium) i Heidegger, 1977, s. 10).

Dette resonnementet fra Heideggers essay er viktig fordi han tar med seg poëisis-begrepet videre når han skal vise hva moderne teknologi er – eller nærmere bestemt hva det *ikke* er. Heidegger understreker at i Platons forståelse er ikke bare håndverksgjenstander, dikt eller bilder, som vi må forstå som at han betegner som *technē*, som er poëisis. Også *physis*, det som bringes fram av seg selv, er en frambringelse, en poëisis. Frambringingen – *An-wesen* – beskriver Heidegger som det at noe som er tildekket kommer fram når det blir avdekket. Denne avdekkingen er i gresk terminologi det som kalles *alētheia*, en avsløring, forklarer Heidegger; synonymt med det romerne kalte *veritas*, og vi kaller sannhet (Heidegger, 1977, s.12). Han peker nå på at *technē* for det første er noe som hører til poëisis, og at *technē* fram til Platon ble knyttet til *ēpistēme*. Heidegger forstår både *ēpistēme* og *technē* som å være fortrolig med noe, å forstå og være en ekspert i noe, og han peker på at en slik kunnskap gir en opp-åpning, en avdekking (Heidegger, 1977, s. 13). Vi må da forstå det slik at *technē*-begrepet må vise til en avdekking av noe som er sant.

Vi vender med det tilbake til utgangspunktet: teknologien. Heideggers resonnement leder fram til at teknologien er en måte å avdekke på. Da er det naturlige spørsmålet om nye medier avdekker verden for oss, at nye medier bringer inn i verden noe som er sant. I så fall må vi se nyhetsstrømmen på Facebook som en mekanisme som bringer fram den andre for oss, lar den andre ta form for å kunne begynne sin vandring i verden. Det er imidlertid ikke slik Heidegger ser saken, dersom det er rimelig å sette nye medier i samme kategori som kraftverket i Rhinen eller andre former for moderne teknologi. Heidegger mener moderne teknologi ikke er en avdekking i form av en poëisis, han hevder at den i stedet tar form av en avdekking som er en

utfordring – *Herausfordern* – som tar form av et krav eller en fordring (Heidegger, 1977, s. 14).

En slik utfordring, slik Heidegger beskriver den i kraftverket, er at den setter naturen under press, og stiller et urimelig krav om at den skal stille til rådighet energi som kan lagres og brukes. Det Heidegger beskriver her er en situasjon av tvang, en maktbruk overfor naturressurser. I et medieperspektiv kan vi, som den amerikanske filosofen, sosialpsykologen og mediekritikeren Shoshanna Zuboff, forstå ressursen som atferden til mennesket, altså brukeren av mediet (Zuboff, 2020, s. 116). Det vil bety at mediet krever, eller tvinger fram, brukernes atferd, som ressurs. I Heideggers forståelse av moderne teknologi, følger det da at dette er en ressurs som fordres med den hensikt å kunne lagres og deretter brukes, en forståelse som gir gjenklang i Zuboffs begrep *overvåkningskapitalisme* (Zuboff, 2020, s. 18). Heidegger understreker at ressursen ikke fordres for sin egen skyld, for at den skal frambringes eller avdekkes, men at fordringen gjøres med et formål (Heidegger, 1977, s. 15). Når Heidegger utdyper dette punktet, bruker han eksempelet med kraftverket i Rhinen, og peker på at når vannet i elva er demmet opp, gjør det noe med elva, den er ikke lenger Rhinen, den er blitt et magasin av en ressurs som skal bli kraft, og hensikten med elva er nå blitt å holde fabrikk i gang. Her må vi forstå Heidegger slik at elva har tatt en ny form. Nå ser vi vannkraftselskapet som ansvarlig for det elva er blitt.

Dersom vi bruker et slikt resonnement på nye medier, må det være plattformsselskapene, som Meta, som setter en *Gestell* (Heidegger, 1977, s. 19) på ressursene, mens det er altså er brukerne som kan sees som en ressurs som plattformsselskapene fordrer og skal bruke som et middel til noe annet. På den måten ser ikke Heidegger denne ressursen som et objekt i seg selv, den er blitt avdekket som en ressurs for plattformsselskapet (Heidegger, 1977, s. 18). Zuboff peker i *Overvåkningskapitalismens tidsalder* på at det er reklameinntekter som er det endelige målet for plattformsselskapenes virksomhet (Zuboff, 2020, s. 118).

Det er imidlertid mer komplisert å forstå hvordan Heidegger kan mene at det bare er den moderne teknologien som fører ressursene inn i en slik situasjon av tvang. Han peker på en grunnleggende forskjell mellom vindmøllen og et moderne kraftverk, men gir ikke en tilfredsstillende forklaring på hva denne forskjellen består i. Det er også en kritikk den nederlandske teknologi-teoretikeren og filosofiprofessoren Peter-Paul Verbeek, har satt fram

mot Heideggers forståelse av teknologien og dens relasjon med verden og mennesket (Verbeek, 2005, s. 68).

Når vi ser på Heidegger og Skjervheims posisjoner, kommer vi stadig tilbake til spørsmålet om den mellommenneskelige situasjonen, og vi kan spørre oss om hvordan det skal kunne belyse en problemstilling som dreier seg om muligheten til å utøve ytringsfriheten. Det må vi kunne besvare med at ytringsfriheten er lite verd dersom den foregår i noen annen omstendighet enn i den mellommenneskelige situasjonen. Ytringsfrihetens høye verdi i vårt samfunn må kunne tilskrives ikke bare at individet skal ha rett til å uttrykke sin egenart og autonomi, men samtidig at ytringsfriheten er et grunnleggende premiss for demokratiet, på den måten at den sikrer at alle har rett til å legge fram sine meninger om et saksforhold, og har rett til å skaffe seg informasjon. Det er stor sannsynlighet for at det som endrer den mellommenneskelige situasjonen også vil ha betydning for hvordan vi kan utøve ytringsfriheten. På de nye medieplattformene må vi kunne si at det eksisterer en mellommenneskelig situasjon der brukerne er ment å møte hverandre, det ytringsfrihetskommisjonen refererer til som ytringsrommet. Det er her det må ha blitt langt bedre betingelser for å komme med meningsfulle ytringer, når ytringsfriheten, som kommisjonen hevder, har fått betydelig styrkede vilkår.

3.6.2 Ytringen som atferdsressurs

I en lesning av Heidegger og Skjervheim ser vi at betydningen for dette ytringsrommet, altså den mellommenneskelige situasjonen, på flere punkter skiller seg fra hverandre. Det betinges nødvendigvis av at ingen av dem, gitt at disse mediene ennå ikke hadde sett dagens lys da de virket, har vært i stand til å direkte kommentere akkurat dette forholdet, men det er også andre forskjeller. Slik vi tolker Skjervheim, ser vi at den relasjonen mediet har til mennesket som ytrer seg, er relasjonen mellom et subjekt og et objekt. Fra Skjervheims resonnsmentet kan vi utlede at mediet behandler den ytrende som *subjektet i forhold til et saksforhold*. Heideggers forståelse i *The Question Concerning Technology* dreier seg derimot spesifikt om en forståelse av teknologi, og kan på den måten hjelpe oss videre i forståelsen av nye medier. Der Skjervheim kan vise oss at brukerne av plattformene blir satt i en subjekt-i-forhold-til-saksforholdet-posisjon, som fakta, er Heideggers perspektiv at disse objektene med sine saksforhold sees som en oppdemmet ressurs.

Når vi også har sett at ytringene på nye medier kan sees som objekter som distribueres i de nye mediene, må vi også forstå det slik at vi kan se disse ytringene som en ressurs. I henhold til Heideggers forståelse, må vi nå se både ytringene og brukerne som en reserve av råmateriale som noe kan utvinnes av. Zuboffs forståelse av hvordan vår aktivitet i mediene behandles peker mot at både ytringene og brukerne er råmateriale i form av sine atferder på de nye mediene. Hensikten med å underlegge seg denne ressursen er i Zuboffs forståelse å tjene penger. Når vi ser betingelsene for ytringsfriheten på bakgrunn av et slikt perspektiv, ser det ut til at både den som ytrer seg og ytringene er gjort til objekter for plattformsselskapene.

Følger vi Skjervheims resonnement, må det bety at vi ikke engasjerer oss i den andres saksforhold, og det blir en vanskelig posisjon når vi skal delta i en offentlig samtale. Den er nettopp virksom fordi vi engasjerer oss i den andres saksforhold. Sakene vi drøfter er samfunnsforhold som har betydning for hvordan vi lever livene våre, og hvilket samfunn vi ønsker oss. Dersom vi setter oss på sidelinja som tilskuere ved å se på den andre og dennes saksforhold som objekter, eller som fakta, som Skjervheim uttrykker det, har vi inntatt en posisjon der saksforholdet ikke betyr noe for oss, vi konstaterer bare at dette er noe den andre er opptatt av. Vi setter oss utenfor en *Mitsein* med de andre rundt oss.

3.6.3 Teknologisk bekvemmelighet

Også den tysk-amerikanske teknologifilosofen Albert Borgmann spør om hva som skjer med engasjementet når vi overlater til teknologien oppgaver vi tidligere har løst ved hjelp av tingene rundt oss, som når vi erstatter vedovnen med sentralvarmen (Verbeek, 2005, s. 178). Borgmann bygger sin teori blant annet på Heideggers forståelse i *The Question Concerning Technology*, og har videreført den grunnleggende fenomenologiske tilnærmingen, men har valgt å rette seg inn mot de konkrete teknologiene i større grad enn Heidegger. Borgmanns forståelse av forholdet mellom teknologi og menneske er at teknologien frigjør mennesket fra omstendelige og ressurskrevende oppgaver, og beriker livene våre i den forstand at den gjør "bekvemmeligheter" (Verbeek, 2005, s. 177, min oversettelse) tilgjengelig for oss. På den måten slipper vi å engasjere oss i vedhogst, vi behøver ikke lære å bruke motorsag, og vi trenger ikke stå opp tidlig for å fyre i ovnen. Varmen kommer til oss uten at vi behøver å engasjere oss i prosessen eller teknologien som ligger bak. Overfører vi en slik forståelse til hvordan vi ser på nye medier, kan vi se for oss både mobiltelefonen og applikasjonen der vi bruker nye medier som Borgmanns *devisé* - som er hans begrep som dekker den moderne teknologien han omtaler. Dersom det er devisen som er vår inngang til offentlig debatt,

leverer den det i Borgmanns forståelse uten at vi behøver å engasjere oss i prosessen som ligger bak.

Dette er perspektiver på subjektet og nye medier som vi må oppfatte som alvorlige, og det er nødvendig å ta et steg tilbake og vurdere saksforholdet fra en ny vinkel. De fleste av oss opplever trolig at vi kan ytre oss noenlunde fritt på nye medier, og vi må kunne si at den sunne fornuft tilsier at forståelsen er at det er ytringsfrihet på nye medier. Videre har ytringsfrihetskommisjonen arbeidet med ytringsfrihetens betingelser i to år, og kommet fram til at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket med framveksten av de nye ytringsmulighetene. Det er derfor nødvendig å se om det finnes andre perspektiver som kan vise at den forståelsen vi har oppnådd har svakheter.

Verbeek mener i utformingen av sin egen teknologiske hermeneutikk at Heidegger ikke er i stand til å gi en dekkende fremstilling av moderne teknologi (Verbeek, 2005, s. 94). Hans oppfatning er at Heidegger ikke går til tingen i seg selv, den konkrete teknologien, men i stedet til teknologien som en avdekking av verden, betinget av en *Gestell*. Det betyr, mener Verbeek, at Heidegger ser teknologien i et ontologisk perspektiv. Heidegger ser ikke teknologien som noe som skaper en bestemt avdekking av verden, men som en manifestasjon av en avdekking av verden (Verbeek, 2005, s. 65). For Verbeek er dette et viktig punkt, fordi han mener at vi da er etterlatt uten muligheter til å undersøke spesifikke teknologier, men i stedet beskjeftiger oss med betingelsene for teknologiene. Videre mener Verbeek at fordi Heidegger ser teknologien som en manifestasjon av en *sending of being*, eller *Hervorbringen*, er det modusen for denne *Hervorbringen*, som avgjør hvordan teknologien skal manifestere seg. Heidegger har gjort klart at det er den tvangsmessige modusen *Gestell* som er rådende i vår tidsalder, og den går altså forut for hvordan teknologien skal manifestere seg. Det, mener Verbeek, må bety at det bare er én bestemt måte teknologiene kan manifestere seg på. Konsekvensen er at dette er et forhold mennesket ikke har tilgang til å endre på, vi må bare vente på at det kommer en ny modus av *sending of being* (Verbeek, 2005, s. 66).

Dersom vi forstår Heidegger slik at i en verden som har et overordnet syn på naturen som ikke er noe som har en egenverdi, men som derimot ligger der som ressurser som venter på å bli brukt, vil vi se alle fossefall som potensielle kraftverk eller turistdestinasjoner. Da vil det i tråd med en slik forståelse bli bygd kraftverk i elvene og fossene. Dersom vi forstår Heideggers *Gestell* som et paradigme eller et tankeklima, vet vi imidlertid at slike endres over

tid, og at det er menneskelige handlinger som ligger bak endringen. Vi kan for eksempel tenke oss at nye holdninger til natur og miljø endrer vårt syn på elver, og at vi en dag først og fremst vil se dem som kilder til drikkevann eller som viktige for å opprettholde et sunt økosystem. Det må bety at vi ikke er fullstendig maktesløse i møte med en *sending of being*. Anvender vi kritikken på nye medier, blir det slik at fordi brukerne kan sees som en utnyttbar ressurs, må alle nye teknologier konstrueres på en måte som har som mål å kontrollere denne ressursen. Vi ser at det i prinsippet må være rom for andre alternativer, all den tid det faktisk utvikles plattformer som ikke er algoritmestyrte. Samtidig må vi kunne bekrefte at stadig flere medier tar i bruk teknologien. I et hedieggorsk perspektiv trenger vi likevel et helt nytt tankesett eller en ny innstilling for å kunne snu utviklingen. En tanke kan være at det er den naturalistiske tilnærmingen til menneskelige praksiser som gjør Zuboffs overvåkningskapitalisme mulig.

Verbeek peker imidlertid på flere problemer med Heideggers syn på teknologi. Skillet han opererer med mellom moderne og tradisjonelle teknologier er preget av nostalgi, mener Verbeek, og støtter seg til Don Ihdes kritikk (Verbeek, 2005, s. 68). Heidegger sammeligner vindmøllen med kraftverket i Rhinen, og Ihde kontrer med en parallell mellom kraftverket og et vannhjul. Han finner det vanskelig å se noe annet enn en gradforskjell mellom måten disse teknologiene utnytter kraften i elvevannet på, og finner det vanskelig å se noen prinsipiell forskjell.

Verbeek forkaster både det transcendentale og det han oppfatter som nostalgisk ved Heideggers tilnærming til teknologi, og framholder Heideggers søken etter å kunne gå til tingen i seg selv. Han finner grunnlag for å gå videre med en egen, hermeneutisk tilnærming til teknologi i *Væren og tid*, der Heidegger nærmer seg teknologien i lys av dens funksjon (Verbeek, 2005, s. 81). Verbeek viderefører Heideggers tidlige innstilling til teknologien, som noe som kan avdekke virkeligheten for oss (Verbeek, 2005, s. 75). Verbeek mener den klassiske filosofien kan tilby et utgangspunkt for tenkning om teknologi til tross for det han ser på som mangler.

Hos Verbeek finner vi likevel støtte for at en empirisk tilnærming til forståelse av teknologien må feile. Han peker på at hermeneutiske og eksistensialistiske spørsmål nødvendigvis må utelukkes i en slik tilnærming (Verbeek, 2005, s. 100). Fordelen med en empiristisk tilnærming er at den går til de konkrete teknologiene, mener Verbeek, men han stiller også et spørsmål han ikke venter å få svar på gjennom empiriske undersøkelser: "What is the role that

technology plays in human existence and in the relation between human beings and reality?" (Verbeek, 2005, s. 100). Verbeek skisserer en ny, fenomenologisk tilnærming, som har Heidegger, Jaspers, Latour, Borgmann og Ihde som startpunkt.

3.6.4 Aktør og nettverk

Det er ikke alle Verbeek regner med innenfor en hermeneutisk eller fenomenologisk tilnærming til teknologi som kan gi støtte til et syn som Skjervheims, i den forstand at vi kan se brukeren og dennes ytring som objektivert. I aktør-nettverk-teorien hevder Bruno Latour at det er også mulig å se alle subjektene som likeverdige, knyttet sammen med mediet innenfor en kontekst (Verbeek, 2005, s. 149). Verbeek understreker at Latour selv ville hatt motforestillinger mot å bli tatt til inntekt for hermeneutikken, men han finner likevel fruktbare perspektiver i aktør-nettverk-teorien. Latour tilbyr en forståelse av den mellommenneskelige situasjonen, men bidrar også med en forståelse av mediets rolle i denne relasjonen. Vi skal derfor først se på hans forståelse av relasjonen mellom subjektet og objektet, og deretter se på hvordan denne forståelsen kan si noe om mediets rolle.

Latour forsøker å oppheve subjekt-objekt-forholdet, og i et slikt perspektiv vil vi se brukerne, både de menneskelige, som brukerne av nye medier, og ikke-menneskelige, som likestilt. For Latour er det den meningsfulle konteksten, nettverket, som gir mening til aktøren. Slik blir tingen i seg selv bare et skall, som først får mening i nettverket. Verbeek bruker eksempelet bil. Den er bare metall og syntetisk materiale inntil den settes i en kontekst av vegger, bensinstasjoner, bilmekanikere og så videre (Verbeek, 2005, s. 149) Det er gjennom dette nettverket bilen framstår for oss. Dersom vi ser forholdet mellom subjektet, den andre og saksforholdet i Latours perspektiv, framstår *den andre* for oss som et subjekt gjennom konteksten denne befinner seg i sammen med oss. Da må vi også forstå det slik at saksforholdet til den andre må være en del av konteksten vi befinner oss i sammen. Det vil bety at vi altså ikke ser den andre som et objekt, men som et med-subjekt. Da må vi kunne se den mellommenneskelige situasjonen i offentlig debatt på en annen måte. Vi deltar i debatten på like premisser fordi vi alle er subjekter som på ulike måter forholder oss til de politiske sakene som finnes i konteksten vi inngår i.

Latour utfordrer subjekt-objekt-forestillingen, som han mener har mistet troverdighet, og ved første øyekast ser det ut som han presenterer tanker som står i motsetning til Skjervheims syn på subjektet og objektet. Vi må imidlertid huske at Skjervheim nettopp pekte på at vi er

subjekter som lever sammen i en sammenheng. Skjervheim mener at vi står i et forhold til den andre, og at vi som subjekter kan vi ikke se oss selv som enkeltstående. Med de subjektene vi vanligvis omgir oss med, lever vi i et *Mitsein*, sier Skjervheim (Skjervheim, 1959/2000, s. 62), når han introduserer intersubjektivitetsbegrepet. Begrepet *Mitsein* har han hentet fra Heidegger, og det innebærer et med-værende med de andre subjektene vi deler en felles verden – livsverden – med. Det er mulig å se en likhet med Latours aktører som virker sammen i et nettverk.

Skjervheim påpeker objektiveringen av den andre og dennes saksforhold som problematisk, og det er i en viss forstand det Latour ser som en foreldet tilnærming. Han mener, i likhet med Skjervheim, at dette er en motsetning som kan tilskrives arven fra opplysningstida, og vi kan si at begge angriper en svakhet ved den enhetsvitenskapelige tilnærmingen til menneskelige praksiser, om enn på ulik måte. Vi har sett at Skjervheim har tilbakevist ekstensialitetstesen, og på den måten slått fast at vi ikke kan behandle menneskelige praksiser med naturalistiske metoder. Latour forholder seg til denne motsetningen på en annen måte, men både Latour og Skjervheim utfordrer objektiveringen av subjektet.

For Latour er det imidlertid ikke slik at det bare er mennesker som opptrer som subjekter, eller som noe som ligner subjekter. Han tar i bruk begrepet hybrider (Verbeek, s 152), som ikke passer inn i et system der vi opererer med subjekter og objekter. Det kan for eksempel være digitale maskiner (Verbeek, 2005, s. 153). Vi må kunne plassere de nye mediene inn i en slik hybrid-status, og i Latours forståelse kan de være medvirkende som aktører sammen med subjektet. Subjektet og mediet, med sine respektive egenskaper, danner en ny aktør med et felles sett med egenskaper. Forstått på denne måten endrer både mediet og subjektet karakter: personen som debatterer politikk på Facebook har fått egenskaper og muligheter som han eller hun ikke ville hatt i en debatt i avisa. Debattanten er i Latours forståelse blitt en ny aktør som har fått til rådighet egenskapene til medieplattformen. Det må bety at brukeren har med seg egenskapene Brandtzæg viser til i sin beskrivelse av hvordan algoritmene driver medieplattformen. Det betyr at vi tar opp i oss den naturalistiske tilnærmingen vi har sett i kybernetikken og i den numeriske representasjonen Manovich påpeker. I Latours teori er vi fortsatt aktører, men når vi ser dette perspektivet sammen med Skjervheims forståelse, må det bety at vi ikke kan ha en intensjonalitet. Bevissthetsinnholdet vårt må forstås på Ryles måte, som at det *er* den atferden vi viser fram.

3.6.5 Gjensidig konstituering

Vi har sett at mens Latours formål er å oppheve motsetningen mellom subjekt og objekt i *alle* relasjoner, mens Skjervheim lar naturalistene få beholde sitt forhold mellom forskeren og forskningsobjektet som subjekt og objekt. Hans prosjekt er å vise at de humanistiske disiplinene har behov for en annen tilnærming til metode enn naturvitenskapene.

Som vi har sett, har Verbeek utviklet sin egen filosofiske tilnærming til tingene og teknologiene, og der trekker han veksler på både Ihde og Latour. I Verbeeks forståelse av hvordan vi skal plassere teknologien i relasjonen mellom menneske og verden, begynner han hos Latour, nettopp ved spørsmålet om subjekt og objekt. Han peker på at fenomenologien også forsøker å oppheve motsetningen mellom subjekt og objekt, men at denne vendingen foregår på en annen måte. Klassisk fenomenologi benekter ikke eksistensen av disse motpolene, men bruker dem heller som et utgangspunkt, sier Verbeek. Videre ser han subjekt og objekt som gjensidig konstituerende, ikke som på forhånd gitte enheter som tar opp en relasjon med hverandre (Verbeek, 2005, s. 163).

Det krever en forklaring av hvordan Verbeek ser på relasjonen mellom subjekt og objekt. Det er nettopp her Verbeek finner en tanke hos Latour som han vil ta med seg videre. Latour peker på at fenomenologien ikke er i stand til å si noe om tingene i seg selv. Han mener perspektivet fra subjektets intensjonalitet er for smalt til det (Latour, 1999, i Verbeek, 2005, s. 167).

Verbeek finner likevel en nyttig forståelse hos Latour. Han stiller seg bak Latour og ønsker i motsetning til Skjervheim å rive ned skillet mellom en naturalistisk og en humanistisk forståelse av relasjonen mellom subjekt og objekt. Han ønsker seg vekk fra faren for fremmedgjøring, som vi ser hos Skjervheim. Verbeeks måte å omgå dette problemet på er å peke på at mennesker alltid er omgitt av ting – objekter. Han mener videre at man må se Latours nettverk innenfra, situert i subjektets perspektiv. På den måten er ikke nettverket slik at vi kan skifte synsvinkel og sette oss i objektets sted. Verbeek forkaster Latours fugleperspektiv, men tar med seg nettverket som lar subjekter og objekter tre fram. Deretter peker han på at vi har en situert synsvinkel (Verbeek, 2005, s. 168). Skal vi konsultere Skjervheim, må vi se dette som at Latours forståelse blir av med-subjektet som fakta sammen med sitt saksforhold, men at vi når som helst kan bytte synsvinkel, mens Verbeek heller mot

at vi alltid ser den andre som et med-subjektet. Skjervheim selv mente, som vi har sett, at relasjonen er tvetydig.

Vi må da forstå Verbeek slik at et objekt må framstå *for* noen for å være et objekt, og at subjektet må inngå i en sammenheng med verden rundt seg for å kunne være et subjekt. I hører vi en gjenklang av fenomenologien, men vi må presisere hvordan vi forstår denne gjensidige konstitueringen. I Skjervheims perspektiv er det klart at det finnes en sammenheng rundt subjektet som det inngår i, vi har sett at han tar med seg begrepet *Mitsein*, som beskriver en slik sammenheng. Det er likevel ikke det samme som å si at sammenhengen konstituerer subjektet. For Skjervheim er ikke subjektet en størrelse som kan konstitueres av konteksten det befinner seg i. Vi har sett at Skjervheim understreker at intensjonaliteten ikke kan forklares ved hjelp av noe annet. Intensjonaliteten er a priori.

Vi er altså tilbake ved Skjervheims forståelse av intensjonalitet som en ikke-reducerbar størrelse, og ved en forståelse av at vår bevissthet må være rettet mot noe, at det er noe som ligger i dens forutsetninger og natur.

Verbeeks hermeneutiske og eksistensialistiske tilnærming til teknologien handler om hvordan teknologien medierer forholdet mellom mennesket og verden (Verbeek, 2005, s. 196). Vi har tatt utgangspunkt i Skjervheims forståelse av intersubjektiviteten, og nå skal vi se på hvordan nye medier kan virke inn på denne intersubjektiviteten, som for eksempel når de medierer en offentlig debatt. Vi skal se på dette forholdet i lys av Verbeeks forståelse av teknologien. Hensikten med det er å få en forståelse av hvordan de nye mediene kan være med på å påvirke tilgangen til ytringsfrihet.

Verbeeks praktiske tilnærming til teknologien kan likevel bringe oss til en forståelse av hvordan nye medier kan påvirke den mellommenneskelige situasjonen.

I et hermeneutisk perspektiv mener Verbeek at teknologien transformerer persepsjoner og rammebetingelsene for fortolkning gjennom *forsterkning og reduksjon* (Verbeek, 2005, s. 196). Måten teknologien er utformet på virker inn på hvilke deler av virkeligheten som blir forsterket og hvilke som trer i bakgrunnen. Vi har sett at det å se *den andre og dennes saksforhold* som et objekt er en virkning som oppstår i de nye mediene. Når mediet lar oss se den andre på denne måten, og bare slik, vil Verbeeks forståelse være at dette er et aspekt ved

virkeligheten som forsterkes for oss som brukere. Fortolkningen av den andre som med-subjekt blir redusert. På den måten ser det ut til at også tvetydigheten i den mellommenneskelige situasjonen reduseres. Vi får en forenklet og redusert relasjon mellom oss som med-subjekter og som med-debattanter. En lignende mekanisme gjør seg gjeldende også for hvordan vi handler i møte med andre brukere på plattformene. Verbeek mener at vi kan se en *oversettelse*, altså at teknologien støtter og framelsker noen atferder, mens den ikke legger til rette for andre. Det må vi kunne forstå som at det blir lettere å ty til enkelte atferder, som gjøres lett tilgjengelig for oss, mens det er andre atferder som vi gjør mindre av fordi tilgangen til dem er blitt mindre. Som et eksempel kan vi tenke oss de lange, begrunnede meningsytringene, der den som ytrer har et ønske om å formidle en forståelse av sin posisjon. Det er noe vi kan kjenne igjen fra debattinnlegg og kronikker i avisene. Vi ser slike meningsytringer i nye medier også, men langt sjeldnere. Her kan vi se at affordansene på sosiale medier ikke legger til rette for lange ytringer. Twitter har en øvre grense for antall tegn en ytring kan bestå av, mens Facebook automatisk kutter visningen av innlegget etter en bestemt lengde. Dersom innlegget er langt, får vi bare se de første setningene. Om en vil fange den andres oppmerksomhet med meningsinnholdet, er det nødvendig å presentere det i kortform i begynnelsen av innlegget, slik at det blir synlig for andre. Deretter er det selvsagt mulig å lage en tråd med en lengre ytring på Twitter eller skrive et langt innlegg på Facebook. Det vi ser, er likevel at det ikke er lang-formen som støttes på disse mediene. Det kan føre til at en velger å presentere forenklete versjoner av meningsinnholdet. Klare, tydelige og enkle budskap framelskes, mens refleksjon og drøfting blir vanskeligere å realisere. På den måten former plattformene hvordan vi er til stede i verden, gjennom korte, slagkraftige budskap. Samtidig transformeres rammebetingelsen for hvordan vi skal fortolke verden. En kan innvende at vi som brukere lærer oss at andre er nødt til å skrive kort, og at det høyst sannsynlig ligger mer bak ytringen enn det som møter oss på plattformen. Det ville Verbeek kunne imøtegå med at det ikke er riktig så enkelt. Plattformen former hvordan vi er til stede i verden også gjennom en kroppsliggjøring – *embodiment* – når vi er rettet mot teksten vi skriver og responsen vi får, heller enn å være rettet mot tastaturet vi skriver på eller affordansene i mediet. Vi er til stede på denne måten i mediet, og vi opplever verden gjennom mediet. Vi kan også se på mulighetene for å reagere på et innlegg på Facebook i dette perspektivet. Her har plattformen gjort noen reaksjoner tilgjengelig for oss, ved å tillate oss å klikke på ett av de utvalgte emojiene. Vi må kunne mene at dette er forutsetninger som er med på å redusere oss som personer til vesener som ikke opplever ambivalens, og vi kan merke den binære rammen vi må forholde oss til på mediet. Vi føler enten det ene eller det andre, og det er en rekke

følelser som ikke er representert i utvalget. Slik må vi anta at de sosiale mediene bidrar til forenkling og reduksjon. Det er ikke plass til refleksjon og ambivalens, og det blir vanskelig å se at en avgjørelse vi har bestemt oss for å ta ikke nødvendigvis bare har ønskelige konsekvenser, men at det er noe vi likevel velger å gjøre. Det ser ut til at disse mediene, i Verbeeks forståelse, må bidra til at det blir vanskelig å la en offentlig debatt få utfolde seg med refleksjoner og kompliserte beslutningsgrunnlag. Det er også grunn til å mene at ytringsfriheten må utøves innenfor rammene av mediets affordanser, og at muligheten til å løfte fram refleksjoner blir mindre.

3.6.6 *Medienes ugjennomtrengelighet*

En forforståelse i dette prosjektet er at det finnes sammenhenger som ligger skjult for oss, eller som vi ikke er oss bevisst når vi bruker nye medier, men som likevel kan ha betydning for hvordan vi opplever, tenker og handler innenfor en sammenheng der vi samhandler ved hjelp av mediet. Vi har sett at det er flere innfallsvinkler til hvordan teknologien påvirker den mellommenneskelige situasjonen. Uansett ståsted innenfor det vi rimelig kan betrakte som en fenomenologisk tilnærming til teknologi, finner vi at teknologien neppe kan anses som nøytral. Et viktig spørsmål er da om vi som brukere er klar over at det er slik, eller om dette er forutsetninger vi er prisgitt uten at vi kan velge om vi vil delta eller ikke.

I den medievitenskapelige litteraturen finnes det belegg for å mene at mediene er utviklet på en slik måte at det er meningen at brukeren ikke skal ha noen bevissthet om mediet i seg selv. Jay David Bolter og David Grusin viser i verket *Remediation* fra 1999 hvordan de nye mediene stadig utvikles i retning av en mer sømløs opplevelse av *immediacy* (Bolter&Grusin, 1999, s. 20). Målet er å gjøre mediet tilnærmet usynlig, og skape en direkte sansning og umiddelbar opplevelse for brukeren. Utviklingen mot *immediacy* kan vi for eksempel se når Meta forsøker å skape en livsverden (Ingvarsson, 2016, s. 9) for hver enkelt av oss inne i mediet. Det er åpenbart at det er en slik *immediacy* som er formålet med utviklingen, og det tyder på at mediegiantene ønsker at vi skal overkomme opplevelsen av at det er en teknologi, eller et verktøy, vi bruker. Vi skal få en følelse av at vi virkelig handler, snakker og lever inne i metaverset. "...Meta is moving beyond 2D screens toward immersive experiences like augmented and virtual reality to help build the next evolution in social technology" (Meta, 2023), skriver Meta på sine egne nettsider.

De sosiale medieplattformene har imidlertid åpnet opp om inntil nylig holdt algoritmene som virker på plattformene strengt hemmelig, men nå har både Meta og andre plattformselskaper gitt større tilgang til informasjon om hvordan de fungerer (Lindblad, 2021). Det gir oss en viss innsikt, både i *at* vi faktisk får presentert et utvalg gjort på grunnlag av bestemte kriterier, og i hvilke kriterier som er virksomme. Det synes å ha oppstått en økt bevissthet om at nyhetsoppdateringene er skreddersydd for oss, ikke minst på TikTok, der det å aktivt bruke algoritmen, altså å bevisst velge å interagere med innhold som man vil se mer av i sin personlige nyhetsoppdatering

I samme ånd av transparens og brukermedvirkning har Meta begynt å spørre brukerne om hva de synes om innholdet de får presentert, og om de ønsker mer lignende innhold. Det gjelder også annonser. Klikker man på en annonse i 2023, får man spørsmålet «Er dette den rette annonsen for deg?».

Likevel er det mye vi ikke vet om hvordan de nye mediene fungerer. Fra plattformselskapene får vi den publikumsvennlige, forståelige versjonen av hvordan algoritmene deres fungerer, men teknologien er nødvendigvis langt mer avansert enn det vi får beskrevet her. Bergheim og Bergheim påpeker om KI at dersom algoritmen er laget på en slik måte at det er mulig å få innsyn i den, er det en innvending at algoritmen fokuserer på prosess og ikke på resultat, og gir dårligere resultater enn en algoritme vi ikke har innsyn i. Fenomenet er blitt kalt «black box-syndromet», og har vært en sentral etisk innvending mot KI (Bergheim & Bergheim, 2019).

3.7 Tilskuere i ytringsrommet – en oppsummering

Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9) hevder, med noen forbehold, at ytringsfriheten er blitt betydelig styrket etter at vi fikk nye medier å ytre oss i. Det er påstanden som er blitt undersøkt i dette prosjektet, og vi må kunne mene at det er grunn til å nyansere den.

Problemstillingen jeg har søkt svar på har vært om vitenskapsforståelsen som ligger implisitt i de nye mediene kan ha en innvirkning på den mellommenneskelige situasjonen i nye medier, og hva det eventuelt betyr for brukernes mulighet til å utøve ytringsfriheten.

3.7.1 Menneske og maskin

Det har jeg søkt svar på ved å gå inn i stoffet de nye mediene er laget av og se på nye medier som bruker statistikk, numeriske representasjoner og algoritmer til å legge til rette for menneskelige praksiser. I de nye mediene har vi sett spor etter en holdning til teknologi som begynte med å finne felles grunn for menneske og maskin i kybernetikken. Holdningen ser ut til å ha fortsatt inn i de nye mediene, og er ikke ulik den vi finner hos empiristene i Wienerkretsen, som begynte arbeidet for å underlegge menneskevitenskapene enhetsvitenskapens begrepsapparat. Denne bevegelsen avstedkom en motbevegelse, der filosofer som Hans Skjervheim løftet fram intensjonaliteten og det unikt menneskelige. Skjervheims prosjekt var å vise at det ikke er hensiktsmessig å anvende en naturalistisk tilnærming på humanvitenskapene. Angrepunktet var det ekstensjonale språket, som Skjervheim (Skjervheim, 1959/2000) har vist som mangelfullt når det skal brukes til å studere mennesket, iallfall dersom en deler Skjervheims fenomenologiske perspektiv. Dette står for en forståelse av den menneskelige bevisstheten som grunnleggende og udelelig. Skjervheim argumenterer for at et språk som bare kan behandle det som er ekstensjonalt – utstrakt – ikke kan brukes til å undersøke menneskelige praksiser, ettersom bevisstheten innebærer en intensjonalitet, en rettethet, og ikke kan betraktes som et objekt i verden. Skjervheim mener at det er nettopp slik, som et objekt, vi behandler mennesket og menneskets bevissthet dersom vi forsøker å underlegge det et ekstensjonalt språk. Som en motsats ser vi Gilbert Ryle eller Carl Hempels (Maslin, 2006) enhetsvitenskapelige forståelse av mennesket og bevisstheten. I en slik tilnærming må vi forstå atferden som uttrykker bevissthetsinnholdet, som sammenfallende med bevissthetsinnholdet. I Skjervheims perspektiv vil vi da behandle *den andre* som et objekt. Slik mener jeg å kunne se at det er en naturalistisk vitenskapsforståelse som ligger til grunn for de nye mediene. Jeg har også vist at Kitchin (Kitchin, 2014) og Rieder og Simon (Rieder&Simon, 2017) spør om vi ser et stordataparadigme i emning. I en slik forståelse er en naturalistisk tilnærming til teknologier som skal mediere menneskelige praksiser ikke kontroversiell. I dette prosjektet har jeg likevel argumentert for at medieringen av ytringer i nye medier blir en objektivisering av ytringen. Samtidig har jeg argumentert for at en manglende forståelse i medieringen kan være problematisk.

3.7.2 Statistikk og forståelse

De nye mediene er, som vi har sett, teknologier som ikke “forstår”. Lev Manovich (Manovich, 2002) har vist at medieringen i nye medier foregår ved hjelp av numerisk representasjon, og Jenna Burrell (Burrell, 2016) har vist hvordan algoritmen er konstruert for

å finne mønstre ved hjelp av statistiske beregninger. På den måten blir ikke ytringene våre, som vi setter fram i en mellommenneskelig situasjon, forstått, de blir behandlet maskinelt og statistisk. Petter Bae Brandtzæg (Brandtzæg, 2022) peker på at algoritmene ikke forstår mening, de forstår statistikk. Når vi ser at meningsinnholdet i ytringen ikke blir forstått, men at ytringen blir et dataobjekt som får en “merkelapp” (Burrell, 2016, s. 6), mener jeg at det kan sees som en prosess som ligner den objektiveringen Skjervheim påpekte i sin tilbakevisning av ekstensialitetstesen (Skjervheim, 1959/2000). Slik mener jeg å ha gjort rede for at vitenskapssynet som ligger bak teknologiene bidrar til at mediet behandler ytringen som et objekt.

3.7.3 Ytringsrommet og menneskene

Videre har jeg brukt Skjervheims forståelse på den mellommenneskelige, intersubjektive, situasjonen (Skjervheim, 1996) i nye medier. Det jeg har funnet, er at mediet behandler oss, med vår bruker på mediet, og ytringene, som medieobjekter som står i forhold til hverandre i kodelaget (Manovich, 2002, s. 46) på plattformen. Algoritmene velger ut hvilket innhold som blir presentert for oss. Når vi ser den mellommenneskelige situasjonen på denne måten, framstår den andre og den andres saksforhold som objekter, eller fakta for oss. Jeg finner at det har konsekvenser for hvordan vi engasjerer oss i menneskene vi deler et ytringsrom med, og for hvordan vi engasjerer oss i saker vi er opptatt av.

3.7.4 Flere blikk på ytringsfriheten

Min forståelse av NOU 2022:9 er at Ytringsfrihetskommisjonen ikke gjør en tilstrekkelig vurdering av hvorvidt mediene de omtaler er nøytrale. Dermed er heller ikke medienes kraft til å påvirke forholdet mellom individet og verden vurdert i utredningen. Vi har tatt utgangspunkt i funnene ovenfor og sett på hvordan medieteknologien medierer dette forholdet. Da finner vi at flere teoretikere innenfor den teknologiske filosofien ser teknologien som ikke-nøytral. Det må bety at når vi ser teknologien som preget av et naturalistisk grunnsyn, er det med på å påvirke forholdet mellom mennesket og verden.

Undersøkelsen er begrenset til et utvalg teoretikere som i større eller mindre grad har en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming til teknologi. Vi ser at flere av disse teoretikerne har forståelser av at teknologien virker inn på relasjonen mellom menneske og verden, men på ulike måter. Det har ikke vært et mål med dette prosjektet å finne et endelig svar på hvilken innflytelse teknologien har, men å kunne avdekke eventuelle konsekvenser for hvordan vi kan

bruke ytringsfriheten. På den måten kan vi tilby noen forståelser av hva som skjer når nye medier blir viktige fora for ytringsfrihet.

I drøftingen har vi sett at teknologien kan påvirke muligheten til å bruke denne rettigheten på flere måter.

Skjervheim kan vise oss at brukerne av plattformene blir satt i en subjekt-i-forhold-til-saksforholdet-posisjon, som fakta. Skjervheims syn (Skjervheim, 1996) viser oss også at det kan bli vanskelig å engasjere seg i en offentlig debatt dersom vi ser den andre med sitt saksforhold som et objekt. Da har vi ikke engasjert oss i samfunnsdebatten sammen med den andre, men satt oss selv utenfor fellesskapet.

Martin Heideggers (Heidegger, 1977) syn er at disse objektene med sine saksforhold sees som en oppdemmet ressurs. Vi må kunne se både ytringene og brukerne som en reserve av råmateriale. Dersom vi ser Heideggers syn i sammenheng med Shoshanna Zuboffs forståelse, kan vi se det slik at både ytringene og brukerne er råmateriale i form av sine atferder på de nye mediene.

Følger vi Peter-Paul Verbeeks (Verbeek, 2005) resonnement, kan de nye mediene bidra til forenkling og reduksjon, og innskrenke mulighetene til refleksjon og ambivalens. Vi må også kunne mene at mediet påvirker måten vi er til stede i verden på gjennom en kroppsliggjøring – *embodiment*.

Albert Borgmanns forståelse er at teknologien frigjør mennesket fra ressurskrevende oppgaver og beriker livene våre med bekvemmeligheter (Verbeek, 2005, s. 177). Det peker på at teknologien vi deltar i offentlig debatt med bidrar til at vi ikke trenger å engasjere oss.

Bruker vi Bruno Latours (Verbeek, 2005) forståelse, vil vi som brukere ta opp i oss den naturalistiske tilnærmingen vi har sett i kybernetikken og den numeriske representasjonen Manovich påpeker. I et slikt perspektiv må bevissthetsinnholdet vårt forstås på Ryles måte, som at det *er* den atferden vi viser fram. Det er et syn som harmonerer med en naturalistisk forståelse.

Petter Bae Brandtzæg (Brandtzæg, 2022) viser oss at denne manglende forståelsen kan føre til at den mellommenneskelige situasjonen blir vanskelig å forstå fordi hver enkelt av oss får vår egen, individualiserte opplevelse av situasjonen. Vi har ikke lenger en felles situasjonsforståelse. Brandtzæg mener at dette er med på å påvirke den offentlige debatten og demokratiske prosesser.

Vi har sett at det er ulike tilnærminger til å vurdere teknologiens innvirkning på brukernes møte med verden. Et fellestrekk mellom de fleste tilnærmingene vi har sett på her er likevel at teknologiene ikke er nøytrale. Å være i verden gjennom teknologi har på en eller annen måte en innvirkning på oss og på den mellommenneskelige situasjonen vi befinner oss i.

3.7.5 Vurderinger og prioriteringer

Et prosjekt som skal gi kunnskap om nye medier står i fare for å bli utdatert allerede før det er ferdigstilt. Ny kunnskap kommer hele tiden til, og en fleksibel grunnholdning har vist seg å være en nødvendighet. Flere forskningsarbeider, debattinnlegg og andre innspill som er relevante for prosjektet er blitt publisert i prosjektperioden, og det har vært nødvendig å gjøre fortløpende vurderinger av hva som må inkluderes i den foreliggende undersøkelsen. Det er blant annet kommet ny og interessant litteratur om kunstig intelligens som kunne tilført mer kunnskap til prosjektet.

Det har likevel vært hensikten med prosjektet å forsøke å nå inn til en kjerne i problemet med offentlig debatt på nye medier. Et slikt perspektiv skal forhåpentlig tåle mer slitasje enn et perspektiv som bygger på samtidsbilder av nye medier. Samtidig lider det nødvendigvis den skjebne at det kan oppfattes som lite mediespesifikt. Som vi har sett, er det en sentral innvending fra en av prosjektets viktige teoretikere, Peter-Paul Verbeek (Verbeek, 2005, s.62-65).

Jeg kunne valgt å bruke mindre plass på å undersøke nye mediers vesen og hvordan den digitale medieringen fungerer. Det jeg ønsket å oppnå var en solid forståelse av betingelsene for den offentlige debatten, og jeg opplevde at det var her skoen trykket. Jeg ville ha fast grunn under undersøkelsen av *hvordan* det er annerledes å ytre seg på nye medier, for å kunne undersøke hvordan teknologiene er medvirkende i mellompersonele forhold. Det var også et ønske om å få en helt konkret forståelse av hvordan mediene er i stand til å formidle mening, som lå bak. Når det er sagt, hadde det vært mulig å sette utgangspunktet for undersøkelsen

lengre fram, slik at undersøkelsen kunne gått mer i dybden. Et alternativ kunne vært å gå til en av de sosiale plattformene og tatt utgangspunkt i den, og brukt medieteori og teknologisk filosofi til å gå enda mer i dybden på konkrete prosesser på plattformen. Det hadde vært mulig å komme fram til svar på problemstillingen også på den måten. Verbeeks (Verbeek, 2005, s. 62-65) argument om at Heidegger går til betingelsene for teknologien, framfor å gå til den konkrete teknologien, slår inn her.

Likevel er det nettopp betingelsene jeg har vært opptatt av. Jeg har ønsket å forstå noen grunnprinsipper som trolig ligner hverandre i alle de nye mediene som er basert på statistiske beregninger og algoritmer.

Jeg ønsket ikke å bare å se på hva algoritmene gjør, men også forstå hva de *er*, slik at det var mulig å se hvilket handlingsrom de har, og kunne legge et grunnlag for å forstå rekkevidden av hva algoritmene kan foreta seg. Vi forstår at de opererer innenfor et strengt system, men det er vanskelig å se at det er blitt gjort en kobling mellom algoritmenes iboende begrensninger og hvilket menneskesyn det representerer. Jeg opplever at det er en forbindelse som er oppnådd innenfor dette prosjektet.

Det kunne også vært mulig å trekke mer bastante slutninger i annen del av prosjektet, der vi ser på den teknologifilosofiske tilnærmingen til teknologiene og forsøker å forstå hvilken innvirkning de har på relasjonen mellom menneske og verden. Det kunne gitt et mer matnyttig resultat, kanskje med en mer konkret forståelse av nye mediers rolle i en spesifikk sammenheng, som i en valgkamp. Når jeg har valgt å ta med meg flere perspektiver helt til avslutningen av prosjektet, er det fordi jeg mener alle har fruktbare måter å se nye medier på. Verbeeks teori er et produkt av hans forgjengers arbeid, og han viser tydelig at han har satt sammen sin forståelse av teknologi med bakgrunn i perspektiver fra andre teoretikere. Det er ikke utelukket at vi kan finne andre aspekter ved disse tilnærmingene nyttige på et seinere tidspunkt, og vi har også med oss Skjervheims forståelse av at den mellommenneskelige situasjonen er tvetydig. Teorien kan ikke fange inn et entydig bilde av hvordan menneskelige praksiser foregår i nye medier, teorien er for alltid henvist til å ligge bak utviklingen og forsøke å systematisere og forstå av det vi ser rundt oss. Det kan hende vi har bruk for en forståelse av makt i nye medier, som kan trekke inn både Heidegger og Karl Jaspers i langt større grad, og at vi kan ha nytte av å analysere relasjoner i lys av Latour.

Et valg jeg har gjort for å la funnene i undersøkelsen få en større relevans, er å la prosjektet kunne ut i flere mulige forståelser av problemet, fremfor å presentere en entydig konklusjon. Problemstillingens vesen innbyr ikke til å finne svar vi kan sette to streker under, men heller til å arbeide fram en skala av forståelser av problemet. Slike forståelser bringer fram ny kunnskap i den forstand at de viser fram problemet i et nytt lys.

I dette prosjektet mener jeg å kunne vise at Ytringsfrihetskommissjonens påstand i NOU 2022:9, som nokså entydig peker mot at ytringsfriheten er styrket som følge av framveksten av nye medier, er fundert på et for svakt grunnlag, og bør nyanseres. Jeg har vist til egenskaper ved de nye mediene som kommisjonen ikke har vurdert, og jeg har vist at egenskapene kan ha en innvirkning på hvordan brukerne kan utøve ytringsfriheten i en offentlig debatt.

4 Utblikk

I dagene før ferdigstilling av prosjektet gikk valgkampen i landets kommuner mot slutten. De siste dagene før valget kom det fram at det hadde vært flere hendelser med direkte relevans for dette prosjektet. I Eidsvoll fikk Arbeiderpartiet påpakk av partitilhengerne for å være “usynlige” på sosiale medier. En fortvilet representant kom på banen på sin egen Facebook-profil rett før valget. Det som hadde skjedd var at noen systematisk hadde rapportert innlegg fra partiet til plattformen. Innleggene skal ha blitt innrapportert for brudd på plattformens retningslinjer. Dermed var alle partiets innlegg blitt suspendert i påvente av en avgjørelse. En lignende hendelse skal ha funnet sted i enda en kommune.

Plattformteknologiens enorme kapasitet for behandling av forespørsler sørget for at det ble tatt affære prompte. Samtidig ser vi at denne teknologien mangler det som skal til for å merke at det “lukter svidd” når Ap-innlegg systematisk blir rapportert. I en avisredaksjon kan man oppleve å få servert “drittpakker”, altså en bunke mer eller mindre troverdige anklager og angivelige beviser mot en institusjon eller en person. I slike tilfeller er det ofte magesfølelsen til den enkelte medarbeider og samarbeidet i redaksjonen som avslører at det dreier seg om en målrettet svertetekampanje. Vi forstår intuitivt, eller basert på erfaring, at det er noe som ikke stemmer. En spire av uro begynner å vokse, og vi velger å vurdere svært nøye om det kan være en skjult agenda som ligger bak sprengstoffet som er levert avisen. Her er den menneskelige forståelsen i aksjon, og vi husker at Burrells (Burrell, 2016, s. 2) forsøkspersoner hadde helt andre strategier for å avsløre svindel-e-post enn algoritmen, ofte basert på at “noe ikke stemmer” eller at det lot til at noe var for godt til å være sant. I dette prosjektet har jeg argumentert for at det finnes noe udefinerbart som skiller oss mennesker fra maskinene, og som ikke så lett lar seg formidle i nye medier. Skjervheims resonnementer har gitt en klarere forståelse av dette noe .

Det er ikke slik at det er noen grunn til å felle en dom over sosiale medier etter hendelsene i valgkampen, men vi ser at de reflekterer forståelsen vi er kommet fram til i dette prosjektet. Vi ser parallellen til en naturalistisk og en humanistisk tilnærming til vitenskap, slik Skjervheim så på dette forholdet. På samme måte som vi ikke kan bruke eksperimentet som metode i alle sammenhenger, er det ikke sikkert at nye medier er det riktige verktøyet for alle menneskelige praksiser. Offentlig debatt later til å være en praksis det er mindre hensiktsmessig å overlate til de nye mediene. Den krever både forståelse og engasjement i det

felles ytringsrommet. Det er det ikke sikkert at de nye mediene legger til rette for på en måte som er god nok.

I mellomtiden er avisleserne våre prisgitt teknologien, enten de har satt seg inn i hvordan den virker eller ikke.

5 Litteratur

- Aalen, I. (2015). *Sosiale medier*. (4. utg.). Fagbokforlaget.
- Bamle, P. (2022, 22.05) NRK Nyheter forlater Facebook. *Morgenbladet, kultur*.
<https://www.morgenbladet.no/kultur/2022/05/22/nrk-nyheter-forlater-facebook/>
- Bender, E. M., Gebu, T., McMillan-Major, A., Schmitz, S. (2021). On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big? *FAccT'21: Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*. S. 610–623
<https://doi.org/10.1145/3442188.3445922>
- Bengtsson, J. (1999). *En livsvärldsansats för pedagogisk forskning*. I J. Bengtsson (Red.) *Med livsvärlden som grund*. (2. utg. s. 9-58). Studentlitteratur AB.
- Bergsjø, L. O. og Bergsjø, H. (2019). *Digital etikk. Big data, algoritmer og kunstig intelligens*. Universitetsforlaget.
- Bolter, J. D. og Grusin, R. (1999). *Remediation. Understanding New Media*. (2. utg.). MIT Press.
- Brandtzæg, P. B. (2022) *Politisk påvirkning i det algoritmevridde samfunnet*. I H. Bergsjø og K. Friis (Red) *Digitalisering og internasjonal politikk*. (s. 61-80). Universitetsforlaget.
- Burrell, J. (2016). How the machine ‘thinks’: Understanding opacity in machine learning algorithms. *Big Data & Society*, 3(1). <https://doi-org.ezproxy.inn.no/10.1177/2053951715622512>
- Engasjement. (2023). I *Det Norske Akademis ordbok*. Oslo: Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. Hentet 13.09.2023 fra <https://naob.no/ordbok/engasjement>
- Gadamer, H. G. (1965) Grundzüge einer Theorie der hermeneutischen Erfahrung. I Erhebung der Geschichtlichkeit des Verstehens zum hermeneutischen Prinzip, i Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Mohr: Tübingen 1965, s. 250-275). I S. Lægveid og T. Skorgen (Red.), *Hermeneutisk lesebok*. (3. utgave, s. 115-136). Spartacus Forlag / Scandinavian Academic Press.
- Gadamer, H. G. (1986). *Tekst og fortolkning*. I S. Lægveid og T. Skorgen (Red.), *Hermeneutisk lesebok*. (3. utgave, s. 163-196). Spartacus Forlag / Scandinavian Academic Press.
- Hansen, M. B. (2023) *Mark B. N. Hansen*. Duke, Scholars@Duke <https://scholars.duke.edu/person/mark.hansen>
- Hansen, M. B. (2010) *New media*. I W. J. T. Mitchell og M. B. N. Hansen (Red.) *Critical terms for media studies*. The University of Chicago Press.

- Hansen, T. (2020) *Norges offentlige utredninger - NOU* i *Store norske leksikon* på snl.no.
Hentet 23. august 2023 fra https://snl.no/Norges_offentlige_utredninger_-_NOU
- Hayles, N. K. (2010) Cybernetics. I W. J. T. Mitchell og M. B. N. Hansen (Red.) *Critical terms for media studies*. The University of Chicago Press.
- Heidegger, M. (1977) The Question Concerning Technology. I M. Heidegger. *The Question Concerning Technology and Other Essays*. (s. 3-35) Harper and Row.
- Henriksen, J. O. og Vetlesen, A. J. (2006). *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. (3. utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS
- Ingvarsson, J. (2016). Digital epistemologi och tidigmoderna tankeformer. *Edda*, 103(1), 49–62. <https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2016-01-05>
- Kitchin, R. (2014). Big Data, new epistemologies and paradigm shifts. *Big Data & Society*, 1(1), 205395171452848. <https://doi.org/10.1177/2053951714528481>
- Kvarv, S. (2010). *Vitenskapsteori – tradisjoner, posisjoner og diskusjoner*. (2. utg.). Novus forlag.
- Lindblad, S. (2023, 19.02). Meta åpner opp om annonse-algortimene. *Kom24*.
<https://www.kom24.no/1902231-annonse-digital-services-act/meta-apner-opp-om-annonse-algortimene/584792>
- Lindgren, L. (2021). *Ekko – et essay om algoritmer og begjær*. Gyldendal.
- Manovich, L. (2002). *The Language of New Media*. (Kindle Edition) MIT Press.
- Marino, M. C. (2020). *Critical Code Studies*. MIT Press.
- Meta. (2023, 13.09). *Giving people the power to build community and bring the world closer together*. Meta.com. <https://url https://about.meta.com/company-info/>
- NOU 2022: 9. (2022). *En åpen og opplyst offentlig samtale. Ytringsfrihetskommisjonens utredning*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon.
- Rieder, G; Simon, J. (2017) Big Data: A New Empiricism and its Epistemic and Socio-Political Consequences. I *Pietsch, W.; Wernecke J.; Ott, M. Berechnbarkeit der Welt? Philosophie und Wissenschaft im Zeitalter von Big Data*. Springer VS, s. 85-105
- Skirbekk, G. og Gilje, N. (1987). *Filosofihistorie 2*. (5. utg.). Universitetsforlaget AS
- Skjervheim, H. (1996). *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Aschehoug.
- Skjervheim, H. (2000) *Objektivismen – og studiet av mennesket*. (A. Måseide, overs.) Gyldendal norsk forlag.
- Støyva, A. B. (2022, 21.08). Etterlyser diskusjon om kunstig intelligens og algoritmer. *Aftenposten, kultur*.

<https://www.aftenposten.no/kultur/i/z7WQpb/etterlyser-diskusjon-om-kunstig-intelligens-og-algoritmer>

Sørbø, J. I. (2002). *Hans Skjervheim – ein intellektuell biografi*. Det norske samlaget.

Tarozzi, M., & Mortari, L. (2009). Phenomenology as Philosophy of Research: An Introductory Essay - Luigina Mortari and Massimiliano Tarozzi. I *Phenomenology and Human Science Research Today*. Zeta Books.

Time, J. K. (2023, 31.03). Språkmaskiner som kan sluke sivilisasjonen: Hva har vi sluppet løs?. *Morgenbladet, aktuelt*.

<https://www.morgenbladet.no/aktuelt/2023/03/31/sprakmaskiner-som-kan-sluker-sivilisasjonen-hva-har-vi-sluppet-los/>

Verbeek, P.P. (2005). *What Things Do: Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design*, (ProQuest Ebook Central) Pennsylvania State University Press.

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/hilhmr-ebooks/detail.action?docID=6224410>.

Zuboff, S. (2020). *Overvåkningskapitalismens tidsalder. Kampen for en menneskelig framtid ved maktens frontlinje*. Spartacus Forlag AS.